

Dotazník - mapování

Miroslav Rendl

Při snaze o zmapování prostředí, v němž se výzkumný tým pohybuje, jsme použili klasické dotazníkové metody. Autory dotazníku jsou dr. Zdena Čermáková a dr. Dalibor Holda, kteří se též účastnili sběru dat a provedli první zpracování dat, tzn. jejich kódování, tabulky třídění prvního stupně a pro některé znaky též třídění druhého stupně. Za veškeré další zpracování dat, především za pozdější konstrukci tzv. agregovaných znaků a za veškeré interpretace nese odpovědnost autor této kapitoly výzkumné zprávy. (Samozřejmě matematicko-statistickou stránku práce s daty zajišťovali specialisté - dr. Škaloudová a dr. Gatnar.)

Dotazník byl prezentován šesti třídám ve třech školách na konci školního roku 1990/91, tzn. v květnu a červnu 1991. Respondenty byli vesměs žáci tehdejších sedmých tříd. V Modré škole to byly tři třídy - 7.A, 7.B a 7.C, ve Žluté škole dvě třídy - 7.A a 7.B a v Zelené škole třída 7.A. Dotazník byl zadán v rámci vyučování během jedné vyučovací hodiny, poté co v předchozí vyučovací hodině psaly děti tzv. poznávací bilance. Tímto způsobem jsme získali zpracovatelné údaje od vzorku 160 respondentů.

Co říkali v dotazníku

V této části prezentujeme či spíše komentujeme výsledky frekvenční analýzy (třídění prvního stupně). Tam, kde se projevil statisticky významný rozdíl v odpovědích chlapců a dívek, uvádíme a případně komentujeme také tuto odlišnost. Výsledky shrnujeme v několika okruzích. Jde nám přitom především o přehlednost prezentace - je jasné, že mnohé položky by mohly figurovat ve více okruzích. Snažíme se - nakolik je to vůbec při prezentaci dat možné - co nejméně zatěžovat vlastní text čísly. Proto se často uchylujeme k přibližným vyjádřením proporcí. Pro zjištění přesných kvantifikací odkazujeme čtenáře na Přílohy. Uvádíme v nich mj. celkovou podobu dotazníku, znění jednotlivých položek, způsob kódování znaků a frekvence odpovědí.

Kdo jsou a z jakých rodin pocházejí

V souboru jsou téměř rovnoměrně zastoupena obě pohlaví - 82 chlapců a 78 dívek. Mezi jejich rodiči nenajdeme zřetelnou převahu některé skupiny ani z hlediska dosažené úrovně vzdělání ani z hlediska typu zaměstnání. Nejvýraznější skupinu z hlediska vzdělání tvoří matky, které dosáhly maturity. Druhým výrazným faktem je velmi nízké procento rodičů, kteří mají pouze základní vzdělání (3 - 4%). Tak u otců najdeme poměrně rovnoměrné zastoupení otců vyučených, středoškoláků (tím rozumíme středoškolské vzdělání zakončené maturitou) a vysokoškoláků - každý typ tvoří zhruba čtvrtinu souboru. U matek jsou proporce poněkud posunuty - přibližně dvě pětiny středoškolaček jsou v souboru doplněny pětinou matek vyučených a pětinou vysokoškolaček. Frekvence odpovědí "nevím" je u matek i otců přibližně stejná - 15, resp. 17,5%.

Z hlediska profese jsou u skupiny otců nejvýraznější dvě kategorie - "fyzická práce ve službách" (30,6%) a "specialista" (rozumí se vysokoškolsky vzdělaný - 25%). Vždy 11 - 14% tvoří dále kategorie "fyzická práce v průmyslu", "úředník, zaměstnanec" a "soukromníci". Zbytek je rovnoměrně rozdělen na případy, kdy otec není zaměstnan nebo odpověď chybí, odpovědi "nevím".

Pouze 6,9% matek nepracuje. U zaměstnaných matek výrazně dominuje kategorie "úředník, zaměstnanec" - týká se poloviny matek. Druhou nejčetnější kategorií jsou matky fyzicky pracující ve službách (27,5%), dále pak "specialistky - VŠ" (11,3%). Zbylé odpovědi jsou zastoupeny v malé míře.

Většina respondentů pochází z rodin s více dětmi. Jedináčků je pouze 22,5%. U nás klasickému modelu rodiny

se dvěma dětmi odpovídá nejfrekventovanější odpověď - 62,5%. Obraz doplňuje 12% rodin se 3 dětmi a pouze 3% ostatních. Necelá třetina respondentů je přítom z dětí v rodině nejstarší.

Z odpovědi, že doma s dětmi nebydlí otec, se snažíme usoudit na rozvedené rodiče. Je-li tato dedukce dostatečně validní, pak by se to mělo týkat zhruba pětiny respondentů. S tím je konzistentní údaj, že asi v 16% případů bydlí u dětí doma "střejdá" - předpokládáme, že jde o partnera matky. Je však možné, že skutečné počty rozvedených rodičů a nevlastních otců budou vyšší - stačí totiž, aby respondent označoval partnera matky za "otce", a naše dedukce se stává problematickou.

Vyskytl se pouze jediný případ odpovědi, že "u nich doma" nebydlí matka. Dalšími osobami, které s respondenty často sdílejí domov, jsou pochopitelně sourozenci - téměř ve třech čtvrtinách případů, přičemž jen ve 2,5% jde o sourozence označené za nevlastní. Zajímavé je, že sdílení domova s prarodiči není nijak zvlášť časté. Týká se v necelých 10% babiček a pouze ve 3% dědečků. Kromě lidských příslušníků rodiny uvedlo 12,5% dětí jako člena domácnosti také nějaké zvířátko.

Jaké mají materiální a kulturní zázemí

Na materiální úroveň rodiny jsme se přímo nijak nedotazovali a můžeme tedy nabídnout pouze několik nepřímých údajů. Zajímaly nás např. předměty, které děti vlastní (mají k dispozici) buď samy nebo se sourozenci. Můžeme tedy konstatovat, že některé předměty jsou pro děti ve vzorku typické a jen malá část dětí je doma nemá. Jde především o vlastní knihovnu (pouze 6% dětí uvedlo, že ji nemají sami ani se sourozencem), vlastní pokoj (téměř třetina dětí ho má jen pro sebe, další polovina pak se sourozencem), dále pak kolo (vůbec nemá 11% dětí), walkman (15%) a magnetofon (16%). Naopak z předmětů, na které jsme se dotazovali, nejčastěji děti nemají k dispozici počítač (77%), cyklotrial (69%) a polovina z nich také hudební nástroj. Co se týče videorekordéru, zdá se, že dosud není zcela běžným předmětem v rodinách respondentů - doma se na něj dívají necelé dvě pětiny dětí.

Také kulturní zázemí (chápané spíše v širším slova smyslu) žáka pochopitelně dotazník nezachycuje nijak vyčerpávajícím způsobem. K indikátorům by měly mj. patřit otázky o mimoškolních návštěvách kulturních a sportovních

podniků. Nejvíce diferencované jsou odpovědi na otázku týkající se výstav obrazů nebo soch, které s rodiči nikdy nenavštívila téměř třetina dětí. Naopak výjimkou jsou případy, kdy respondent nebyl nikdy s rodiči v muzeu a v kině. Také divadlo navštívila s rodiči vícekrát téměř polovina dětí a alespoň jednou či dvakrát dalších 42.5%. Rozdíl, který nás nepřekvapí, najdeme mezi chlapci a dívkami v mimoškolních návštěvách sportovních utkání - z těch, kteří odpovídají "nikdy", je asi 70% dívek.

Jistou kulturní nabídku představuje v rodině také odběr tisku. Podle odpovědi respondentů se zhruba čtvrtina rodin spokojuje pouze s nepravidelným odběrem večerníků či bulvárního tisku.

Pro většinu dětí je typické, že tráví pravidelně víkendy s rodiči (84%), jen dva respondenti uvedli "většinou ne". (Přítom u téměř dvou pětín to znamená jezdit na chatu či chalupu.) Naprostá většina dětí (96%) také trávila společně s rodiči část posledních prázdnin a u většiny (87.5%) to představovalo více než 14 dní. O něco více než třetina respondentů přitom tuto dovolenou nebo její část trávila v zahraničí. (Je třeba brát v úvahu, že šlo o prázdniny roku 1990, kdy po revoluci nastal boom výjezdů do zahraničí.) Možnosti poznání cizích zemí také dokumentují odpovědi, z nichž je patrné, že nikdy "v nějaké zemi na Západě" nebyla zhruba pětina dětí, avšak u ostatních šlo nejčastěji patrně především o výlety do sousedních zemí. Zase pouze pětina udává takové země, které svou polohou nutně předpokládají dlouhodobější či vícedenní pobyt.

Kromě prostého trávení volného času s rodiči "na jednom místě" nás zajímalo, jak časté jsou společné koníčky rodičů a dětí. Více než polovina (56%) dětí uvedla, že se společným koníčkům s otcem či matkou nevěnuje. Ze zbylých odpovědí je nejčastější kategorie, v níž je - možná ne příliš šťastně - zahrnut sport (včetně rybaření) a pop-music (25%).

Jak jsou vychováváni

V několika otázkách dotazník zjišťoval některé aspekty výchovného působení rodičů. Nejprve uvedeme odpovědi na otázky, které se netýkají přímo školy.

Povinnost pravidelně pomáhat doma má "občas" asi třetina dětí a "pravidelně" dvě třetiny. V souboru se nevyskytla odpověď "ne, nikdy". Je přitom statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami, který se dá charakterizovat tím, že mezi těmi, kdo pomáhají pouze občas, je dvojnásobně více chlapců než dívek.

Dalším důležitým aspektem, který by mohl charakterizovat (byť asi spíše okrajově) liberálnost či direktivnost výchovného postupu rodičů, je omezení při sledování televize. Udává ho poměrně vysoké procento dětí; jinými slovy - na televizi se smí dívat, kdy chce, jen 52.5% respondentů.

Podobně možná okrajovým, ale zajímavým údajem je odpověď na otázku, zda rodiče požadují od dítěte i doma správnou češtinu. Více než čtvrtina respondentů volí odpověď "ano, často mě opravují".

Výchovný styl rodičů je do jisté míry patrný ze zájmu, který projevují o záležitosti svého dítěte. Pro většinu rodičů (77%) je např. podle respondentů charakteristické, že se zajímají o to, s kým jejich dítě kamarádí.

Podobně se také většina rodičů zajímá o to, co žák čte, i když spíše jen "občas" (62.5%) než "vždy" (13%). (Bohužel se však zdá, že rozložení četností odpovědí na tuto otázku je do značné míry ukázkou obecné tendence vyhýbat se, kde je to možné, extrémním či vyhraněným odpovědím.) Je také charakteristické, že většina dětí dostává k svátku, narozeninám a o vánocích od rodičů knihy, i když opět převažuje odpověď "jenom někdy" (66%) nad odpovědí "pravidelně" (28%).

Jak se chovají rodiče ve vztahu ke škole

Školní problematika je pochopitelně jednou z významných oblastí výchovného zasahování rodičů a naprostá většina rodičů jí věnuje nějakým způsobem pozornost.

Mohou to dokumentovat reakce na úspěch a neúspěch dítěte ve škole. Na úspěch reaguje většina rodičů chválou (84%), spíše výjimečně dokonce nějakou odměnou (3%). Osmina rodičů bere úspěch ve škole jako samozřejmost. Naproti tomu na neúspěch reagují rodiče tak, že "to přejdou", pouze ve 4.4% případů. Nejčastěji chtějí vědět příčinu a snaží se žákovi pomoci (57.5%). Velká část se jich ovšem spokojí s tím, že mu "vynadají" (32.5%) Trestání je charakteristické pouze pro malou část rodičů a jde přitom nejčastěji o zákaz sledování televize a "domácí vězení".

Pro většinu rodičů je také charakteristická jistá míra tlaku na školní přípravu. Nejvíce se projevuje v kontrole domácích úkolů či přezkušování znalostí žáka. Třetina rodičů volí tyto prostředky jen "někdy, spíše namátkou", avšak více než polovina "obden" či "prakticky denně". Tři čtvrtiny rodičů na žákovi požadují, aby se připravoval na vyučování každý den. Na druhé straně ovšem jen 15% dětí má pro každodenní přípravu do školy pevně stanovenou dobu.

Kromě jistého tlaku se může proškolní aktivita rodičů projevovat v tom, nakolik sami žákovi při přípravě pomáhají. Opět se nejčastěji vyskytuje "střední" odpověď "jen někdy" (téměř 70%), ale je tu také čtvrtina dětí odpovídajících "skoro nikdy". Prakticky každodenní pomoc při přípravě je spíše výjimkou (5%). Zajímavé je porovnání s odpovědí na otázku, jak často respondent sám pomoc rodičů vyžaduje. Zdá se, že procento dětí, které odpovídají "ne, připravuji se sám" (25%) zřetelně koresponduje s onou čtvrtinou respondentů, jimž rodiče nepomáhají. Pak bychom mohli dedukovat, že v části rodin se ustavil jistý modus vivendi, při němž účast rodičů na školní přípravě se omezuje na vnější kontrolu nebo je příprava ponechána zcela na dítěti. Ovšem i většina ostatních dětí vyžaduje pomoc rodičů "jen výjimečně" (59%) a jen 16% se často obrací na rodiče se žádostí o pomoc.

Chtěli jsme také postihnout, nakolik se v aktivitě rodičů a dětí projevuje boom zájmu o cizí jazyky. Přání rodičů, aby se žák učil cizí jazyky, percipuje 97% respondentů. U většiny dětí se ovšem učení se jazyku omezuje pouze na školu. Jen 22% dětí se učí jazyk i mimo rámec povinné školní docházky - 10% němčinu a 12% angličtinu. Sami rodiče přímo učí své děti cizímu jazyku ve 14% případů, zhruba polovina dětí přímo neučí, ale pomáhá jim.

Co děti říkají o škole

Názory na školu v nejobecnější rovině charakterizuje u většiny respondentů to, co bychom snad mohli nazvat skeptická akceptace. Za plynání časem označil školu pouze jediný respondent. U ostatních je v mírné převaze názor, že "škola je nutná, ale často se učíme spoustu zbytečných věcí" (58%) nad odpovědí "ve škole se učíme spoustu potřebných věcí" (41%). Mírný posun ke skepsi pak zaznamenáme v odpovědích na otázku po pozdější využitelnosti naučeného. Necelá třetina respondentů je přesvědčena, že to využijí, téměř dvě třetiny se domnívají, že jen něco, malá část dětí (5.6%) si pak myslí, že většinu vůbec nevyužije.

V odpovědích na otázku, zda se na ni po prázdninách těší, dopadá škola ještě hůř. Kladně odpovídá přibližně šestina dětí, většina (61%) se moc netěší. Mezi zbylými 22% těch, kteří se netěší vůbec, je přitom třikrát více chlapců než dívek. (Rozdíly četností u chlapců a dívek jsou tu statisticky významné.)

Pokud ovšem klademe konkrétněji zaměřené otázky, v žádném případě z nich nemůžeme usuzovat na nějakou převahu protiškolských postojů u našich respondentů.

Zhruba 90% respondentů se víceméně pravidelně připravuje, z nich ovšem polovina jen tehdy, když očekává zkoušení nebo písemku. Převážná většina (81%) se také cítí nešťastná, když dostane horší známku než obvykle. Zámka ovšem nesouvisí s přípravou zcela jednoznačně. Většinu žáků (85%) se "někdy" stane, že dostanou špatnou známku, i když měli pocit, že byli dobře připraveni, některým (5%) se to dokonce stává "poměrně často". Naopak se to nestává vůbec desetině respondentů. Mohli bychom z toho usuzovat, že mezi dětmi převládá pocit dostatečné spravedlivosti známky. Většina z nich také považuje ty, kteří mají nejlepší známky, za nejchytřejší ve třídě - soudí tak téměř čtyři pětiny respondentů. Je v tom ovšem statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami: opačného názoru je více než čtvrtina chlapců, ale jen necelá osmina dívek.

Jen 7.5% respondentů nemá žádný oblíbený předmět. Mezi oblíbenými předměty se v souladu s naším očekáváním nejčastěji objevují "výchovy" - u 23% samostatně a u dalších 20% v kombinaci s předmětem z některé jiné skupiny. Většina dětí má ovšem také svůj neoblíbený předmět - nemá ho jen 17.5% respondentů. V neoblíbě dominuje skupina přírodovědných předmětů (matematika, fyzika, chemie a biologie). Celý problém oblíbenosti předmětů by si zasloužil detailnější analýzu, kterou jsme ovšem do této zprávy nestačili pojmout.

Případné problémy se školou jsou někdy personifikovány. Téměř třetina dětí udává, že měla za poslední dva roky větší problémy s některým z učitelů a téměř polovina udává takové problémy u svých spolužáků. Je přitom statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami - chlapci měli častěji problémy a častěji percipují obdobné problémy u spolužáků.

Z výsledků je také patrný význam školy pro sociální kontakty dětí. Pouze jeden respondent volí na příslušnou otázku odpověď "nemám ve třídě prakticky žádného kamaráda". Poněkud častější je odpověď "mám kamarády spíše mimo třídu" (9%). Většina dětí však má ve své třídě několik dobrých kamarádů (75%), případně alespoň jednoho či dva (16%).

Co je baví, co dělají ve volném čase

Z aktivit ve volném čase nás zajímalo mj., jak rozšířené je sledování televize bez výběru, jako pasivní konzumství. Většina dětí tvrdí, že se dívají na televizi denně, ale jen na pořady, které je zajímají (77.5%). Odpověď "prakticky denně i více hodin" volí jen desetina dětí, naopak osmina má za to, že se dívá na televizi "jen málokdy". Podobně jsou rozloženy odpovědi na otázku, zda respondent sleduje v televizi zpravodajské pořady. Většina odpovídá "jen občas" (71%). "Skoro denně" je sleduje 22% respondentů. Mezi nimi je přitom více než trojnásobek chlapců oproti děvčatům. (Rozdíl ve směru nižšího zájmu dívek o tyto pořady jsou statisticky významné.)

Většina dětí na příslušnou otázku odpovídá, že rády čtou (61%), ostatní si občas přečtou nějakou knížku, i když je čtení moc nebaví. Jen 3 respondenti volí odpověď, že čtou jen to, co musí znát do školy. To, že jde o chlapce, je konzistentní s celkovým statisticky významným rozdílem, který poukazuje na větší oblibu čtení u dívek.

Také aktivity v oblasti hudby, zpěvu, tance, divadla či malování jsou častější u dívek. Celkem 40% těch, kteří se v této oblasti učí nějaké dovednosti, tvoří ze dvou třetin dívky. Rozdíl se projevuje zejména v kategorii, která shrnuje jiné aktivity než hru na hudební nástroj, kde najdeme téměř šestinásobnou převahu dívek.

Na otázku, zda se věnují nějakým koníčkům, odpovídá záporně pouze 13% dětí. Téměř polovina (46%) přitom udává jako koníčka sport, téměř třetina (29%) skóruje v kategorii, kde je shrnuto sběratelství, modelářství, počítače a ruční práce, zbytek pak pěstitelství, chovatelství, přírodu apod.

Dominantní role sportu ve volném čase největší části dětí se projevuje také v tom, že téměř polovina z nich se věnuje nějakému sportu organizovaně. Pokud jde o oblibu jednotlivých sportů, je zřejmě závislá spíše na příležitosti k jejich provozování. K nejméně provozovaným patří lední hokej, box-judo-karate, většina ostatních je ve velké míře provozována alespoň občas, včetně lyžování, u něhož bychom předpokládali nižší četnosti. Některé rozdíly mezi chlapci a dívkami vyplývají ze samotné povahy daného druhu sportu (fotbal, hokej, box-judo-karate), méně předpokládané jsou snad u cyklistiky, které se častěji věnují chlapci, a odbíjené-košíkové, která je naopak poněkud častější u dívek.

Význam sportu v životě dětí je také zřetelný z víkendových aktivit. Přímou ho udává jako nejčastější víkendovou aktivitu pouze 18% respondentů. Je však pravděpodobné, že je také alespoň částečně přítomen v jiných kategoriích - "jezdit na chatu, chalupu" (37.5%) a "pobyt venku s kamarády" (19%). Zbylá čtvrtina respondentů udává jako nejčastější víkendovou činnost kulturu, procházky, návštěvy, televizi, učení, pomoc rodičům apod.

Co budou dělat, až vyjdou školu

Zajímala nás tu především volba střední školy a případné přání pokračovat později ve studiu na vysoké škole. Šlo nám pochopitelně nejen o představy dětí, ale také o to, jak do procesu volby další vzdělávací dráhy zasahují rodiče.

Pouze 3 děti odpověděly, že jejich rodiče moc nezajímá, co budou dělat, až skončí školu. Více než polovina dětí odpovídá, že rodičům na tom velmi záleží a často o tom s nimi hovoří, zbylá téměř polovina volí stručnou odpověď "ano, už jsme o tom hovořili". Více než třetina respondentů (36%) má přitom o své budoucnosti stejné představy jako rodiče a dvě pětiny pocítují s rodiči částečnou shodu. Pouhých 5.6% vypovídá o neshodě s rodiči. Je však téměř pětina těch, kteří odpovídají "nevím" - to se zdá poněkud v rozporu s tím, že naprostá většina dětí už s rodiči na dané téma hovořila. Každopádně neznalost očekávání rodičů na konci sedmé třídy u tak velké části dětí se nám jeví jako překvapivá. Nebo může jít o nerozhodnutost daného problému, takže je obtížné odpovědět, zda jde o shodu či neshodu?

Zajímavý je tu také rozdíl mezi chlapci a dívkami na hranici statistické významnosti, který vypovídá o tom, že jsou to chlapci, kdo častěji jednak odpovídají "nevím", jednak jsou častěji v neshodě s rodiči.

Konkrétní anticipace volby střední školy byly rozděleny do tří kategorií. Na gymnasia by si přálo podat přihlášku 17% respondentů. Počet rodičů, kteří by si to u svého dítěte přáli, je o něco vyšší - 21%. Na střední odborné školy by chtěla jít zhruba třetina dětí, stejná rodičovská přání jsou jen o málo častější. Ještě méně se liší procento dětí a rodičů v kategorii "učební obor" - jde zhruba o čtvrtinu případů. Zbytek ještě neví nebo není rozhodnut - jde o 17.5% rodičů a o 19.4% dětí.

Jak v odpovědích týkajících se vlastních záměrů, tak v těch, které se týkají přání rodičů, najdeme významné rozdíly mezi chlapci a dívkami. Smysl těchto rozdílů je shodný: chlapci ve vzorku častěji odpovídají "nevím" (o sobě i o rodičích) a častěji oni i jejich rodiče volí učební obor, naopak častější volby dívek (a jejich rodičů) se týkají kategorií "gymnasium" a "střední odborná škola".

Také otázky o přání studovat jednou na vysoké škole se týkaly jednak přání vlastního, jednak percipovaného přání rodičů. Přitom procento rodičů, kteří si podle respondentů přejí, aby jejich dítě jednou studovalo vysokou školu, je výrazně vyšší než procento dětí s tímž záměrem. Ve více než polovině případů rodiče "určitě chtějí" (18%) nebo "by si asi přáli" (36%), aby jejich potomek jednou studoval na VŠ. Naproti tomu stejný záměr vyjadřuje jen 35%, z nichž polovina by chtěla "určitě" a druhá polovina "asi" studovat na VŠ. U dětí najdeme mnohem častěji než u rodičů jasné odmítnutí studovat - "rozhodně nechce" zhruba čtvrtina dětí, ale "určitě si to nepřejí" jen 4% rodičů. Rodiče o tom "spíše neuvažují" asi v jedné šestině případů, děti volí odpověď "spíše ne" téměř ve čtvrtině.

Možná interpretace by mohla spočívat v tom, že rodiče a děti jsou ve vztahu ke vzdělání v rozdílné pozici - např. životní zkušenost rodičů obsahuje i zkušenost s uplatněním vzdělání v profesionální kariéře a dalších společenských souvislostech, kdežto zkušenost dětí se vzděláním pramení především z pobytu ve škole. Rozdíl by tu mohly naznačovat dodatečně pozitivní hodnocení vzdělání u rodičů, u nichž navíc je osobní zkušenost ze školy a studia často zkruslena ve směru k pozitivnímu obrazu vzpomínek. Naproti tomu u dětí by častější odmítání dalšího studia mohlo naznačovat nespokojenost s rolí žáka, kterou plní v současné době.

Co považují v životě za důležité

Posledním okruhem otázek v dotazníku byly hodnotové deklarace, zjišťované otázkou, co považují respondenti pro svůj život za důležité. Nabídnuté hodnotově relevantní výroky i četnosti odpovědí jsou přehledně uspořádány v příloze (viz Dotazník, položka č.63). Zde jen stručně

Souvislosti

V této části kapitoly chceme prezentovat síť statistických souvislostí mezi dotazníkovými údaji. Je přitom jasné, že kdyby tato prezentace měla zahrnout všechny vazby mezi jednotlivými znaky, které byly použity při třídění prvního stupně (tzn. 122 znaků, které dále nazýváme primárními, případně dotazníkovými), šlo by patrně o chaotickou změť údajů, čísel a případně jejich velmi důležitých interpretací. Možným řešením by bylo podat nějaký výběr těch vazeb, které považujeme za nějakého důvodu za důležité či zajímavé. Tento výběr by se nutně řídil našimi více či méně vědomými apriorními koncepty a koncepcemi i osobními omezeními. Tomu se ovšem nikdy nelze vyhnout zcela. Co považujeme za důležitější, je skutečnost, že by to znamenalo značnou ztrátu informací, které je možno z výsledků výtěžít.

Rozhodli jsme se proto postupovat tak, aby do třídění druhého stupně byly zahrnuty prakticky všechny primární znaky a abychom přitom mohli pracovat s mnohem nižším počtem vazeb, které by na druhé straně postihovaly poněkud obecnější souvislosti, než by např. mohla být souvislost mezi tak důležitými skutečnostmi, jako je třeba míra sledování televize a problémy s učiteli. K tomu nám posloužila konstrukce tzv. sekundárních neboli agregovaných znaků (proměnných).

Agregované znaky byly konstruovány vždy na základě skupiny primárních znaků, mezi nimiž je možno najít určitou příbuznost. Tato příbuznost vlastně znamená, že každý znak v této skupině je možno využít jako dílčí příspěvek k odpovědi na obecnější společnou otázku. Znění otázky přitom musí umožňovat jistou elementární kvantifikaci typu pořadové škály, tedy odpovědi typu "vyšší - nižší".

uvádíme rozdělení výroků podle důležitosti, kterou jim respondenti přisoudili.

K nejdůležitějším hodnotám, tj. takovým, které za velmi důležité označilo 85% či více respondentů, patří "samostatnost, abych se o sebe uměl v životě postarat", "dobrý životní partner", "zdravé životní prostředí", "dobré a tolerantní vztahy s lidmi", "zdraví", "poctivá práce a co nejlepší výkon" a "abych žil s otcem a matkou ve správné rodině" (to považují za velmi důležité významně častěji dívky než chlapci).

K hodnotám, které označilo za velmi důležité 55 - 75% respondentů, patří "aby si mne lidé vážili", "pomáhat všude, kde je potřeba", "vzdělání, velké znalosti", "být někomu užitečný", "být v životě úspěšný", "abych mohl být hrdý na svou zemi", "abych se uměl prosadit se svými nápady".

Do poslední skupiny patří hodnoty, které za velmi důležité označilo méně než 30% respondentů: "pěkný osobní vzhled", "hodně cestovat", "mít hodně peněz a blahobyť" a "žít ve shodě se svou náboženskou vírou" (poslední přitom považují častěji za velmi důležité chlapci).

Podíváme-li se na hodnotové deklarace z druhé strany, tzn. podle četnosti negativních preferencí, vyjádřených tím, že hodnotu označí respondent za nedůležitou, dostáváme vlastně komplementární obraz. Jen výjimečně přitom hodnotu označuje za nedůležitou více než 5% respondentů - jde při tom ve všech případech o hodnoty uvedené výše v poslední skupině: "žít ve shodě s náboženskou vírou (60%)", "mít hodně peněz, blahobyť" (31%), "pěkný osobní vzhled (16.3%) a "hodně cestovat" (7.5%).

Dá se tedy říci, že žádný z nabídnutých hodnotových výroků nepolarizuje soubor na dvě velké skupiny, z nichž jedna by hodnotu považovala za velmi důležitou a druhá za nedůležitou. V tomto smyslu můžeme uvedený přehled hodnotových preferencí považovat za charakteristický pro celý soubor.

Dále uvádíme přehled vytvořených agregovaných znaků, otázku, na níž mají odpovídat a zahrnuté primární znaky. Názvy znaků jsme volili tak, aby byly jednak blízké obsahu, který jsme jimi chtěli postihnout, jednak aby ho vystihovaly co nejstručněji. Je přitom jasné, že skutečný obsah znaku je dán operacionálně, způsobem jeho konstrukce, a je tedy nutně více či méně omezený (a někdy velmi omezený) ve vztahu k celé šíři okruhu konotací, který by každý použitý název mohl u čtenáře evokovat. Považujeme zde za nutné důrazně upozornit, že veškeré naše interpretace a závěry jsou omezeny právě jen na ten obsah znaků, který je stručně definován v následujícím přehledu.

Znaky postihující základní kvality rodinného zázemí, rodinný background:

- "Socioprofesionální status rodičů" (nízký nebo vysoký?): tento agregovaný znak kombinuje údaje o vzdělání otce (V54), vzdělání matky (V55), povolání otce (V56) a povolání matky (V58).

- "Ekonomická úroveň" (je nízká nebo vysoká?): zahrnuje vlastnění některých předmětů, které má dítě k dispozici (V108-117), vlastnění videorekordéru (V5), chaty či chalupy (V26), způsob trávení poslední dovolené (V28), pobyt v zahraničí (V30) a provozování některých ekonomicky náročnějších sportů (V9, V11 a V12). Z výčtu primárních znaků je patrné, že tu jde spíše o postižení úrovně stimulace dítěte v materiální rovině, o jakousi materiální nabídku než o celkovou ekonomickou úroveň rodiny.

- "Kulturnost rodinného prostředí" (nízká nebo vysoká?): kombinuje primární znaky týkající se odběru tisku (V4),

videa (V5), zajištění kulturních sportovních aktivit dítěte (V6-7, V17-21), možností cestování (V30, V31 a V33) a aktivit implikovaných disponibilitou některých předmětů (V108-117).

Znaky postihující způsob výchovy, nároky a očekávání rodičů:

- "Participace rodičů" na zájmech a aktivitách dítěte (nízká nebo vysoká?): zahrnuje primární znaky týkající se společných návštěv kulturních a sportovních podniků (V17-21), společného koníčka (V22), společného trávení víkendů (V25) a dovolené (V29), zájem rodičů o četbu dítěte (V32) a jeho kamarády (V35), jejich podíl na vzdělávání dítěte a pomoc v přípravě do školy (V42-3, V47) a zájem o budoucnost dítěte (V49). Jde tedy o postižení míry jakéhosi "společného sdílení záležitostí".

- "Výchovný tlak" rodičů (nízký nebo vysoký?): kombinují se tu primární znaky týkající se jeho povinností pomáhat doma (V24), omezení při sledování televize (V34), chování rodičů při neúspěchu ve škole (V38), jejich aktivity při školní přípravě dítěte (V42, V47), její kontrole (V43) a stanovování jejího režimu (V45-6), opravování toho, jak dítě doma mluví (V48). Jde tedy o určité postižení fenoménů, které bývají vztahovány k dimenzi direktivity výchovného stylu v rodině.

- "Školní strategie rodičů" (aktivní nebo pasivní?): zahrnuje chování rodičů při úspěchu a neúspěchu ve škole (V36, V38), učení cizímu jazyku (V41-2), aktivita při školní přípravě dítěte (V47), její kontrole (V43) a stanovování jejího režimu (V45-6).

- "Ambice rodičů" (nízké nebo vysoké?): agregovanou proměnnou tvoří kombinace znaků vztahujících se k záměrům či přáním rodičů ohledně volby typu střední školy, na kterou by měl respondent jít (V51) a jeho eventuálního studia na vysoké škole (V53). Jde tedy výhradně o ambice týkající se další vzdělávací dráhy dítěte, a přitom pochopitelně traktované v podání respondenta.

Znaky postihující úspěšnost, aktivitu, chování a postoje dítěte:

- "Výkonový postoj ke škole" (aktivní nebo pasivní?): postihuje takové skutečnosti, z nichž lze odvozovat vztah ke škole jako místu, kde je nutno podávat výkon a dosáhnout určité úrovně znalostí. Mezi takové skutečnosti jsme zařadili prospěchové sebezaražení (V59), přípravu do školy (V62), prožívání špatné známky (V63), hodnocení užitečnosti školy (V64, V73), oblíbené předměty (V66-7, V68-9).

- "Sociální postoj ke škole" (pozitivní nebo negativní?): agregovaný znak se týká skutečností, z nichž lze soudit na vztah ke škole jakožto místu sociálního kontaktu. K nim patří sociální zařazení ve třídě (V60), těšení se do školy (V61), spravedlivost známkování (V65, V72), problémy s učiteli (V71).

- "Způsob trávení volného času" (aktivní nebo pasivní?): skórují zde znaky týkající se sledování televize (V1), zájmu o četbu (V3), uměleckých (V6) a sportovních aktivit (V7-16), koníčků (V23) a učení cizího jazyka mimo školu (V41).

- "Ambice žáka" (nízké nebo vysoké?): jde o agregovaný znak postihující představy o další vzdělávací dráze kombinací primárních znaků týkajících se volby střední školy (V52) a přání či záměru studovat jednou na vysoké škole (V74).

Hodnotové deklarace (V75-92) byly sruženy do tří obecnějších typů hodnotových preferencí pomocí faktorové analýzy. Vzhledem k tomu nelze rozdělit příslušnost jednotlivých primárních znaků typům hodnotových preferencí nijak ostře. Uvádíme proto vždy jen některé primární znaky, které sytí daný faktor nejsilněji.

- "Obecné hodnoty" (důležité nebo nedůležité): poctivá práce (V90), dobré vztahy s lidmi (V88), aby si mne lidé vážili (V91), dobrý životní partner (V87), být samostatný

(V81), pomáhat, kde je třeba (V79), být hrdý na svou zemi (V89), být někomu užitečný (V86). Je zjevné, že důraz je tu na uspokojivé uspořádání vztahů k lidem v nejobecnější rovině. Tento faktor je však poměrně silně syčen většinou primárních znaků, takže je patrné do jisté míry indikátorem sklonu vyjadřovat se kladně k obecně přijímaným hodnotám, tedy k sociálně desirabilním výpovědím.

- "Privátní hodnoty" (důležité nebo nedůležité?): zdravé životní prostředí (V76), správná rodina (V75), vlastní vzdělání (V77), dobré vztahy s lidmi (V88), být samostatný (V81). Zdá se, jako by se zde posouval akcent na kvalitu či uspořádanost vztahů k nejbližšímu okolí a na bezprostřední úkoly vlastní socializace.

- "Hodnoty úspěchu" (důležité nebo nedůležité?): pěkný osobní vzhled (V80), mít peníze, blahobyt (V84), být v životě úspěšný (V82). Jde tedy o určitý akcent na to, co bychom mohli nazvat individualisticky či egocentricky pojatou úspěšností.

Je patrné, že některé primární znaky vcházejí do dvou nebo i tří agregovaných proměnných. To je legitimní postup, protože prakticky každý výrok běžného jazyka je významově mnohoznačný a lze ho interpretovat z více hledisek. Např. věta "byl jsem společně s rodiči v divadle" obsahuje přinejmenším dvoji informaci - jednak že jsem byl v *divadle*, což odkazuje ke kulturnímu zážitku, jednak že jsem byl *společně s rodiči*, což odkazuje ke společnému trávení volného času. Je ovšem jasné, že takový postup uměle vytváří či zesiluje statistické vazby mezi těmi agregovanými proměnnými, které zahrnují některé shodné znaky, tedy překrývají se co do obsahu. To je pak třeba brát při interpretaci výsledků v úvahu.

Zde můžeme předsunout následující poznámky. V průběhu analýzy výsledků jsme došli k závěru, že validita agregovaného znaku "ekonomická úroveň" je problematická - přinejmenším se zdá rozdílná pro chlapce a dívky. Zdá se, že - přinejmenším s ohledem na tuto rozdílnost - je jako znak postihující nabídku rozvojových příležitostí, které dítě v rodině má, validnější agregovaný znak "kulturnost". Znak "ekonomická úroveň" je patrně výhodné využívat tam, kde se chceme vyhnout překrývání "kulturnosti" s "participací" a odlišit tak vysloveně nepřímou stimulaci rodinným prostředím od "na dítě orientovaných" aktivit rodičů. Agregované znaky "participace", "výchovný tlak" a "školní strategie" se také do značné míry překrývají a postihují velmi podobné skutečnosti, každá z nich však je přece jen postavena na poněkud jiné konfiguraci znaků a postihuje tak patrně odlišné aspekty, byť do jisté míry u těchto fenoménů rodinné výchovy. Nemá ovšem patrně žádný smysl vyvozovat závěry z případných statistických vazeb mezi nimi.

Každý zahrnutý primární znak byl kvantifikován z hlediska oné obecnější otázky, charakterizující agregovanou proměnnou, a to tak, aby všechny primární znaky měly stejnou váhu. Přitom tentýž znak, pokud vcházel do různých agregovaných proměnných, mohl být v jejich kontextu kvantifikován různě, jinými slovy mohl ve vztahu k odlišným agregovaným proměnným skórovat odlišným způsobem. (S podrobným popisem způsobu kvantifikace primárních znaků pro účely konstrukce znaků agregovaných je možno se seznámit v ÚPPV v Praze nebo u autora této kapitoly.)

Kvantitativní hodnoty agregovaného znaku pak byly konstruovány následovně. Pro každého respondenta byl nasčítán sumární skóre skupiny (agregace) primárních znaků. Bylo vytvořeno pořadí individuálních hodnot sumárního skóre v celém souboru a jeho průběh rozdělen do kvartilových pásem. Každému kvartilovému pásmu pak byl přiřazen výsledný skóre. Ten tedy nabývá pro všechny agregované znaky hodnot 1 - 4. (To platilo v optimálním případě, pokud si to distribuce sumárních skóre vyžádala,

bylo pochopitelně nutno hranice pásem posunout tak, aby se co nejvíce blížila kvartil, ale přitom respektovala zásadu, že stejnému sumárnímu skóru odpovídá stejný výsledný skór.) Je jasné, že tyto kvantitativní hodnoty u jednotlivého respondenta pak nevyjadřují nic jiného než zařazení respondenta v určitém ohledu do jakéhosi redukováného pořadí. Toto zařazení je přitom platné pouze v rámci souboru.

Kromě údajů z dotazníku jsme pracovali s prospěchem žáka. Ten jsme stanovili jako aritmetický průměr všech známek na vysvědčení na konci sedmé třídy. Pro účely statistické analýzy jsme pak pořadí všech individuálních hodnot průměrného prospěchu ve vzorku rozdělili do 5 pásem tak, aby vznikly přibližně stejně početné skupiny. (Výjimku tvoří první pásmo, ve kterém by bylo pro dodržení tohoto principu nutno vyčlenit žáky se samými jedničkami. Zřejmě by to mělo i věcně opodstatnění, avšak šestistupňová škála je pro konstrukci kontingenčních tabulek už velmi nevýhodná.) Prospěchovým pásmům jsme přiřadili hodnoty 1 až 5, kde 1 je nejlepší a 5 nejhorší prospěchové pásmo. V této části kapitoly jsou tedy uvedeny výsledky analýzy statistických vazeb sekundárních (agregovaných) znaků (proměnných) jednak navzájem, jednak s několika vybranými primárními znaky (proměnnými) z dotazníku. Všechny sekundární znaky uváděné v přehledu mají čtyři úrovně, (tzn. nabývají hodnot 1 až 4), přičemž vyšší hodnota znamená vyšší míru postihované charakteristiky.

V přehledu užíváme při analýze kontingenčních tabulek několik typů srovnání. Pokud je užít komparativ (vyšší-nižší, aktivnější-pasivnější, pozitivnější-negativnější), jde zpravidla o srovnání úrovní znaku 1 a 2 (tj. podsouboru žáků skórujících ve znaku níže) s úrovněmi 3 a 4 (tj.s podsouborem žáků skórujících ve znaku výše). Pokud je užít superlativ (nejnižší, neaktivnější apod.), jde o úroveň 1 nebo 4 znaku. Výrazem "střední úrovně znaku" míníme součet četností na úrovních 2 a 3.

Snažíme se důsledně označovat názvy znaků uvozovkami, abychom připomněli omezený rozsah jejich konotací, jak vyplývá z jejich konstrukce na základě primárních dotazníkových údajů.

Rozdíly mezi chlapci a dívkami

Původně jsme vycházeli jen z analýzy statistických vazeb v celém souboru jako celku. Její součástí byla také analýza toho, zda jednotlivé znaky mají rozdílnou distribuci v závislosti na pohlaví respondenta.

Statisticky významných rozdílů tu nebylo mnoho. Zajímavá je vysoce signifikantní souvislost pohlaví se "sociálním postojem": u dívek nacházíme mnohem častěji pozitivnější postoj. (Ve "výkonovém postoji" přitom rozdíly nejsou.) ($p=0,0001$)

Mírná a již za hranicí statistické významnosti je vyšší četnost "přiklonu k privátním hodnotám" u dívek. ($p=0,08$)

Poněkud znepokojivá se jeví statisticky významná souvislost mezi pohlavím a "ekonomickou úrovní" rodiny. Je to způsobeno především rozdílným zastoupením na nejvyšším stupni "ekonomické úrovně" (26 chlapců, ale jen 8 dívek) a na úrovni nejnižší (17 chlapců, 25 dívek). Rozdíl je statisticky významný ($p=0,01$).

Podobně je tomu i s "kulturností rodinného prostředí" - opět je tu velký rozdíl především na nejvyšší úrovni "kulturnosti" (23 chlapců a pouze 7 dívek), na ostatních úrovních jsou mírné rozdíly v opačném směru. ($p=0,02$)

Bylo by možno hledat vysvětlení buď ve skutečné nevyrovnanosti obou podsouborů v uvedených znacích nebo v nějakém typu zkreslení. Při analýze způsobu konstrukce obou uvedených sekundárních znaků však docházíme k

závěru, že zdroj je právě tady. V obou znacích hraje značnou roli vlastnění některých předmětů a provozování některých druhů sportů. Zdá se, že jsou tu zastoupeny některé předměty a sporty typicky chlapecké (cyklotrial, hokej), některé předměty či sporty spíše chlapecké a některé z tohoto hlediska neutrální. Nejsou však na druhou stranu zastoupeny předměty ani sporty, které lze považovat za typicky dívčí. To zřejmě snižuje pravděpodobnost, že dívka bude skórovat dostatečně pro nejvyšší úroveň znaků. Zároveň to patrně znamená, že validita obou znaků není pro chlapce a pro dívky stejná.

Také z tohoto důvodu jsme dále analyzovali relace mezi sekundárními znaky nejen v rámci celého souboru, ale také odděleně pro podsoubory chlapců a dívek, a tam, kde jsme našli výraznější odlišnosti, zahrnujeme je do přehledu výsledků. (To také opačně znamená, že tam, kde se o nich nezmiňujeme, byly výsledky v podsouborech chlapců i dívek podobné.)

Souvislosti uvnitř skupiny backgroundových charakteristik

- "Socioprofesionální status rodičů" vykazuje mírnou, statisticky nevýznamnou souvislost s "ekonomickou úrovní": se stoupající úrovní statusu je častější frekvence nejvyšší "ekonomické úrovně" a méně častý výskyt úrovně nejnižší. ($p=0,08$) Přitom u chlapců je tato souvislost mnohem výraznější ($p=0,02-0,04$). Jestliže ve shodě s výše řečeným předpokládáme, že pro chlapce je znak validnější ve smyslu svého označení, pak by to hovořilo přece jen pro poměrně těsnou a statisticky významnou souvislost mezi statutem rodičů a materiální úrovní, kterou zajišťují svým dětem.

- Ve vztahu "statusu" a "kulturnosti rodinného prostředí" se projevuje následující tendence: na nižších statusových úrovních je častější nižší "kulturnost", nižší nabídka šancí, při vyšším statusu je naopak častější vyšší "kulturnost". ($p=0,03-0,04$)

- Souvislost "ekonomické úrovně" a "kulturnosti" vychází sice jako vysoce signifikantní, ale je do značné míry uměle konstruována částečným překrýváním primárních znaků! (Nicméně ve vztahu k jiným znakům se prokazuje jejich určitá odlišnost.)

Souvislosti backgroundových charakteristik s pedagogickými charakteristikami rodičů

- Zřetelná a statisticky vysoce signifikantní je souvislost "statusu" s "ambicemi rodičů na vzdělávací dráhu dítěte", a to v očekávaném směru: při vyšším "statusu" jsou častěji vyšší "ambice", při nižším "statusu" naopak nižší. ($p=0,00000$)

- Statisticky významná je také souvislost "statusu" s "participací" rodičů: častější vyšší "participace" při vyšší úrovni "statusu", naopak nižší "participace" na nižších statusových úrovních. ($p=0,004-0,008$) Chlapci i dívky sítí tuto vazbu rovnoměrně, počítána separátně je u obou podsouborů již za hranicí významnosti ($p=0,07-0,13$).

- Jen náznak statisticky nevýznamné souvislosti je mezi "statusem" a "školní strategií rodičů". Rozdíly tu nejsou mezi nejnižší a nejvyšší statusovou úrovní, ale mezi druhou a ostatními: na druhé statusové úrovni je výrazně častější pasivnější "školní strategie". Mohlo by to naznačovat vnitřní diferencovanost podsouboru rodičů na středních statusových úrovních. ($p=0,08-0,13$)

(Mezi backgroundovými charakteristikami a "výchovným tlakem" se neprojevila žádná statistická souvislost.)

- "Ekonomická úroveň" souvisí nejtěsněji s "participací": vcelku platí, že při vyšší "ekonomické úrovni" je častější vyšší "participace". Nejzřetelněji se přitom projevuje rozdíl rodin s

nejvyšší "ekonomickou úroveň" oproti ostatním, na nižších úrovních nejsou rozdíly tak výrazné. ($p=0.01$, pro dívky $p=0.005-0.02$)

- Podobná souvislost, nikoli však statisticky významná, se projevuje v tom, že v rodinách s vyšší "ekonomickou úrovní" nacházíme častěji aktivnější "školní strategii" rodičů. ($p=0.06-0.07$, pro dívky $p=0.01$)

- Podobně jsou častější vyšší "ambice rodičů" na vzdělávací dráhu dítěte zejména v rodinách s nejvyšší "ekonomickou úrovní" a naopak častější nižší "ambice rodičů" v rodinách s nejnižší "ekonomickou úrovní". Ovšem na středních ekonomických úrovních jako by se projevovала spíše mírná tendence opačná. ($p=0.05-0.085$, pro dívky $p=0.07-0.12$)

Všechny tři uvedené souvislosti "ekonomické úrovně" se však při separátní analýze objevují zřetelně pouze u dívek, vazba na "participaci" dokonce výrazněji než pro soubor jako celek. Způsobuje to především skupina dívek skórujících ve znaku "ekonomická úroveň" nejvýše. Také z charakteru těchto souvislostí můžeme usuzovat, že tu patrně nejde pouze o prosté materiální zajištění, ale o jakési "záměrné investice" do rozvojových možností více či méně spojené s přímým výchovným působením v tomtéž směru.

- Vysoce statisticky signifikantní souvislost "kulturnosti rodinného prostředí" a "participace" rodičů je do jisté míry důsledkem překrývání části primárních znaků, které byly zahrnuty do konstrukce těchto znaků sekundárních, nicméně se tím zřejmě nevyčerpává. Tendence je v očekávaném směru: při vyšší "kulturnosti" nacházíme častěji vyšší míru "participace". ($p=0,00000$)

- Také "školní strategie rodičů" souvisí v očekávaném směru s "kulturností rodinného prostředí". Liší se tu ovšem především rodiče dětí s nejnižší kulturní nabídkou - tři čtvrtiny z nich jsou ve "školní strategii" spíše pasivní. Naproti tomu na středních úrovních je spíše pasivní asi polovina rodičů a na nejvyšší úrovni asi 40 procent. ($p=0,03-0,035$)

- Na hranici statistické významnosti je vazba mezi "kulturností" a "ambicemi rodičů", která má očekávaný směr: při "kulturnějším" rodinném prostředí (úroveň 3 a 4) jsou výrazně častější vyšší "ambice rodičů" na vzdělávací dráhu dítěte, při "méně kulturním" rodinném prostředí jsou naopak častější nižší "ambice". ($p=0,04-0,06$) Je to ovšem opět vazba charakteristická pro podsoubor dívek, v němž je výrazněji než v souboru jako celku ($p=0.002-0.013$).

Vzájemné souvislosti pedagogických charakteristik rodičů

Nejzajímavější jsou tu vazby charakteristiky "ambice rodičů" k ostatním charakteristikám, protože je konstruována na nich nezávisle (bez překrývání zahrnutých primárních znaků).

- Na hranici signifikance je pouze vazba mezi "ambicemi rodičů" a "participací", která má očekávaný charakter: při vyšší úrovni "participace" je častější také vyšší úroveň "ambicí rodičů". ($p=0,06$) Ovšem znovu tady platí, že tato souvislost charakterizuje podsoubor dívek ($p=0.04$), u chlapců nedosahuje statistické významnosti.

(Oproti tomu se "ambice rodičů" neukázaly být v žádné souvislosti se "školní strategií" rodičů ani s jejich "výchovným tlakem". To je poněkud překvapivé.)

Ostatní pedagogické charakteristiky obsahují vždy některé společné primární znaky, takže jejich statistické vazby se tím uměle zesilují.

- Relativně nejodlišnější skutečnosti zřejmě postihuje na jedné straně "participace" a na straně druhé "výchovný tlak", u nichž dochází k překrývání ve 2 primárních znacích (z 16 u "participace" a z 9 u "výchovného tlaku"). Souvislost je

statisticky významná: participativnější rodiče také častěji vyvíjejí vyšší "výchovný tlak". ($p=0,03-0,05$)

- Jaksi mezi těmito dvěma charakteristikami stojí "školní strategie" rodičů, která má signifikantní vazby jak na "participaci" (u "participativnějších" rodičů nacházíme častěji aktivnější "školní strategii", u "méně participativních" častěji pasivnější - $p=0,0005$), tak k "výchovnému tlaku" (rodiče s aktivnější "školní strategií" vytvářejí častěji vyšší "výchovný tlak" - $p=0,00000$). Ovšem stupeň překrývání primárních znaků zahrnutých při konstrukci je tu značný: v prvním případě 3 znaky (z 8 u "školní strategie" a z 16 u "participace"), ve druhém případě se obě charakteristiky překrývají dokonce ve 4 primárních znacích, což u obou představuje polovinu.

Možné determinace charakteristik jednání a prožívání žáka

Předpokládáme, že povahu determinace mohou mít vazby ze strany jednak backgroundových charakteristik, jednak pedagogických charakteristik rodičů - u těch lze ovšem předpokládat také opačný, zpětnovazebný vliv.

Prospěch

Prospěch jsme stanovili jako průměr všech známek na vysvědčení na konci 7. třídy. Získané hodnoty jsme pak rozdělili do 5 prospěchových pásem.

Nepodařilo se nám zjistit prospěch u všech respondentů, takže se tu vzorek pro analýzu souvislostí zmenšil na 144 respondentů. To byl také jeden z důvodů, proč jsme "prospěchové souvislosti" nezjišťovali zvlášť pro chlapce a dívky prostřednictvím chí-kvadrát testu. Dalším důvodem pak bylo, že jsme rozdíly mezi žáky s různým prospěchem zkoumali detailně jiným způsobem - výsledky uvádíme v další části kapitoly. Zde se o nich v některých případech jen předběžně zmiňujeme.

Souvislosti s backgroundovými charakteristikami:

- Prospěch statisticky významně souvisí se "statusem rodičů". Ať se to vezme tak nebo tak, nejvýraznější jsou na jedné skupiny dětí, které mají dobrý prospěch a rodiče s vysokým "statusem" a na druhé straně skupiny s horším prospěchem a zároveň nízkým "statusem rodičů". Pro ilustraci: Ve skupině s nejvyšším "statusem" je v nejlepší prospěchové skupině 48% dětí a ve druhé prospěchové skupině 24%, tzn. celkem skoro tři čtvrtiny. Ve skupině s nejnižším "statusem rodičů" spadá do nejhorské prospěchové skupiny 29% a do druhé nejhorské dalších 24%, tzn. více než polovina dětí. Z distribuce četností však se zdá, jakoby - s nadsázkou řečeno - nižší "status rodičů" nedeterminoval k neúspěchu přece jen tak fatálně, jako vysoký k úspěchu! ($p=0,0005$)

Další dvě backgroundové charakteristiky nemají s prospěchem statisticky významnou souvislost.(!)

Souvislosti pedagogických charakteristik rodičů:

- Významná je pochopitelně vazba prospěchu a "ambicí rodičů" na další vzdělávací dráhu dítěte. Jednoznačný průběh distribuce četností poněkud narušují ambice rodičů dětí z nejhorské prospěchové skupiny: z 25 případů mají ve 2 případech rodiče nejvyšší a ve 4 případech spíše vyšší ambice! Pokud tu nejde o chybu, jsou to zajímavé případy. ($p=0.0000$)

- Co se týče ostatních charakteristik, při sledování vzorku jako celku můžeme pouze ve vztahu "školní strategie" s prospěchem pozorovat určitý náznak, že nejlepší žáci jsou častěji ušetřeni aktivy rodičů, zatímco poněkud častěji je aktivnější "školní strategie" rodičů u žáků z předposlední prospěchové skupiny. V této skupině jako jediné aktivnější

"školní strategie" převažuje (72%!)). Nicméně rozdíly celkově nejsou statisticky významné ($p=0,19$).

- Kromě toho jsme při podrobnější analýze narazili na určitý rozdíl mezi chlapci a dívkami. Sledujeme-li úroveň "participace" v jednotlivých prospěchových pásmech, zjistíme, že u chlapců zůstává zhruba stejná až do 4. pásma a až v 5. klesá, kdežto u dívek postupně klesá již od 3. pásma. To by mohlo svědčit o určité souvislosti prospěchu s úrovní "participace" rodičů. Její statistickou signifikanci jsme však nezjistovali.

Postoj ke škole jako místu výkonu ("výkonový postoj")

- Z backgroundových charakteristik má s "výkonovým postojem" ke škole souvislost pouze "kulturnost rodinného prostředí". Jde ovšem o souvislost zvláštní, patrně nějak složenou: rozdíly jsou tu mezi dětmi z "nejkulturnějšího" a zároveň "nejméně kulturního rodinného prostředí" (úroveň 4 a 1) a ostatními, a to ve směru častějšího aktivnějšího "výkonového postoje" na úrovních 2 a 3 a častějšího pasivnějšího postoje na úrovních 1 a 4. ($p=0,05$)

- Z pedagogických charakteristik pouze "ambice rodičů" na vzdělávací dráhu dítěte vykazují slabou tendenci: děti rodičů s vyššími "ambicemi" mají častěji aktivnější "výkonový postoj", děti rodičů s nižšími "ambicemi" mají naopak častěji pasivnější "výkonový postoj". ($p=0,065-0,10$)

Postoj ke škole jako místu sociálního styku ("sociální postoj")

- Ze všech charakteristik (či sekundárních znaků), o nichž uvažujeme jako o možných "rodinných determinantách" zachycených dotazníkem, vykazovala se "sociálním postojem" souvislost v celém vzorku pouze "kulturnost rodinného prostředí", a to poněkud neočekávanou: děti z "nejkulturnějšího rodinného prostředí" (úroveň 4) mají častěji negativnější "sociální postoj" (i v absolutních četnostech), kdežto děti z "méně kulturního rodinného prostředí" (úroveň 1 a 2) vykazují častěji pozitivnější "sociální postoj". Mohlo by to např. znamenat, že děti z rodin s menší kulturní nabídkou čerpají sociálně ze školy více - lépe se v ní cítí, více si ji užívají, více ji potřebují k realizaci sociálních kontaktů apod.? ($p=0,05$) Platí to patrně především o dívkách, u nichž nacházíme tuto vazbu na stejné úrovni významnosti jako v celém vzorku ($p=0,05-0,07$).

- Specifiku dívčího podsouboru dokazuje i vazba stejného charakteru mezi "ekonomickou úrovní" a "sociálním postojem ke škole". Opět to může znamenat, že dívky, do nichž rodiny méně "investují", se k sociální dimenzi školy vztahují častěji více pozitivně ($p=0,06-0,08$).

- Naproti tomu u chlapců jsme zjistili jinou specifickou souvislost, totiž souvislost se "školní strategií" rodičů: při vyšší proškolní aktivitě rodičů se u chlapců častěji vyskytuje negativnější "sociální postoj". Jde přitom o souvislost poměrně výraznou ($p=0,008-0,026$).

Ambice žáka (ve vztahu k jeho další vzdělávací dráze)

- Statisticky vysoce významnou vazbu mají "ambice žáka" se "statusem rodičů", a to v očekávaném směru: čím vyšší je "status rodičů", tím častější jsou vyšší "ambice žáka". ($p=0,00000$)

- Jen slabě naznačený vztah je mezi "ambicemi žáka" a "ekonomickou úrovní" rodiny: rozdíl je především mezi dětmi z rodin s nejvyšší "ekonomickou úrovní", u nichž jsou častější vyšší "ambice", a dětmi z rodin s nejnižší "ekonomickou úrovní", u nichž jsou naopak častější nižší "ambice". Na středních úrovních není tato tendence zřetelná. ($p=0,06-0,08$) Zase najdeme tuto vazbu především v podsouboru dívek ($p=0,07-0,12$), u chlapců je volnější.

- Z pedagogických charakteristik rodičů vykazují těsnou souvislost s "ambicemi žáka" "ambice rodičů". Je to např. možno charakterizovat tím, že pokud vezmeme za kritérium rozporu mezi žákovskými a rodičovskými "ambicemi" jejich rozdíl o více než jeden stupeň (úroveň), najdeme v souboru jen 13 takových případů, v naprostém rozporu pak pouze 1 případ ("ambice rodičů" = 4, "ambice žáka" = 1). ($p=0,00000$)

Způsob trávení volného času ("volný čas")

Výrazně se tu projeví souvislosti s backgroundovými charakteristikami.

- "Status rodičů": na vyšších statusových úrovních (3 a 4) nacházíme častěji aktivnější "způsob trávení volného času", na nižších úrovních (2 a zejména 1) častěji pasivnější. ($p=0,002$) Je tu určitý rozdíl mezi dívkami, u nichž je statistická vazba těsnější ($p=0,02$), a chlapci, u kterých jako by byl "způsob trávení volného času" na "statusu rodičů" méně závislý ($p=0,08-0,018$).

- "Ekonomická úroveň": Směr tendence je podobný, ale distribuce četností je trochu odlišná - zde je rozdíl především mezi nejnižším stupněm "ekonomické úrovně" (výrazně častěji pasivnější "způsob trávení volného času" - 83%) a stupněm nejvyšším (častěji aktivnější "volný čas" - 75%). Střední stupně se od sebe neliší (relativní četnosti zhruba 50% na 50%). ($p=0,002-0,003$) Tuto vazbu u chlapců vůbec nenajdeme, zatímco u dívek je poměrně těsná ($p=0,005-0,01$).

- "Kulturnost rodinného prostředí": zde je souvislost nejtěsnější. Shodnou distribuci vyazuje úroveň 3 a 4 (zhruba dvě třetiny z nich jsou mezi aktivnějšími při trávení "volného času" a pouze 3 případy mezi nejpasivnějšími). Úroveň "kulturnosti" 1 a 2 se liší jak od druhých dvou, tak mezi sebou navzájem: z rodin s "kulturností" na úrovni 1 patří zhruba 75% dětí do pasivnější poloviny ve "volném čase", z rodin na úrovni "kulturnosti" 2 je to asi 60%. ($p=0,00003-0,0001$) I tady je však tato souvislost mnohem zřetelnější u dívek ($p=0,002$) než u chlapců ($p=0,05$).

- Z pedagogických charakteristik rodičů se v rámci celého vzorku projevila nějaká statistická tendence pouze u znaku "ambice rodičů": s vyšším stupněm rodičovských "ambicí" narůstá počet dětí trávicích "volný čas" aktivněji. Převaha aktivnějších ve "volném čase" vyjádřená v absolutních četnostech se přitom objevuje až na úrovni 4 rodičovských "ambicí". ($p=0,0001$) A opět má tato souvislost u dívek těsnější podobu ($p=0,003-0,006$), i když u chlapců ji nacházíme také ($p=0,02-0,05$).

- Pouze u dívek se objevila vazba mezi "školní strategií" rodičů a "volným časem": především s nejvyšším stupněm proškolní aktivity rodičů je tu spojena častější vyšší aktivita dívek ve "volném čase" ($p=0,03-0,04$). Zdá se, jako by to znovu poukazovalo na vyšší míru zprostředkování aktivity dívek přímým, záměrným působením rodičů, jejich větší ovlivnění explicitními výchovnými praktikami.

Hodnotové deklarace - příklon k "obecným hodnotám"

Neobjevila se žádná souvislost s backgroundovými charakteristikami, která by platila pro celý vzorek. Jediný náznak takové souvislosti jsme zjistili u dívek, a to s "kulturností rodinného prostředí": častější preference "obecných hodnot" při vyšší úrovni "kulturnosti" ($p=0,08-0,14$).

Mnohem častější jsou souvislosti se skupinou pedagogických charakteristik rodičů, postihujících přímý výchovný kontakt ("participace", "školní strategie rodičů" a "výchovný tlak"):

- S vyšší úrovní "výchového tlaku" narůstá četnost většího příklonu k "obecným hodnotám", přičemž na středních úrovních (2 a 3) je zhruba stejně častý. ($p=0,05-0,07$) Tato souvislost se objevuje separátně též u dívek ($p=0,07-0,08$), nikoli však u chlapců.

- Podobný je také směr souvislosti "příklonu k obecným hodnotám" a "školní strategie" rodičů. Zde však zhruba stejný obraz nacházíme na úrovních 1 - 3 a od nich se liší úroveň 4: děti rodičů s neaktivnější "školní strategií" vykazují častěji vyšší míru "příklonu k obecným hodnotám". (O něco větší rozdíl je přítom mezi úrovněmi 3 a 4.) ($p=0,05-0,05$)

- Souvislost mezi "participací" a "příklonem k obecným hodnotám" poskytuje poněkud rozporný obraz: při nižších úrovních "participace" nacházíme četnosti zhruba odpovídající očekávaným; na úrovni 3 častěji nižší "příklon" (54%) a na úrovni 4 naopak výrazně častěji vyšší "příklon" (80%). ($p=0,05-0,06$)

Příklon k "privátním hodnotám"

Pro vzorek jako celek nebyly zjištěny žádné vazby preference "privátních hodnot" na backgroundové či pedagogické charakteristiky rodiny. Našli jsme však některé souvislosti specifické pro podsoubory chlapců a dívek.

- Pouze u chlapců se objevila poměrně výrazná vazba s "participací": při vyšší "participaci" je častější výraznější preference "privátních hodnot" ($p=0,02-0,05$).

- Naopak pouze u dívek se zase objevily "převrácené" vztahy mezi "školní strategií" rodičů a jejich "výchovním tlakem" na jedné straně a příklonem k "privátním hodnotám" na straně druhé: při vyšší proškolní aktivitě rodičů a podobně i při vyšším "výchovním tlaku" je častější nižší preference "privátních hodnot" ($p=0,01-0,05$, resp. $0,07-0,09$).

Příklon k "hodnotám úspěchu"

Jediná zjištěná výraznější možnost přímé "rodinné determinace" platí jen u chlapců: při aktivnější "školní strategii" rodičů se častěji objevuje vyšší preference "hodnot úspěchu". ($p=0,03-0,05$)

Vzájemné souvislosti charakteristik jednání a prožívání

Tyto charakteristiky tvoří největší skupinu. Výsledky jsou zde uspořádány tak, že školní charakteristiky a především "prospěch" jsou vzaty do jisté míry za východisko. Toto řazení zde však má spíše zpřehlednit výsledky a jen v malé míře předjímá pozdější možné interpretace.

Prospěch

- Souvislost prospěchu a "výkonového postoje" ke škole ve směru, který bychom očekávali, je statisticky signifikantní ($p=0,02$), přesto však nijak jednoznačná. Mezi prospěchové lepšími žáky najdeme častěji aktivnější výkonový postoj, počet aktivnějších klesá celkem rovnoměrně od 1. do 5. prospěchového pásma. Přesto ovšem najdeme např. v 1. prospěchovém pásmu 18 žáků (ze 45) se spíše pasívnějším postojem a naopak v 5. pásmu 5 (z 25) se spíše aktivnějším. Přitom u chlapců se zdá tato souvislost silnější, výskyt aktivnějšího postoje s postupem do nižších prospěchových pásem u nich klesá výrazněji.

- Také u "sociálního postoje" zjišťujeme souvislost, kterou bychom očekávali: u lepších žáků je častější pozitivnější "sociální postoj" a naopak. ($p=0,02$) Je však patrné, že tato souvislost platí víceméně jen pro chlapecký podsoubor. U dívek v jednotlivých prospěchových pásmech se průměrné hodnoty "sociálního postoje" prakticky neliší. Je to zjištění konzistentní s tím, že podsoubory chlapců a dívek se v distribuci agregovaného znaku "sociální postoj" statisticky významně liší.

- Statisticky významný vztah nacházíme také mezi prospěchem a "způsobem trávení volného času" ($p=0,003$). Konkrétní distribuce četností ukazuje, že zejména se vyšší aktivitou ve "volném čase" odlišují nejlepší žáci (1. pásmo), kdežto už ve 3. pásmu výrazně převažuje pasívnější "způsob trávení volného času". Přitom právě od tohoto pásma níže je převažující pasivita u dívek výraznější než u chlapců.

- Vysoce statisticky signifikantní je souvislost prospěchu s "ambicemi žáka". Protože jí přikládáme velkou důležitost, zastavíme se u ní podrobněji.

V první prospěchové skupině najdeme 53% dětí s nejvyššími "ambicemi" a jen dva žáky s nejnižšími, v druhé skupině je rozložení podle "ambicí" dosti rovnoměrné (od 20 do 30%). V dalších skupinách už nejsou nejvyšší ambice prakticky zastoupeny - s výjimkou jednoho žáka z nehorší skupiny - a narůstá procento dětí s nejnižšími ambicemi (kolem 60% na posledních dvou úrovních). Toto procento je vysoké také ve třetí prospěchové skupině (53%), ale zde překvapivě zjišťujeme ještě třetinu dětí (6 žáků) s druhými nejvyššími ambicemi. ($p=0,0000$) (Při detailním rozboru však zjišťujeme některé sporné momenty převodu hodnot primárních znaků na agregované hodnoty "ambicí".)

Pokud se nespokojíme s hrubou kvantifikací v rámci agregovaného znaku "ambice žáka" a budou nás zajímat odpovědi na otázky týkající se volby střední školy a přání studovat vysokou školu, zjistíme následující.

Souvislost prospěchu s volbou střední školy (primární znak V 52) je opět statisticky vysoko významná a tendence tu má očekávaný směr. Gymnasium volí 40% dětí ze skupiny s nejlepším prospěchem, 15% z druhé prospěchové úrovně a pak už jen jeden žák ze skupiny s nehorším prospěchem. Střední odbornou školu volí polovina dětí z nejlepší skupiny, 60% z druhé skupiny, zhruba třetina ze třetí, jen 5% ze čtvrté a 12% z nehorší. Učební obor volí jeden žák z nejlepší skupiny, 12% (4 žáci) z druhé prospěchové skupiny, 42% ze třetí, 62% ze čtvrté a 56% z poslední. Je vidět, že struktura voleb čtvrté a páté skupiny se příliš neliší, je ovšem otázka, zda kategorizace středních škol není příliš hrubá (např. nerozlišení učebních oborů s maturitou od ostatních).

Jednotlivé prospěchové skupiny se vzájemně liší i četností dosud nerozhodnutých (volba "nevím"): u prvních dvou skupin jde o 11, resp. 12%, kdežto u zbývajících tří o čtvrtinu až třetinu. Mohlo by to souviset s kvalitou perspektivní orientace? ($p=0,0000$)

Analýza vztahu prospěchu (V151) a přání studovat VŠ (V74) může navázat na předchozí úvahu o perspektivní orientaci. Také tady nacházíme mnohem nižší četnost voleb "nevím" na prvních dvou prospěchových úrovních (0% z první a 9% z druhé skupiny), zatímco v ostatních skupinách je nerozhodnuto mnohem vyšší procento dětí (od 19% do 42%).

Také zde má vysoko významná statistická tendence očekávaný směr: v první prospěchové skupině jsou tři čtvrtiny dětí, které si přejí studovat VŠ určitě (42%) nebo spíše ano (33%), jen jeden žák určitě nechce na VŠ. Ve druhé prospěchové skupině je přes 40% dětí, které chtějí na VŠ určitě (15%) nebo asi (27%). V ostatních skupinách zájemce o studium na VŠ nenajdeme s výjimkou dvou žáků z nehorší prospěchové skupiny. ($p=0,0000$)

Postoj ke škole jako místu výkonu ("výkonový postoj")

Kromě již zmíněné souvislosti s prospěchem má "výkonový postoj" několik dalších statistických vazeb.

- Souvislost "výkonového" a "sociálního postoje" je tato: globální tendence (na hranici statistické signifikance) jde směrem k růstu četnosti pozitivnějšího "sociálního postoje" se stoupající úrovní (tj. aktivitou) "výkonového postoje". (Srovnáme-li případy, u nichž se úroveň obou postojů liší o více než jeden stupeň, najdeme 28 případů s pasívnějším "výkonovým postojem" a zároveň pozitivnějším "sociálním", kdežto ve skupině s aktivnějším "výkonovým postojem" a zároveň negativnějším "sociálním" se nachází pouze 13 případů.) ($p=0,06$)

- Souvislost s "ambicemi žáka" na další vzdělávací dráhu: s rostoucí úrovní "ambicí" roste počet dětí s aktivnějším "výkonovým postojem" a klesá četnost pasívnějších. Výrazná je však zejména skupina s pasívnějším "výkonovým postojem" a nižšími "ambicemi". Jde o zjištění za hranici statistické významnosti ($p=0,07-0,08$). Je to ovšem souvislost charakteristická pro podsoubor dívek, jak je patrné z toho, že zde dosahuje vyšší hladiny významnosti než v rámci celého vzorku ($p=0,04-0,055$).

- Souvislost se "způsobem trávení volného času": obraz je tu rozporný - kdybychom abstrahovali od skupiny na úrovni 3 "výkonového postoje", mohli bychom říci, že s rostoucím stupněm aktivity "výkonového postoje" ve škole narůstá i četnost těch, kteří tráví "volný čas" aktivněji. Avšak na úrovni 3 "výkonového postoje" nacházíme poměr zcela opačný - je tu dokonce ještě o něco vyšší četnost dětí s pasívnějším "způsobem trávení volného času" než na úrovni 1. ($p=0,03-0,05$) Zřetelnější je tato souvislost v podsouboru chlapců ($p=0,05-0,10$), u nichž zároveň rozpornost v distribuci četností není tak výrazná, i když nemizí zcela. Tato rozpornost by mohla například poukazovat na existenci dvou odlišných skupin dětí aktivních ve volném čase, které přitom mají opačný výkonový postoj ke škole.

- Souvislost s příklonem k "obecným hodnotám": četnost vyšší preference "obecných hodnot" roste s vyšším stupněm aktivity "výkonového postoje". ($p=0,04-0,05$)

- Souvislost s příklonem k "privátním hodnotám": s rostoucí aktivitou "výkonového postoje" roste četnost "příklonu k privátním hodnotám". U dětí s vyšší úrovní aktivity "výkonového postoje" se např. vůbec nevyskytla nejnižší míra preference "privátních hodnot". ($p=0,001-0,006$)

Obě uvedené souvislosti s hodnotovými preferencemi však najdeme jen u chlapců ($p=0,03-0,08$, resp. $p=0,006-0,025$).

"Sociální postoj" ke škole

Kromě již zmíněných souvislostí s prospěchem a "výkonovým postojem" jsme zjistili ještě vazbu se znakem "ambice žáka" specifickou pro podsoubor chlapců: při vyšších "ambicích" se častěji vyskytuje pozitivnější "sociální postoj" a naopak ($p=0,035-0,07$). Kloníme se ovšem k názoru, že jde nejspíše o souvislost zprostředkovanou prospěchem, na němž u chlapců do jisté míry "sociální postoj" závisí.

"Ambice žáka" na další vzdělávací dráhu

Kromě souvislostí s prospěchem, s "výkonovým postojem" a u chlapců také se "sociálním postojem", jež byly zmíněny výše, se objevily další statistické vazby.

- Souvislost se "způsobem trávení volného času": častěji nacházíme aktivnější "způsob trávení volného času" při vyšší úrovni "ambicí" a naopak. ($p=0,004-0,005$) Přitom těsnější vazba u dívek ($p=0,02-0,03$) než u chlapců ($p=0,08-0,13$) by mohla potvrzovat - při předpokládaném zprostředkování této vazby prospěchem - že u chlapců nesouvisí aktivita ve volném čase se školní úspěšností tak výrazně jako u dívek.

- Statistická vazba týkající se vztahu mezi "ambicemi žáka" a preferencí "obecných hodnot", je sice signifikantní, ale těžko interpretovatelná. Odchytky od očekávaných hodnot mají značně nesystematický průběh. Zřetelně se jeví jen poněkud častější vyšší "příklon k obecným hodnotám" u dětí s nejvyššími "ambicemi" (ale i to je sporné, neboť kombinace nejvyšších dvou úrovní zase vykazuje nižší než očekávanou četnost) a poněkud nižší výskyt vyšších úrovní "příklonu" na úrovni 2 "ambicí". ($p=0,03-0,05$)

Shrnutí

Prezentovaný přehled výsledků vytváří nutně přes veškerou naši snahu pro čtenáře dosti nepřehlednou síť statistických vazeb a souvislostí, v níž je patrně obtížné se orientovat. Proto nabízíme v příloze této části kapitoly síť výsledků také v grafické podobě, a to jednak pro celkový soubor respondentů, jednak zvlášť pro podsoubory chlapců a dívek.

Kromě toho se pokusíme - byť s rizikem přílišného zjednodušení - o předběžné shrnutí dosud prezentovaných výsledků.

1. Z výsledků lze podle našeho názoru poměrně spolehlivě usuzovat na rozdílný význam různých znaků a jimi reprezentovaných skutečností. I kdybychom se řídili mechanicky pouze počtem nejvýraznějších statistických vztahů, do nichž ten který znak vstupuje, zřetelně se jako určité uzlové body jeví backgroundové rodinné charakteristiky a z nich především "status rodičů", dále "ambice rodičů", prospěch a "ambice žáka". Předpokládáme-li, že "status rodičů" je vůči ostatním znakům v postavení znaku determinujícího, pak výrazné souvislosti těchto čtyř znaků vytvářejí cosi jako linii statusové reprodukce: děti rodičů s vysokým "statusem" mají s vysokou pravděpodobností dobrý prospěch a vlastními vysokými "ambicemi" naplňují vysoké "ambice" svých rodičů a směřují tak k úrovni vzdělání, která by měla být podmínkou či součástí jejich budoucího vysokého statusu - u dětí rodičů s nízkým statusem je tomu naopak.

Zajímavé je, že velmi zřetelně vazby k této hypotetické linii měl "způsob trávení volného času". Mohlo by tomu tak být proto, že je do jisté míry indikátorem obecnější dimenze aktivity-pasivity jakožto významné součásti životní pozice? Přitom u části chlapců jako by součástí aktivní životní pozice byla také orientace na školní výkon (srovnej vazbu "výkonový postoj" versus "volný čas" u chlapců).

Naproti tomu se neprokázal nijak výrazný vliv přímého výchovného působení rodičů, jak ho postihovaly znaky "školní strategie" a "výchovný tlak" a částečně "participace". Ještě nejvýraznější souvislosti lze najít u posledního z nich. Patrně by to mohlo svědčit opět spíše o tom, že reálný účinek mají spíše nepřímé a možná i nezáměrné formy působení rodičů. Na základě výsledků se lze dále domnívat, že fenomény prožívání školy zachycené ve znacích "výkonový" a "sociální postoj" ke škole vytvářejí přes řadu zajímavých souvislostí ve srovnání s linií statusové reprodukce spíše paralelní rovinu sekundárního významu.

2. Můžeme najít řadu rozdílů v tom, jaké souvislosti jsou charakteristické pro podsoubory chlapců a dívek. U chlapců je ještě zřetelněji než v souboru jako celku patrná ona

konfigurace statistických vazeb mezi znaky "status rodičů", prospěch, "ambice rodičů" a "ambice žáka", kterou jsme označili za linii statusové reprodukce. Vztahy těchto čtyř znaků k ostatním jsou jednak slabší, jednak málo četné. Zdá se, že především znak "kulturnost rodinného prostředí" má určitý vliv na "ambice žáka" a jeho "způsob trávení volného času".

Nevyskytují se tu vůbec statisticky významné souvislosti znaků, jež mají postihovat explicitní výchovné působení v rodině, a to ani se školními fenomény, ani s "volným časem", ani s "ambicemi žáka". Jediná taková souvislost má "převrácený" charakter: při aktivnější "školní strategii" rodičů se objevuje častěji negativnější "sociální postoj".

Naproti tomu u dívek můžeme vidět množství dalších vazeb, které v souhrnu patrně znamenají, že přinejmenším u části dívek je jejich školní kariéra utvářena v určité závislosti na explicitních výchovných praktikách rodičů. Tento dojem ještě zesílí, přijmeme-li předpoklad, že znak "ekonomická úroveň" patrně u dívek indikuje více záměrné "investice" rodičů do dítěte než jen samozřejmý či automatický projev celkové materiální úrovně rodiny.

Jeden z podstatných rozdílů mezi chlapci a dívkami by mohl tedy spočívat v tom, že u chlapců se patrně aktivitu, postoje a ambice utvářejí více autonomně, bez zprostředkování explicitními výchovnými praktikami rodičů, zároveň však se silnějším implicitním vlivem rodinného backgroundu, jako by z něj odvozeny přímo. Naproti tomu u dívek se jejich aktivitu, postoje a ambice jeví jako více závislé na explicitní podpoře, stimulaci a snad i tlaku rodičů, kvality rodinného backgroundu jsou více zprostředkovány a případně modifikovány přímým výchovným působením. Jako by tedy dívky byly více ovlivněné (a tedy i ovlivnitelné?) tím, co je klasicky definováno jako výchova.

Do určité míry konzistentní s touto hypotetickou interpretací je obecně přijímané zjištění, které se potvrdilo i v našem výzkumu, že dívky se lépe přizpůsobují školnímu prostředí. V našem výzkumu se to projevilo jednak na rozdílech v prospěchu (lepší prospěch u dívek), jednak v rozdílné distribuci agregovaného znaku "sociální postoj" ke škole, který je u podsouboru dívek významně častěji pozitivnější a na rozdíl od chlapců je u nich málo závislý na prospěchu. (Těmito a dalšími rozdíly se budeme zabývat podrobněji v další části kapitoly.)

3. Rozdílné souvislosti zkoumaných znaků v podsouborech chlapců a dívek stejně jako rozporný průběh distribuce četností v kontingenčních tabulkách některých dvojic znaků nás vedou k závěru o problematičnosti analýzy statistických vztahů "přes celý vzorek". Tento způsob analýzy ponechává stranou možnost existence specifických skupin. Ty mohou např. ovlivnit statistický vztah tím, že představují výraznou odchylku od standardu vzorku - přitom vztah je při běžném postupu interpretován jako tendence celého souboru a specifická skupina zůstává neidentifikována.

Jinou možností je existence dvou či více specifických skupin, v nichž mají souvislosti mezi zkoumanými fenomény opačný směr. Jejich vliv pak může způsobit chaotickou, nesystematickou distribuci frekvencí v kontingenční tabulce a jejich "neinterpretovatelnost" nebo se navzájem "vyruší" - tím spíše pak opět nemusí být specifické skupiny identifikovány.

Proto se v další části pokoušíme při podrobnějším rozboru dat vzít možnost existence takových skupin v úvahu, identifikovat je a popsat jejich specifické charakteristiky a vzájemné rozdíly.

Rozdíly mezi třídami

Na závěr této části kapitoly připojujeme přehled rozdílů mezi šesti třídami zahrnutými v našem vzorku. Má tu spíše

charakter přílohy, která by mohla poskytnout určitou možnost srovnání našich výsledků např. s obrazem škol podaným v první kapitole, vztáhnout některé individuální fenomény k celkovému kontextu, ať už jde o fenomény třídy (jako např. v popisu procesů v 8.A ZŠ Modrá) nebo o fenomény individuální kazuistiky (např. citace výroků o škole a vztahu žáka k ní).

Nejprve stručně charakterizujeme výsledky u těch sekundárních znaků, kde se objevily statisticky významné rozdíly. Všechny třídy označujeme jako "sedmé", jimiž byly v době vyplňování dotazníku. V jiných kapitolách zprávy mohou být tytéž třídy označovány jako "osmé", ale podle školy a označení písmenem se lze jednoznačně orientovat.

- "Socioprofesionální status rodičů": častěji vyšší u 7.C Modrá, častěji nižší u 7.B Zelená, u 7.A Modrá, častěji nejnižší stupeň u 7.A Modrá ($p=0,03-0,04$)

- "Kulturnost rodinného prostředí": častěji vyšší u 7.B Modrá, častěji nejnižší stupeň "kulturnosti" v 7.A Modrá ($p=0,05$)

- "Participace rodičů": častěji vyšší u 7.B Modrá a 7.B Žlutá, naopak častěji nižší u 7.A Modrá a 7.C Modrá ($p=0,01$)

- "Ambice rodičů" na další vzdělávací dráhu dítěte: častěji vyšší u 7.C Modrá, oproti tomu častěji nižší u 7.A Modrá a 7.B Zelená ($p=0,01-0,03$)

- "Výkonový postoj" ke škole: výrazně častěji aktivnější v 7.C Modrá, naopak častěji pasivnější v 7.A Modrá a v 7.B Modrá ($p=0,06-0,07$)

- "Sociální postoje" ke škole: častěji pozitivnější v 7.B Zelená, poněkud méně i v 7.A Modrá, proti tomu častěji negativnější v 7.B Žlutá ($p=0,02$)

- "Způsob trávení volného času": častěji aktivnější zejména v 7.C Modrá, dále i v 7.B Modrá, naopak pasivnější častěji v 7.A Modrá, 7.A Žlutá a 7.B Žlutá ($p=0,00000$)

- "Ambice žáka" na další vzdělávací dráhu: častěji vyšší zejména v 7.C Modrá, nižší naopak v 7.A Modrá, 7.B Zelená a 7.A Žlutá ($p=0,0003-0,0005$)

- "Přiklon k privátním hodnotám": vyšší častěji zejména v 7.B Žlutá a 7.C Modrá, naopak nižší v 7.A Modrá ($p=0,02-0,03$)

Tyto výsledky znamenají, že můžeme jednotlivé třídy charakterizovat (prostřednictvím agregovaných znaků) takto:

7.A Modrá: častěji než u průměru vzorku tu nacházíme nejnižší "status rodičů", nejnižší "kulturnost rodinného prostředí", nižší "participaci" rodičů, nižší "ambice rodičů", pasivnější "výkonový postoj", ale zároveň pozitivnější "sociální postoj" ke škole, pasivnější "způsob trávení volného času", nižší "ambice žáků" na další vzdělávací dráhu, slabší "přiklon k privátním hodnotám"

7.B Modrá: častěji než u průměru vzorku tu nacházíme nižší "status rodičů", ale vyšší "kulturnost rodinného prostředí", pasivnější "výkonový postoj" ke škole, ale aktivnější "způsob trávení volného času"

7.C Modrá: častěji než u průměru vzorku tu nacházíme vyšší "status rodičů", ale jejich nižší "participaci", vyšší "ambice rodičů" na další vzdělávací dráhu dítěte, aktivnější "výkonový postoj" ke škole, aktivnější "způsob trávení volného času", vyšší "ambice žáků" na vzdělávací dráhu, silnější "přiklon k privátním hodnotám"

7.B Zelená: častěji než u průměru vzorku zde nacházíme nižší "status rodičů", nižší "ambice rodičů" i "ambice žáků" na další vzdělávací dráhu, pozitivnější "sociální postoj" ke škole

7.A Žlutá: častěji než u průměru vzorku se tu vyskytuje negativnější "sociální postoj" ke škole, pasivnější "způsob trávení volného času" a nižší "ambice žáků" na další vzdělávací dráhu

7.B Žlutá: častěji než u průměru vzorku tu nacházíme vyšší "participaci" rodičů, silnější "přiklon k privátním hodnotám" a pasivnější "způsob trávení volného času"

Pokus o "typologii"

Celé naše snažení by mělo kromě celkového popisu vzorku a konstatování statistických souvislostí mezi nejrůznějšími znaky a proměnnými vést ke strukturovanějšímu vhledu do celé sítě zjištěných statistických vazeb. Taková struktura by pak měla být pokusem o vystižení podstatných determinací školní kariéry žáka nebo alespoň typických konfigurací fenoménů. V druhém případě bychom se snažili alespoň popsat, které jevy se nejčastěji vyskytují pospolu, aniž bychom přitom dokázali v daném momentě říci, které z nich a hlavně jakým způsobem determinují druhé, které vystupují jako mediátory podstatných vlivů, které mají povahu nepodstatných epifenoménů apod.

V našich datech zatím postihujeme žákovu kariéru typicky krosekcionálním způsobem, zachycením dat v jeden okamžik. Nicméně jistým způsobem jsou tu prezentovány údaje, které implicitně obsahují základní body průběhu školní kariéry, resp. jsou její reprezentací. Žák přichází do školy s jistým rodinným backgroundem. On i rodiče nějakým způsobem školu zvládají, vypracovávají si jisté techniky vyrovnání se s faktem povinné školní docházky, jsou v tom nějak subjektivně (tj. z individuálního hlediska) a objektivně (tj. ze společenského hlediska) úspěšní, různým způsobem to prožívají. Očekávají konec školní docházky a nějakým způsobem zacházejí s perspektivou další vzdělávací dráhy. K tomu všemu se údaje dotazníku nesporně vztahují. Jako východisko hledání typických průběhů školní kariéry nám bude sloužit následující otázka:

Vytvářejí charakteristiky rodinného prostředí nějaké typy, které mají vliv především na průběh a výsledky školní kariéry? Z fenoménů charakterizujících tento průběh a výsledky nás zajímá především prospěch (jakožto nejvýraznější kritérium úspěšnosti vzdělávacího působení školy) a vzdělávací ambice žáka, tedy plánování další vzdělávací dráhy (jakožto nejvýraznější kritérium chápání místa vzdělání ve vlastním životě), ale případně i další, pokud se v nich objeví nějaké zajímavě interpretovatelné rozdíly.

Není samozřejmě žádný problém vytvořit prostou kombinatorikou z nejrůznějších proměnných týkajících se rodinného prostředí řadu nejrůznějších "typologií". Problém spočívá v tom, které z takových tentativních typologií (nutně poznamenaných aprioristickou spekulací) odpovídají podstatné rozdíly v průběhu školní kariéry. Centrálním bodem průběhu školní kariéry se jeví prospěch. Tato teze by sice byla snadno a obsáhle teoreticky zdůvodnitelná, pokud bychom ji chtěli zvolit za apriorní východisko uvažování. V našem případě je však výsledkem obsáhlé analýzy statistických vazeb, jak jsme ji ve stručnosti prezentovali výše.

Naše hledání "typologie rodinného prostředí" proto vychází z analýzy toho, jak jsou složeny jednotlivé prospěchové skupiny z hlediska zastoupení žáků z různého rodinného prostředí. Je patrně třeba předeslat malou poznámku. Při analýze jsme se vědomě vyhýbali apriornímu přijetí sociologické teze o určující úloze socioprofesionálního statusu rodičů (zejména otce?). Hledali jsme všemožné další - ať už determinující či zprostředkující - vlivy, které by buď vyvrátily tezi o "fatálním" vlivu statusu nebo ho vysvětlily, např. tak, že by našly co nejjednoznačnější koreláty statusových rozdílů v rozdílech fenoménů pedagogickopsychologické roviny rodinného prostředí, jak byly postíženy údaji z dotazníku.

Je třeba přiznat, že přes tuto snahu se status rodičů a především pak jejich vzdělání jeví jako nejpodstatnější faktor

rodinného prostředí, přičemž jeho pedagogickopsychologické koreláty (resp. pedagogickopsychologické mechanismy jeho reprodukce) nejsou prostřednictvím údajů z dotazníku uspokojivě vysvětlitelné. To je pro nás osobně na jednu stranu frustrující, neboť výsledkem práce je tu do značné míry jen dlouhá řada odmítnutých hypotéz či interpretací, na straně druhé to však přesvědčivě dokazuje, že tyto mechanismy jsou mnohem subtilnější a komplikovanější povahy, než aby je bylo možno postihnout a vysvětlit za pomoci tak povrchové deskriptivní techniky, jakou je dotazník a jeho statistické zpracování. Dokazuje to tedy správnost orientace výzkumného týmu na řadu dalších metod a technik, především kvalitativních, a na snahu o co nejkompexnější pochopení souvislostí v reálných životních situacích, v konkrétním kontextu - individuálně biografickém, institucionálním apod.

Pokud dekomponujeme agregovaný znak "socioprofesionální status" na konkrétní primární data, ukáže se pak, že jádrem každé z vytvořených čtyř statusových úrovní je určitá kombinace dosažené úrovně vzdělání otce a matky. První statusovou úroveň tvoří převážně případy, kde rodiče dosáhli buď pouze základního vzdělání nebo jsou vyučeni. Druhá úroveň znaku "socioprofesionální status" je sycena především případy, kde je jeden z rodičů vyučen a druhý dosáhl středoškolského vzdělání s maturitou. Třetím velkým backgroundovým podsouborem jsou případy, kde oba rodiče dosáhli maturity - ten se do značné míry překrývá se třetí statusovou úrovní. Se čtvrtou se pak v podstatě kryje podsoubor, kde jeden nebo oba rodiče jsou vysokoškoláci.

Četnosti různých kombinací vzdělání rodičů ukazuje tabulka:

\ Matka Otec	základní	vyučena	SŠ	VŠ	neví
základní	2	2	2		
vyučen	3	18	18	3	3
SŠ		6	23	4	2
VŠ		4	18	20	3
neví	4	5	3	16	

(Součet v tabulce činí 159, protože v jednom případě údaj o vzdělání otce zcela chybí.)

Jinak řečeno, skupiny rodičů vytvořené pouze podle vzdělání rodičů se do značné míry kryjí se skupinami podle "socioprofesionálního statusu", který se škálami vzdělání rodičů kombinuje škály zastávané profese. Dokonce se zdá, že podle vztahu ke školním fenoménům - především vzdělávacím ambicím jednak samých rodičů, jednak dětí - jsou skupiny podle vzdělání homogennější, objevuje se v nich méně odchylek či výjimek. Agregovaný ukazatel statusu je pak důležitý především pro statusové zařazení tam, kde údaj o vzdělání jednoho či obou rodičů chybí. (Frekvence případů, kdy dítě nezná vzdělání ani jednoho z rodičů, je možná charakteristická: ze 16 takových případů je jich na první statusové úrovni 10, na druhé 5 a na třetí 1.)

Pokusíme se tedy porovnat skupiny dětí s různým prospěchem z hlediska socioprofesionálního statusu jejich rodičů, především pak jejich vzdělání. Takto vzniklé podskupiny chceme dále porovnávat z dalších hledisek, tak abychom

našli co největší počet znaků, v nichž by si členové podskupin byli co nejpodobnější a zároveň se jimi lišili od ostatních podskupin. Již jsme uvedli, že za nejdůležitější přitom budeme považovat hledisko prospěchu a hledisko ambicí rodičů a dětí.

Při charakteristice ambicí jsme nadále upustili od kvantifikující charakteristiky jejich výše. Zjistili jsme, že agregovaný znak "ambice rodičů" a "ambice žáka" přináší některé problémy plynoucí z toho, že nutně převádí každou kombinaci středoškolské volby a přání studovat VŠ na jednodimenzionální škálu a jejím prostřednictvím kvantifikuje tuto kombinaci jako "vyšší" či "nižší". Tak se pomíjí kvalitativní stránka jednotlivých typů voleb, která se nám při podrobnější analýze jevila jako důležitá. Navíc

kvantifikace některých typů či kombinací je nanejvýš sporná: jaká je např. u chlapce, který odpovídá "nevím" jak na otázku po volbě střední školy tak ohledně přání studovat vysokou školu?

V další analýze proto kombinace primárních dotazníkových znaků, které se vztahují k dalšímu pokračování školní kariéry, sice nadále nazýváme "ambice rodičů" (znaky V51 a V53) a "ambice dětí" (znaky V52 a V74), ale nepřevádíme je na žádnou kvantitativní charakteristiku, nýbrž pracujeme s nimi jako s kvalitami svého druhu. Následující tabulky ukazují jednak možné kombinace - "vzorce" či "typy" ambicí a jejich označení, jednak jejich výskyt ve vzorku.

SŠ/VŠ	určitě či asi chtějí	spíše neuvažují nebo určitě ne	nevědí
gymnasium	GV+ (1/1 ; 1/2)	GV- (1/3 ; 1/4)	G0 (1/5)
SOŠ	SV+ (2/1 ; 2/2)	SV- (2/3 ; 2/4)	S0 (2/5)
SOU	UV+ (3/1 ; 3/2)	UV- (3/3 ; 3/4)	U0 (3/5)
neví	OV+ (4/1 ; 4/2)	OV- (4/3 ; 4/4)	O0 (4/5)

V závorkách je uvedeno, kterým konkrétním kombinacím hodnot znaků V51/V53 (u rodičů), resp. V52/V74 (u dětí) jsou zvolená označení přiřazena.

Při této kategorizaci vypadá výskyt jednotlivých typů "ambicí" nebo "očekávání rodičů" takto:

Při stejné kategorizaci "ambicí" nebo "voleb dětí" vypadají četnosti takto:

SŠ/VŠ	určitě či asi chtějí	spíše nebo určitě ne	nevědí
gymnasium	30	0	3
SOŠ	35	5	17
SOU	8	17	18
neví	13	9	7

SŠ/VŠ	určitě či asi chtějí	spíše nebo určitě ne	nevědí
gymnasium	25	1	1
SOŠ	24	27	7
SOU	1	31	9
neví	6	19	7

V tabulkách jsou uvedeny četnosti pro celý vzorek 160 dětí. V další analýze však pracujeme pouze se vzorkem 144 dětí, u nichž jsme měli k dispozici průměrný prospěch na konci 7.třídy.

Rozbor podle prospěchových pásem

První prospěchové pásmo (1.00 - 1.35)

V našem dělení zahrnuje skupina nejlepších žáků s průměrem do 1.35 celkem 45 dětí - 14 chlapců a 31 dívek. Převaha dívek je ještě nápadnější v podskupině dětí se samými jedničkami, kterých je 22 - mezi nimi jen 5 chlapců.

V podsouboru najdeme naprostou převahu dětí rodičů s vyšším statusem:

statusová úroveň	4 -	21 dětí	(10 ve skupině 1.00)
	3 -	14 dětí	(7 ve skupině 1.00)
	2 -	6 dětí	(4 ve skupině 1.00)
	1 -	4 děti	(1 ve skupině 1.00)

Z hlediska dosaženého vzdělání rodičů to vypadá takto: z těchto 45 dětí má 27 alespoň jednoho rodiče vysokoškoláka (12 má rodiče s VŠ oba), 8 dětí má oba rodiče středoškoláky s maturitou, 5 dětí alespoň jednoho rodiče s maturitou (vzhledem k výše uvedené četnosti jednotlivých rodičovských "vzdělanostních kombinací" není nic divného, že ve 4 případech jsou to matky), 5 žáků má rodiče buď oba vyučené nebo jednoho z rodičů s výučním listem a druhého se ZŠ.

Na uvedené skutečnosti se můžeme podívat i z druhé strany a zjistíme, že ze 17 dětí, které mají oba rodiče VŠ (a známe u nich prospěch), jich 12 patří k nejlepším žákům (3 do druhé prospěchové skupiny). (Mezi těmito 17 je jen 6 chlapců.)

Ze 48 dětí (se zjištěným prospěchem), které mají alespoň jednoho rodiče vysokoškoláka (tzn. včetně předchozí skupiny), patří 27 k nejlepším žákům (10 dalších je ve druhé nejlepší skupině). (Chlapců s alespoň jedním rodičem VŠ je 20, tzn., že takto konstruovaná skupina je co do pohlaví vyrovnanější).

Z 25 dětí, jejichž oba rodiče mají maturitu (nebo - pokud neznají vzdělání obou rodičů - patří do 3. statusové skupiny), patří 8 k nejlepším žákům (dalších 8 do druhé nejlepší skupiny).

Z 33 dětí, jejichž jeden rodič má maturitu, patří 5 k nejlepším žákům (dalších 10 pak do druhé nejlepší skupiny).

A konečně vezmeme-li skupinu dětí, jejichž rodiče nedosáhli vyššího vzdělání než vyučení, pak zjistíme, že z 38 dětí patří pouze 5 k nejlepším (a dalších 5 k druhé nejlepší skupině). Na nižších statusových úrovních jsou srovnání komplikována faktem, že mnohem více dětí tu nezná dosaženou úroveň vzdělání svých rodičů - o tom se však zmiňujeme jinde.

Srovnáme-li takto vytvořené podskupiny a hledáme, jak se liší z hlediska rodičovských i dětských ambicí na další vzdělávací dráhu, zdá se, že relativně homogenní skupinu tvoří rodiny, kde alespoň jeden rodič je vysokoškolák. Přehled ambicí tu vypadá takto:

rodiče				děti			
SŠ/VŠ	V+	V-	0	SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	16	-	1	G	14 (14)	-	-
S	6	-	1	S	6 (3)	4	-
U	-	-	-	U	-	-	-
0	3	-	-	0	2 (1)	1	-

(V tabulce u dětí uvádíme v závorce počet případů úplné shody "vzorce ambicí" mezi rodiči a dětmi.)

To znamená, že téměř dvě třetiny rodičů předpokládají studium na gymnasiu, téměř třetina na SOŠ, přičemž téměř všichni počítají s pokračováním na VŠ.

U vzdělávacích ambicích dětí jsou volby SV- všechny v rozporu s rodiči ohledně VŠ (dvě i ohledně SŠ).

Základ obrazu vzdělávacích ambicích dětí této skupině tedy tvoří rodiny, v nichž rodiče i dítě počítají s VŠ (22 případů, tj. přes 80%), přičemž ve většině těchto rodin mají rodiče i dítě už teď jasno, zda bezprostředním pokračováním ZŠ bude gymnasium (polovina všech případů) nebo střední škola.

Skupina žáků, jejichž oba rodiče mají maturitu, zde z hlediska vzdělávacích ambicích vytváří v malém (8 případů) velmi podobný obraz:

rodiče				děti			
SŠ/VŠ	V+	V-	0	SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	3	-	1	G	3 (2)	-	-
S	3	-	-	S	1	2	-
U	-	-	-	U	-	-	-
0	1	-	-	0	2	-	-

Sledujeme-li však tuto backgroundovou podskupinu v dalším "prospěchovém pásmu", ukáží se přece jen určité odlišnosti v reagování na mírné zhoršení prospěchového průměru.

Zdá se, že zbylé případy výborných žáků, u nichž má nanejvýš jeden z rodičů střední školu, mají některé charakteristické znaky, i když nejsou z jejich hlediska zcela homogenní. Především v celé této skupině nacházíme naprostou převahu dívek (9 z 10). Pouze v jednom případě zde u rodičovských ambicích nacházíme gymnasium, v ostatních případech preferují rodiče SOŠ. Ve 4 případech nemají ve vztahu k VŠ zatím žádná očekávání, v jednom případě ji dokonce odmítají. U dětí nacházíme volbu GV+ dvakrát (jednou s podporou rodičů), SV+ 4x - tady je shoda s rodiči největší (ve 3 případech, v jednom S0), ale také čtyřikrát odmítnutí VŠ - v jednom případě dokonce v kombinaci UV- (ostatní SV-).

Pro další analýzu ovšem členíme tuto skupinu ve shodě s tím, co tvoří jádro statusových úrovní, na podskupinu dětí, u nichž jeden z rodičů má střední školu s maturitou - těch je zde 6, a podskupinu, kde rodiče jsou nanejvýš vyučeni - těch tu najdeme 5.

Druhé prospěchové pásmo (1.35 - 1.70)

Tato skupina je velmi zajímavá tím, že jsou v ní poměrně rovnoměrně zastoupeny děti z rodin na všech statusových úrovních. To nám dává možnost porovnat, zda a jak podskupiny s různým rodinným backgroundem zacházejí různě se stejným prospěchem.

Skupinu tvoří 33 dětí - 17 chlapců a 16 dívek. Rozložení statusových podskupin je následující: statusová úroveň 1 - 9 případů, úroveň 2 - 7x, úroveň 3 - 9x a úroveň 4 - 8x.

Z hlediska vzdělání rodičů pak jsou četnosti následující: alespoň jeden rodič s VŠ - 10x (oba VŠ ve 3 případech), oba rodiče s maturitou - 8x, pouze jeden z rodičů s maturitou - 10x, zbylých 5 má rodiče nanejvýš s vyučením.

Z hlediska dalších vzdělávacích ambicí rodičů a dětí nacházíme u podskupiny, kde je alespoň jeden z rodičů vysokoškolák, obraz velmi podobný nejlepší prospěchové skupině:

4

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	5	-	-
S	3	1	1
U	-	-	-
0	-	-	-

dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	3 (3)	-	-
S	4 (3)	1	2 (1)
U	-	-	-
0	-	-	-

(V tabulce rodičů vidíme vůbec jediný případ, kdy je v rodině s vysokoškolsky vzdělanými rodiči vyjádřeno negativní očekávání k možnosti dítěte studovat VŠ - samozřejmě tak, jak toto očekávání percipují děti: dívka č.236 s prospěchem 1.62, sama s ambicemi S0. Naopak se zdá charakteristické, že tyto rodiny se vyjadřují pozitivně k možnosti dítěte studovat VŠ i při horším prospěchu, byť jsou to spíše výjimečné případy.)

U dětí opět nacházíme o něco nižší počet volby gymnasia a vyšší SOŠ.

V případech, kde oba rodiče dosáhli maturity, nacházíme toto rozložení ambicí:

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	3	1	2
U	-	-	-
0	2	-	-

dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	4 (3)	1 (1)	-
U	-	-	-
0	1 (1)	2	-

Určité zajímavý obraz tu dávají ambice v podskupině s jedním rodičem středoškolákem:

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	4	-	3
U	1	1	-
0	-	-	1

dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	1
S	-	6	-
U	-	2 (1)	-
0	1	-	-

Při vzdělání rodičů nepřesahujícím vyučení jsou tu ambice takovéto:

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	1	1	-
U	1	1	-
0	1	-	-

dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	1	-	-
S	-	2 (1)	-
U	-	2 (1)	-
0	-	-	-

11

Protože jsme našli mnoho podobností mezi skupinami v obou prospěchových pásmech, bude zajímavé sloučit je do větší skupiny (tedy širšího prospěchového pásma 1.00 - 1.70), kterou můžeme pracovní nazvat "dobří žáci" a porovnat zde zastoupení a distribuci ambicí jednotlivých backgroundových podsouborů.

rodiče	GV+	SV+	UV+	OV+	GV-	SV-	UV-	OV-	G0	S0	U0	00	Celkem
"aspoň jeden VŠ"	21 57%	9 24%		3 8%		1 3%			1 3%	2 6%			37
"oba SŠ"	3 19%	6 38%		3 19%		1 6%			1 6%	2 12%			16
"jeden SŠ"		6 40%	1 7%				1 7%	1 7%		5 33%		1 7%	15
"vyučeni"	1 10%	3 30%	1 10%	1 10%		1 10%	1 10%			2 20%			10

děti	GV+	SV+	UV+	OV+	GV-	SV-	UV-	OV-	G0	S0	U0	00	Celkem
"aspoň jeden VŠ"	17 46%	10 27%		2 5%		5 14%		1 3%		2 5%			37
"oba SŠ"	3 19%	5 31%		3 19%		3 19%		2 13%					16
"jeden SŠ"		3 20%		1 7%		8 53%	2 13%		1 7%				15
"vyučeni"	3 30%	1 10%				3 30%	3 30%						10

Při pohledu na tabulku můžeme tedy konstatovat, že ve vzorku je jednou z typických skupin skupina dobrých žáků, kteří mají alespoň jednoho rodiče vysokoškolačka. Rodina od nich očekává, že budou jednou studovat VŠ. Takových žáků je ve vzorku 33. Téměř 90% z nich (29) akceptuje očekávání rodičů ohledně VŠ. V 25 případech zde nalezneme úplnou shodu mezi rodiči a dětmi. Jádro této skupiny pak tvoří děti, které se shodují s rodiči také ve volbě střední školy - v 17 případech gymnasia, v 6 případech SOŠ. Ve zbylých 6 případech jde o mírné neshody v perspektivě SŠ, z nichž nejčastější je tu preference gymnasia ze strany rodičů a SOŠ ze strany dítěte. (Spokojíme se zde s tímto vymezením jako prozatímním - o podrobnější rozbor a srovnání se pokusíme později.)

Mohly by základ další "typové" skupiny tvořit školně úspěšné děti, jejichž rodiče jsou oba středoškolačky? Z celkového počtu 25 dětí s takovýmto rodinným zázemím je jich 16 v prvních dvou prospěchových skupinách, tzn. 64%. (U předchozí skupiny to bylo 37 ze 48 dětí, tj. 77%. Vidíme tedy, že ve školní úspěšnosti se obě skupiny liší.)

Jaké je tu rozložení ambicí? Je tu do jisté míry patrná nižší vyhraněnost voleb. Kromě toho, což s předchozím patrně souvisí, je tu nižší míra shody mezi rodiči a dětmi - zhruba v polovině případů (9 ze 16). Přesto jako by se zčásti svými ambicemi tato skupina podobala předchozí backgroundové skupině - u těch kdo ambici studovat na VŠ doplňují jednoznačnou volbou střední školy, a zejména gymnasia. Na rozdíl od skupiny s rodiči-vysokoškolačky se zde přání studovat gymnasium vyskytuje (u rodičů i u dětí) jednak méně často, jednak výhradně v prvním "prospěchovém pásmu", konkrétně do prospěchového průměru 1.23.

(Logicky vzato se zdá, že tyto děti ani nemohou být přiřazeny k předchozí skupině, neboť nutně operují jinou rodinnou zkušeností, resp. její absencí. To je ovšem předpoklad zatím mimo rámec závěrů, které lze učinit na základě dotazníkových dat, a který je třeba teprve ověřit.)

Zhruba stejně početná je skupina školně úspěšných dětí rodičů, z nichž má pouze jeden maturitu. Z celkového počtu 33 dětí s tímto rodinným backgroundem jich patří mezi "dobré žáky" 15 (45.5%).

Od skupiny dětí s oběma rodiči středoškolačky se ovšem tato backgroundová skupina neliší jen procentem školně úspěšných dětí, ale také tím, jaké další vzdělávací ambice odvozuje z dobrého prospěchu. Vidíme převažující tendenci dětí této skupiny k odmítnutí možnosti studovat VŠ, nízkou shodu jejich ambicí s tím, jak percipují ambice rodičů (pouze 3 případy shody z 15), charakteristická je též absence volby gymnasia jak u rodičů, tak u dětí.

Zdá se, že u většiny dětí této skupiny se - často přes přání rodičů - vyhraňuje zaměření na získání vzdělání ve smyslu profesionální odbornosti v míře nezbytné pro praxi, tedy bez vysokoškolské perspektivy. Nízká míra shody, resp. častá neshoda v ambicích mezi rodiči a dětmi je tu nápadná a odlišuje tuto skupinu od dvou předchozích.

Nicméně zde můžeme najít také skupinu případů, kde nejen rodiče, ale i děti počítají s vysokoškolskou perspektivou, a která se tím podobá části dětí z předchozí skupiny.

Skupina dětí, jejichž rodiče jsou nanejvýš vyučeni a ony jsou přitom školně úspěšné, tvoří menšinu této backgroundové podskupiny: 10 takových dětí (5 v prvním a 5 v druhém prospěchovém pásmu) z celkového počtu 38 takových dětí (26%). Mohli bychom tedy uvažovat o tom, zda tvoří "kontratyp". Zjišťujeme ovšem, že co se týče dalších vzdělávacích ambicí, nechová se "kontratypově" zdaleka celá skupina "dobrých" žáků (jak jsme ji vlastně voluntaristicky zkonstruovali stanovením

hranic prospěchových pásem), ale jen její prospěchově nejlepší část. Jen u 3 nejlepších dívek najdeme jak na straně rodičů tak dětí volby GV+ a SV+, dále pak už ze 7 dalších nacházíme tuto volbu výjimečně (u dívky z atletické třídy č. 819 s prospěchem 1.69 kombinací GV+/SV+).

Část ostatních je při dobrém prospěchu ochotna uvažovat o zhodnocení dobrého prospěchu na střední odborné škole, ale stejně velká část dalších jako by svůj dosavadní dobrý prospěch nebrala v plánování dalšího vzdělání v úvahu. Pravděpodobnější ovšem je, že jim dobrý prospěch nabízí širší rejstřík učebních oborů a tím uplatnění většího počtu hledisek při jeho výběru.

(Fenomén sportovní třídy by zřejmě zasloužil rozebrat speciálně. Zde se omezíme na následující hypotetickou úvahu. Zdá se, jako by v této třídě existoval větší počet odchylek od oné statistické tendence ke statusové reprodukci než v jiných třídách, a to směrem k větším nárokům na své další vzdělání. Pokud by se to potvrdilo, je třeba brát v úvahu jako explanační faktory jednak mechanismy selekce žáků této třídy, jednak - a to by bylo velmi zajímavé - možné "emancipační efekty" této třídy, kde do hodnocení žáka vedle typicky školních kritérií vchází také sportovní výkonnost.)

Třetí prospěchové pásmo (1.71 - 2.10)

V tomto pásmu je celkem 19 dětí - 10 chlapců a 9 dívek. Vezmeme-li za kritérium agregovaný znak "socioprofesionální status", je zastoupení jednotlivých úrovní následující: 1 - 7x, 2 - 6x, 3 - 2x, 4 - 4x. Vyjdeme-li z kombinací dosaženého stupně vzdělání obou rodičů, pak dostaneme tato čísla: nejvýše vyučení - 6x, jeden z rodičů SŠ - 7x, oba rodiče SŠ - 2x, alespoň jeden z rodičů VŠ - 4x.

Opět zjišťujeme podstatné překrývání obou typů členění, které nás opravňuje chápat vzdělání rodičů jako podstatné pro členění backgroundových skupin.

Podívejme se nejdříve na skupinu čtyř dětí s rodiči vysokoškoláky. Prospěchový průměr se u nich pohybuje od 1.77 do 1.92. Při pohledu na ambice nás napadá, zda se tu nedostáváme k prospěchové hranici, kde v těchto rodinách nastávají pochybnosti o možnostech studia na VŠ:

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	1	-	-
S	-	-	1
U	-	-	1
0	1	-	-

dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	-	3 (1)
U	-	1	-
0	-	-	-

Pro dva případy dětí s oběma rodiči středoškoláky tabulku neuvádíme, jde o kombinace (rodiče/žák) 00/0V+ a U0/U0.

U podskupiny "jeden z rodičů SŠ" pak vypadá rozložení ambicí takto:

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	2	1
U	1	1	-
0	-	2	-

dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	2 (1)	1
U	-	2 (1)	-
0	-	1 (1)	1

U backgroundové podskupiny "rodiče nanejvýš vyučení" najdeme takovýto obraz ambicí:

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	1	-	-
U	-	2	2
0	-	1	-

dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	-	-
U	-	3 (1)	1
0	-	2 (1)	-

U obou skupin vidíme do jisté míry podobný obraz jako v předchozím prospěchovém pásmu, ale přece jen tu přibývá jednak nevyjasněných (především středoškolských) perspektiv, jednak (hlavně na straně rodičů) negativních očekávání vůči

studiu na VŠ. Pokud ovšem analyzujeme tato zjištění v kontextu celého backgroundového podsouboru, zjistíme určité rozdíly.

Pro podsoubor "jeden z rodičů SŠ" je skutečně třetí prospěchové pásmo jakýmsi "pásmem nerozhodnosti" mezi orientací na střední odbornou školu (většinou bez pokračování na VŠ) a na učňovský obor, která pak převažuje v dalších prospěchových pásmech. (Viz tabulku č. 1 v příloze k této kapitole.)

Pro podsoubor "rodiče nanejvýš vyučení" je třetí pásmo už jasným přechodem k orientaci na učební obor. V posledních třech prospěchových pásmech 17 dětí z 28 tu volí UV-(10) nebo U0(7), tzn. přes 60%, naopak jen 2 volí SOŠ. Pásmo nevyhraněné orientace se tu vlastně kryje s prvními dvěma prospěchovými pásmy. Ve třetím pásmu se neobjevují téměř vůbec - alespoň u dětí - ani nevyjasněné perspektivy. (Ty jsou spíše charakteristické pro horší prospěchová pásma. Tam téměř třetina dětí nemá ještě vyjasněnou středoškolskou perspektivu a více než čtvrtina vysokoškolskou.)

Můžeme tedy uvažovat o typové skupině dětí, jejichž rodiče jsou nanejvýš vyučení a pokud vůbec děti percipují z jejich strany nějaká očekávání, pak jsou charakterizována negativním vztahem k možnosti studovat VŠ a volbou učňovského oboru. Těto charakteristice rodinného prostředí (která tedy zahrnuje také "očekávání" U0, 0V- a 00), vyhovuje 25 z celkového počtu 38 případů. (Do tohoto celkového počtu zahrnujeme i 10 případů, kdy děti neznaly vzdělání ani jednoho ze svých rodičů a na background tu usuzujeme z povahy zastávané profese.)

Čtvrté prospěchové pásmo (2.11 - 2.50)

Celkem má tento prospěch 22 dětí - 13 chlapců a 9 dívek. Zastoupení backgroundových podskupin a rozložení ambicí je následující:

Skupina "vyučení" - 9 dětí (včetně 3, které neznají vzdělání jednoho či obou rodičů, ale podle jejich profese je jim přiřazena statusová úroveň 1):

rodiče				dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0	SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-	G	-	-	-
S	-	-	-	S	-	-	-
U	-	4	3	U	-	3 (1)	3 (1)
0	-	2	-	0	-	3 (2)	-

Skupina "jeden SŠ" - 7 dětí:

rodiče				dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0	SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-	G	-	-	-
S	-	-	-	S	-	1	-
U	-	1	4	U	-	4	-
0	1	-	1	0	-	1	1 (1)

Zajímavé je tu, že úplná shoda nastala v jediném případě, ale je to přitom shoda ve zcela nevyjasněných perspektivách.

Skupina "oba SŠ" - 4 děti:

rodiče				dět i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0	SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-	G	-	-	-
S	-	-	-	S	-	-	-
U	-	1	1	U	-	3 (1)	-
0	-	1	1	0	-	1 (1)	-

Skupina "aspoň jeden VŠ" - 2 děti:
 rodiče: po jednom případě UV+ a 0V+
 děti: 0V- -2x.

Páté prospěchové pásmo (2.51 a horší)

V tomto pásmu je 25 dětí - 20 chlapců a 5 dívek - s následujícím zastoupením backgroundových skupin a rozložením ambicí:

Skupina "vyučení" - 13 dětí (mezi nimi je ovšem 7 těch, kteří neznají vzdělání ani jednoho z rodičů, ale podle jejich profese patří do první statusové skupiny):

r o d i č e			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	1?	-	-
S	1	-	-
U	1	2	4
0	-	2	2

d ě t i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	-	1
U	-	5 (2)	3 (2)
0	-	4 (2)	-

V jediném případě GV+ u rodičů vše nasvědčuje tomu, že jde o "žert" při vyplňování dotazníku. I v některých dalších případech žáků, kteří zjevně patří k nejhorším, se setkáváme s deklarací vysokoškolských očekávání rodičů. V této skupině jde o další dva případy, ve skupině s jedním rodičem středoškolačkem najdeme také dva. Co to znamená? Je to naprosto nereálný odhad, špatná orientace v realitě (např. neznalost či matná představa o tom, co je VŠ), snaha nějakým způsobem oklamat ty, kdo budou dotazník číst nebo výraz něčeho hlubšího (např. způsob obrany pozitivní hodnoty sebe)? Zatím nevíme.

Skupina "jeden SŠ" - 4 děti:

r o d i č e			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	1	-	-
U	1	1	1
0	-	-	-

d ě t i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	-	-
U	1 (1)	2 (1)	-
0	-	1	-

Skupina "oba SŠ" - 3 děti:

r o d i č e			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	-	2
U	-	-	-
0	-	-	1

d ě t i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	-	-
U	-	1	-
0	-	1	1

Skupina "aspoň jeden VŠ" - 5 dětí:

r o d i č e			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	1	-	-
S	1	-	-
U	2	-	-
0	1	-	-

d ě t i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	1 (1)	-	-
S	-	1	1
U	-	1	1
0	-	-	-

Pokud jsme měli u předchozích skupin v některých případech pochybnosti o reálnosti (v různých významech tohoto slova) deklarovaných ambicí, pak zde tento fenomén tvoří jednu ze specifik skupiny. Nabízí se tu ovšem banální interpretace, že ze

strany vysokoškolsky vzdělaných rodičů tu jde spíše o nesplněná přání či zklamaná očekávání než o reálné ambice. I kdyby tomu tak bylo (a tím si zatím nejsme vůbec jisti), vidíme, že odpovědi dětí na tato očekávání jsou různé a patrně by stály za bližší zkoumání.

V žádné ze skupin nevidíme z hlediska rozložení ambicí mezi čtvrtým a pátým pásmem velké rozdíly. Zkusíme tedy sloučit čtvrté a páté pásmo do skupiny "podprůměrných žáků" a charakterizovat rozložení ambicí z hlediska celkových četností. Takto vytvořená skupina má tedy 47 dětí.

"Podprůměrní žáci"

rodiče	GV+	SV+	UV+	OV+	GV-	SV-	UV-	OV-	G0	S0	U0	00	Celkem
"aspoň jeden VŠ"	1 14%	1 14%	3 43%	2 29%									7
"oba SŠ"							1 14%	1 14%		2 29%	1 14%	2 29%	7
"jeden SŠ"		1 9%	1 9%	1 9%			2 18%				5 46%	1 9%	11
"vyučeni"	1 ? 5%	1 5%	1 5%				6 27%	4 18%			7 32%	2 9%	22

děti	GV+	SV+	UV+	OV+	GV-	SV-	UV-	OV-	G0	S0	U0	00	Celkem
"aspoň jeden VŠ"	1 14%					1 14%	1 14%	2 29%		1 14%	1 14%		7
"oba SŠ"							4 57%	2 29%				1 14%	7
"jeden SŠ"			1 9%		1 9%	6 55%	2 18%					1 9%	11
"vyučeni"							8 37%	7 32%		1 5%	6 27%		22

Pokud bychom se chtěli vyjádřit lapidárně o skupině dětí, jejichž rodiče jsou nanejvýš vyučeni, dal by se tento obraz shrnout tak, že pokud tito rodiče mají v očekáváníích vůči svým dětem v něčem jasno, pak v tom, že půjdou na učební obor a nebudou studovat VŠ. U dětí je tomu stejně. Míra shody je tu vysoká, vyložené neshody, jak jsme je definovali výše, tu najdeme 3 (pokud bereme vážně výše zmíněný "žert").

U skupiny s jedním rodičem středoškolačkem jen ve 2 případech u rodičů najdeme odmítnutí VŠ, v tomto ohledu (tedy vůči vzdálené perspektivě?) převažuje nevyjádření očekávání. Naopak vzhledem k volbě střední školy (tedy blízké perspektivy?) na rozdíl od skupiny "vyučeni" zcela převažují zřetelná očekávání (většinou učební obor). U rodičů je tu relativně častější očekávání V+, ale absolutně je to příliš malý počet na vyslovení jakýchkoli domněnek.

U dětí jsou volby střední školy prakticky stejné jako u skupiny "vyučeni", zato jejich odmítnutí VŠ je téměř úplné - a v tom se liší. (Mají jasnější vzdálenou či dlouhodobou perspektivu?)

Nízký počet případů s oběma rodiči středoškolačky nutí ke zdrženlivosti. Ohledně studia VŠ tu pro rodiče jako by platilo prakticky totéž, co pro skupinu "jeden SŠ", avšak určité odlišnosti snad nacházíme ve volbě střední školy: jen dvě volby učebního oboru, ostatní zatím "váhají" (?) nebo aspirují na SOŠ. U dětí nacházíme obraz velmi podobný jako u skupiny "jeden SŠ".

Ve skupině "aspoň jeden VŠ" je nápadné u všech rodičů vyjádřené očekávání, že dítě (ve všech případech syn!) bude studovat VŠ. Dotazník samozřejmě nepostihuje formu, jakou je toto očekávání vyjádřeno, a je tedy velmi pravděpodobné, že psychologicky je očekávání těchto rodičů jiné než tam, kde dítě má dobrý prospěch.

Více než polovina dětí tyto ambice svých rodičů odmítá. Mohli bychom uvažovat o tom, že tato skupina je charakterizována vysokou mírou neshod (4 případy zásadní neshody). Zřetelně jde o skupinu vytvářející "kontratyp".

Neshody v ambicích rodičů a dětí

Zatím jsme porovnávali rozložení ambicí zvláště u rodičů a u dětí. Nemá však také jejich vzájemný vztah v jednotlivých případech specifický význam, který by mohl různé skupiny případů charakterizovat? Je např. míra shody mezi ambicemi dětí a očekávanými rodičů jev typický pro rozdíly mezi backgroundovými podskupinami vůbec nebo lze v každém backgroundovém podsouboru nalézt vždy určité prospěchové pásmo, kde je míra neshody mezi očekáváním rodičů a plány dětí větší?

Je ovšem určitým problémem operacionalizovat, co je takovou neshodou. Zkusme např. považovat za případy neshod všechny případy, kdy se liší buď konkrétní volba střední školy nebo vztah ke studiu na VŠ (nebo obojí). Za neshody tedy nebudeme považovat, "volí-li" jedna strana 0 (tedy preference či očekávání u ní absentuje). Z toho např. vyplývá, že při kombinaci "00" aspoň na jedné straně nemůže k neshodě, tak jak jsme ji definovali, dojít.

Při takto definovaných neshodách zjistíme v jednotlivých backgroundových podsouborech tyto četnosti neshod:

"vyučeni"	- 18% (7 z 38)
"jeden SŠ"	- 30% (10 z 33)
"oba SŠ"	- 20% (5 z 25)
"aspoň jeden VŠ"	- 23% (11 ze 48)

Podíváme-li se naopak na četnost úplných shod, které jsou pochopitelně definovány shodným "vzorcem ambicí" u rodičů i dětí, jsou výsledky následující:

"vyučeni"	- 45% (17 z 38)
"jeden SŠ"	- 27% (9 z 33)
"oba SŠ"	- 36% (9 z 25)
"aspoň jeden VŠ"	- 56% (27 z 48)

Obě kritéria dávají do jisté míry podobné výsledky. Můžeme z nich usoudit, že nejvyšší míra shody je v backgroundových podsouborech s nejvyšším a nejnižším stupněm vzdělání rodičů. Naopak nejnižší míra shody je ve skupině "jeden SŠ". Velikost odchylek uvedených hodnot od průměrné četnosti neshod v souboru, která činí 24%, se zdá nevýznamná, rozdíly v počtu úplných shod jsou oproti tomu výraznější (test významnosti jsme však ani v jednom případě neprováděli).

Podívejme se na druhou část našeho problému. Zdá se totiž, že alespoň v některých backgroundových skupinách existují určitá pásma prospěchu, v nichž se neshody kumulují - jakási "pásma neshody". (Pozor - nekryjí se s námi konstruovanými prospěchovými pásmy, která nám slouží ke srovnání a rozboru skupin různě školně úspěšných dětí.)

U skupiny "vyučeni" (38 dětí) se "pásma neshody" prakticky kryje s prvými dvěma prospěchovými pásmy. Z 10 případů těchto dobrých žáků je tu 5 případů neshod (50%). V ještě vyhraněnější podobě je takovým pásmem průměrný prospěch 1.30 - 1.69. Z 6 případů s tímto prospěchem jsou 4 případy neshod.

Při bližším pohledu na povahu těchto 5 neshod u dobrých žáků bychom ve 3 z nich mohli považovat ambice rodičů za vyšší než u dětí (V+ oproti V- nebo S oproti U). Ve zbylých dvou případech je tomu opačně - děti volí G oproti S rodičů. Zajímavé je, že v obou těchto případech jde o žáky výběrové sportovní třídy.

U skupiny "jeden SŠ" nacházíme určité "pásma neshody" v prospěchu 1.54 - 1.62. Z 8 dětí s takovým prospěchem nacházíme 6 neshod (tj. 60% všech neshod ve skupině). Jde v 5 případech o V+ na straně rodičů a V- na straně dětí, 1x naopak G u žáka a S u rodičů (opět jde o žáka sportovní třídy).

U skupiny "oba SŠ" (20 dětí) najdeme sice 3 z 5 neshod mezi 7 nejlepšími žáky s prospěchem 1.00 - 1.23, ale je otázka, zda při těchto četnostech to můžeme identifikovat jako "pásma neshody". Jde ve všech 3 případech o volbu střední školy. Skoro bychom řekli, že se tu opakuje něco typického: u dvou případů přání rodičů G a volba dítěte S, ale opačný typ neshody u žáka ze sportovní třídy.

U skupiny "aspoň jeden VŠ" (48 dětí) je obtížné označit nějak ohraničené "pásma neshody". Přesto je tu naznačena určitá tendence. Mezi nejlepšími 18 žáky (do prospěchu

1.08) nacházíme jedinou neshodu. Ve skupině dalších 20 (do prospěchu 1.77) počet neshod stoupá na 7 (s malým náznakem kumulace kolem prospěchu 1.2 - 1.3) a v závěru prospěchového pořadí mezi posledními 10 (od prospěchu 1.84 níže) pak počet neshod dosahuje 5. Zajímavé je, že v charakteru neshod v při různém prospěchu není nápadný rozdíl; jde především o V+ na straně rodičů a V- u dětí (v 8 případech) a o volbu G u rodičů a S u dětí (6 případů). (Jeden případ je kombinací obou neshod, proto součet nesouhlasí.) Můžeme tedy uvažovat o následující obecné tendenci: prospěchové "pásma neshody" se posouvá se stoupající vzdělanostní úrovni rodičů k horšímu prospěchu, jinými slovy přesouvá se postupně od počátku ke konci prospěchového pořadí.

Je však možné, že lépe než touto velmi obecnou a zjednodušující formulací by bylo možno tendenci popsat prostřednictvím pojmu typových skupin. Logicky je "pásma neshody" mimo "typovou skupinu". Ta se totiž snaží postihnout co největší počet jedinců backgroundového podsouboru jakožto průnik 1. typické, tj. převažující prospěchové úrovně, 2. typických, tj. převažujících očekávání rodičů a 3. typických, tj. převažujících voleb dětí. Teoreticky by mohla nastat situace, že typické volby dětí jsou v neshodě s typickými očekáváním rodičů a neshoda se tak stává typickým, převažujícím fenoménem. Viděli jsme však, že ve všech backgroundových podsouborech neshoda, tak jak jsme ji definovali, tvoří menšinu případů, tzn. je v tomto smyslu atypická. "Pásma neshody" však kumulují právě tento atypický fenomén a logicky se tak nemohou kryt s "typovými skupinami". Naopak se buď kryjí se skupinami "kontratypovými" nebo tvoří určité přechody k nim. Jedinou výjimkou se do jisté míry zdá backgroundová skupina "jeden SŠ" s poměrně častou volbou SV- u dobrých žáků, jejichž rodiče přitom očekávají SV+.

Pokus o vymezení typových skupin

A - "dětí vysokoškoláků"

Jeden z typů školní kariéry vytváří skupina dobrých žáků (prospěch nejhůře kolem 1.60), kteří mají alespoň jednoho rodiče vysokoškoláka. Rodina od nich očekává, že budou jednou studovat VŠ. Takových žáků je ve vzorku 33. Téměř 90% z nich (29) akceptuje očekávání rodičů ohledně VŠ - ty budeme považovat za "typovou skupinu". (Je to tedy 60% backgroundového podsouboru.) Jádrem této skupiny pak tvoří děti, které se shodují s rodiči také ve volbě střední školy - v 17 případech gymnasia, v 6 případech SOŠ. Ve zbylých 6 případech jde o mírné neshody v perspektivě SŠ, z nichž nejčastější je tu preference gymnasia ze strany rodičů a SOŠ ze strany dítěte. Při prezentaci známých tabulek vypadá rozložení ambicí takto:

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	20	-	-
S	7	-	-
U	-	-	-
0	2	-	-

dětí			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	17 (17)	-	-
S	10 (6)	-	-
U	-	-	-
0	2 (1)	-	-

Platí zde - a stejně je tomu i v dalších typových skupinách - že těžko najdeme nějakou jednoznačnou shodu v kterémkoli dalším ohledu. Zdá se, že při statistickém srovnání by skupinu oněch 29 případů mohlo charakterizovat následující:

- "Ekonomická úroveň" nabývá častěji vyšších hodnot (průměr 2.66 je z typových skupin nejvyšší, byť nijak dramaticky);

- "Výchovný styl" v rodině: nejčastěji ze všech typových skupin se tu vyskytuje participativní styl, naopak velmi nízká je frekvence stylu proškoleního a nátlakového. Samotný znak "participace" tu není v průměru nijak vysoký, ale poněkud nižší je jak proškolení aktivita rodičů ("strategie"), tak jejich "výchovný tlak".

- "Výkonový postoj" ke škole není zdaleka neaktivnější, i když průměr 2.66 převyšuje průměr celého vzorku; také "sociální postoj" ke škole je častěji spíše pozitivní: průměr 2.97 patří ke třem vyšším z typových skupin (nabývají téměř stejných hodnot).

Pokusili jsme se také kombinací "sociálního" a "výkonového postoje" ke škole postihnout globálnější "typ prožívání školy" - hodnoty 1 a 2 těchto agregovaných znaků jsou označeny jako V-, resp. S-, hodnoty 3 a 4 jako V+, resp. S+). Typová skupina "dětí vysokoškoláků" je pak charakterizována především nízkým výskytem typu V-S- (viz tabulka č. 3 v příloze této kapitoly).

- Aktivita ve "volném čase" je u většiny dětí zde spíše vyšší: průměr 3.14 je nejvyšší z typových skupin - od většiny z nich se liší výrazně.

- Poměrně výrazná je také odlišnost v častější preferenci "privátních hodnot".

Charakteristický by snad mohl být i náznak následující souvislosti: už při mírných prospěchových potížích tu rodiče patrně reagují zvýšenou pozorností školním záležitostem. (Průměr aktivity "školní strategie" rodičů při prospěchu

horším než 1.35 je tu 2,86, kdežto při prospěchu lepším pouze 2,05.)

Je třeba poznamenat, že tato skupina 29 dětí "sytlí" z 68% skupinu adeptů na gymnasium s vysokoškolským pokračováním (17 z 25), ze 42% skupinu zájemců o SOŠ s pokračováním na VŠ (10 z 24). Poměrně silně se zde ovšem projevuje přítomnost výběrové atletické třídy ve vzorku. Polovina žáků s ambicemi GV+ je právě z této třídy.

Pokud školně úspěšné děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů s vysokými ambicemi na další vzdělávací dráhu můžeme z hledisek pro nás významných považovat za skupinu "typovou", pak můžeme uvažovat též o skupinách "kontratypových". Jednu z nich by mohly tvořit případy dětí školně relativně úspěšných, které však odmítají vysoké ambice, do druhé pak děti těchto rodičů, které jsou školně neúspěšné.

Do první skupiny, kterou označujeme AN ("negativní"), patří 6 dětí z prvních dvou prospěchových skupin, které nevolí gymnasium a odmítají studium na VŠ a určitým způsobem snad také dívka (č.889) s prospěchem 1.77, která volí kombinaci UV-!

Do druhé "kontratypové" skupiny, kterou označujeme ASN ("supernegativní") bychom mohli zařadit 7 dětí s podprůměrným prospěchem (průměr 2.38 - 2.85). Nápadné je, že jde ve všech případech o chlapce.

Kontratypové skupiny jsou málo početné a proto je obtížné se pokoušet o nějaká zobecnění či postižení statistických tendencí. Spíše pro zajímavost a úplnost přehledu uvádíme v tabulce průměrné hodnoty sledovaných znaků i pro kontratypové skupiny, je však třeba je brát ještě opatrněji než u "typových skupin". Pro charakteristiku "kontratypů" je omezenost dotazníkové techniky a kvantitativních přístupů ještě výraznější než u typových fenoménů, které jsou "hromadnější" povahy.

E - "děti vyučených rodičů"

Můžeme dále uvažovat o typové skupině žáků, kteří dosahují průměrného a podprůměrného prospěchu a jejichž rodiče jsou nanejvýš vyučeni. Pro většinu z nich platí, že pokud vůbec děti percipují ze strany rodičů nějaká očekávání, pak jsou charakterizována negativním vztahem k možnosti studovat VŠ a volbou učňovského oboru. Této charakteristice rodinného prostředí (která tedy zahrnuje také "očekávání" U0, 0V- a 00), vyhovuje 25 z celkového počtu 38 případů. (Do celkového počtu zahrnujeme i 10 případů, kdy děti neznały vzdělání ani jednoho ze svých rodičů a na background tu usuzujeme z povahy zastávané profese.)

Těchto 25 dětí považujeme za typovou skupinu. Je třeba poznamenat, že v některých případech se pro začlenění do skupiny nedržíme zcela striktně stejných kritérií. Zařazujeme sem např. chlapce s prospěchem 1.46, kde však je jednoznačná kombinace UV-/UV-. Jeho prospěch se dá považovat za průměrný v tom smyslu, že nepostačuje (jemu a rodičům) k tomu, aby změnil typické pokračování vzdělávací dráhy dítěte této backgroundové skupiny.

Konkrétní rozložení ambicí můžeme vidět v tabulce.

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	-	-
U	-	9	9
0	-	5	2

děti			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	-	-
U	-	11 (5)	7 (3)
0	-	7 (5)	-

V polovině případů (přesněji ve 13 z 25) tu nastává úplná shoda očekávání rodičů s volbami dětí, ve většině dalších mírná neshoda. Ta je ovšem nejčastěji toho typu, že jedna strana vyjadřuje zřetelně ambice tam, kde vyjádřené očekávání druhé strany absentuje.

Co by mohlo být pro tuto skupinu dále charakteristické?

- Zdá se, že skupina se vyznačuje převahou nižších hodnot "ekonomické úrovni" (průměr 2.00 je mezi typovými skupinami nejnižší) a především pak "kulturní úroveň" (výrazně nejnižší průměr 1.56).

- Porovnání četností "stylu výchovy" v rodině ukazuje relativně nižší četnost participativního - přibližně 24%, zatímco v celém vzorku je to přibližně 48%. U všech ostatních typů "výchovného stylu" jsou četnosti naopak o něco vyšší (včetně proškoleního!). Aktivita "školní strategie" rodičů i jejich "výchovného tlaku" se příliš neliší od průměru, zato "participace" nabývá častěji nižších hodnot (průměr 2.00).

- Také "sociální postoj" ke škole má průměr jen slabě pod průměrem vzorku (2.52). Převažuje tu pasivnější výkonový postoj ke škole (průměr 2.00). Výskyt kombinací, charakterizujících "typ prožívání školy", tomu částečně odpovídá - poněkud častější než v jiných skupinách je tu kombinace V-S+. Ještě charakterističtější se však jeví typ V-S-, který tu najdeme především u chlapců (u poloviny z nich).

- Charakteristický se zdá také pasivnější "způsob trávení volného času" (průměr 1.75).

Také zde bychom mohli najít náznaky "kontratypových skupin", jsou však ještě méně početné. První označujeme EP ("pozitivní") a mohla by být tvořena 3 dívkami s tímto backgroundem, které prospěchově patří do prvních dvou pásem a jejich ambice směřují shodně ke studiu na střední škole. Přitom všechny odmítají VŠ, zatímco rodiče v tom nejsou jednotní.

Druhá kontratypová skupina, kterou označujeme ESP ("superpozitivní"), zahrnuje 4 dívky, které při dobrém prospěchu (konkrétně: ve 3 případech do 1.08, v jednom případě - z atletické třídy - 1.69) chtějí studovat na střední škole (jednou je to gymnasium) a stejně je tomu u jejich rodičů (zde je ovšem gymnasium třikrát).

Obě výše uvedené typové skupiny jsou charakteristické tím, že - s nadsázkou řečeno - jako by nebraly při plánování další kariéry v úvahu dosavadní prospěch, resp. nebyly na něj tak citlivé. Přesnější je říci, že prospěchová pásma, v nichž můžeme nalézt shodné či podobné vzdělávací ambice, jsou velmi široká. Přitom tato pásma zahrnují v obou případech přibližně tři čtvrtiny backgroundového podsouboru.

Naproti tomu v žádném z obou zbylých backgroundových podsouborů s jedním či oběma rodiči středoškoláky nenajdeme tak zřetelnou převahu jedné skupiny ani z hlediska prospěchu ani z hlediska žákovských a rodičovských ambicí. Naopak: jednak v obou podsouborech můžeme vidět mnohem rovnoměrnější zastoupení celého prospěchového kontinua než je tomu v podsouborech "vysokoškoláků" a "vyučených", jednak se obraz ambicí ve "středoškoláckých" podsouborech mění mnohem zřetelněji právě v závislosti na prospěchu. V obou podsouborech přitom najdeme z těchto hledisek skupiny velmi podobné. Bylo by jistě možno pojednat tyto skupiny zvlášť pro každý backgroundový podsoubor jako pro něj specifické typy a kontratypy. Zdá se nám však výhodné sloučit je do typových skupin "přes" oba backgroundové podsoubory. Má to především svůj pragmatický důvod ve větší početnosti takto vytvořených typových skupin a tím ve větší spolehlivosti jakýchkoli dalších analýz. Kromě toho se však dá předpokládat, i když je to předpoklad založený zatím spíše na každodenní empirii, že tyto dva typy rodinného backgroundu by si měly být bližší než kterékoli jiné dva.

B - "děti středoškoláků směřující na VŠ"

V obou podsouborech nacházíme případy, které bychom mohli typově zařadit jako "děti středoškoláků s vysokoškolskou perspektivou". Četnost zastoupení tohoto typu je ovšem v obou podsouborech různá. V podsouboru "jeden SŠ" jde o 4 žáky (z 33, tzn. 12%), které bychom mohli případně pojednat v rámci podsouboru jako "pozitivní kontratyp". Naproti tomu z podsouboru "oba SŠ" vchází do typové skupiny 12 dětí (z 25, tzn. téměř polovina).

Skupinu charakterizuje dobrý prospěch a rozložení ambicí, které můžeme vidět v tabulce.

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	2	-	-
S	8	-	2
U	-	-	-
0	3	-	1

děti			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	3 (2)	-	-
S	8 (6)	-	-
U	-	-	-
0	4 (2)	-	-

Jsou přítom určité rozdíly. Děti s backgroundem "jeden SŠ" mají vysokoškolské ambice (a spadají tedy do této typové skupiny) nejhůře do prospěchu 1.38 a nevyskytuje se tu ani jedna volba gymnasia (u rodičů ani u dětí). Naproti tomu u dětí s backgroundem "oba SŠ" se vyskytují pozitivní vyjádření ke studiu na VŠ až do prospěchu 1.77 a u vynikajících žáků tu najdeme volbu gymnasia.

(Zde jsme vystaveni pokušení formulovat hypoteticky následující pravidlo: Pozitivní kontratyp backgroundového podsouboru tenduje k volbám charakteristickým pro typovou skupinu backgroundového podsouboru o stupeň "vyššího".)

Jak se projevuje skupina v dalších sledovaných charakteristikách? Nevyskytuje se tu vůbec případ "proškolního rodinného klimatu" a pouze jeden případ klimatu "nátlakového". "Participativní klima" charakterizuje 9 případů (56% - oproti 47% v celém vzorku) a pasivní klima 6 případů (37.5% - oproti 23% ve vzorku).

Proškolní aktivita rodičů ("školní strategie") je převážně nižší (průměr 2.13), avšak obraz není nijak homogenní. Je tu 5 případů s vysokou aktivitou (průměr 3.4) a proti ní většina s aktivitou nízkou (průměr 1.55). Dá se říci, že s tím koresponduje i míra výchovného tlaku. Celkový průměr je spíše nižší (2.06), ale je "složeninou" velmi odlišných průměrů ve zmíněných dvou skupinách - v první 3.2 a v druhé 1.55. Mohli bychom tak sice identifikovat skupinu

rodičů, které bychom mohli hypoteticky označit jako ambiciózní, avšak při analýze některých dalších charakteristik se vůbec nezdá, že by se tato skupina nějak odlišovala od ostatních např. z hlediska postoje ke školnímu výkonu, z hlediska postoje ke škole jako místu sociálního styku, z hlediska způsobu trávení volného času apod. I z uvedených hledisek najdeme ve skupině rozdíly, avšak nejsou distribuovány nijak ve shodě s členěním "ambiciózní - neambiciózní rodinné prostředí".

Tak z hlediska "výkonového postoje" ke škole zde najdeme převahu aktivního postoje, kterou je možno vyjádřit nejvyšším celkovým průměrem ze všech typových skupin (3.0), přesto však najdeme ve skupině 6 případů s pasivním postojem (průměr 1.67).

Podobně je tomu se sociálním postojem ke škole. Je tu převaha spíše pozitivního postoje (2.94), ale 4 případy se tomu vymykají (1.50).

Také z hlediska "trávení volného času" převažuje spíše aktivní způsob (celkový průměr 2.94), ale u 5 dětí je tomu naopak (průměr 1.8). Přitom tyto výjimky tvoří z různých hledisek různé děti - to znamená, že tato hlediska, tak jak byla operacionalizována výpověďmi dětí v dotazníku, nepostihují ve vztahu k podstatným charakteristikám průběhu školní kariéry pravděpodobně nic podstatně determinujícího.

C - "děti středoškoláků směřující na SŠ"

Další typovou skupinu můžeme nazvat "děti středoškoláků se středoškolskou perspektivou". Patří sem opět 16 dětí (6 chlapců a 10 dívek). Zastoupení obou "středoškolských" backgroundových podsouborů je tu však opačné: většinu (11) zde tvoří děti z podsouboru "jeden SŠ". Zbylých 5 dětí bychom tedy mohli také považovat vůči podsouboru "oba SŠ" za "mírně negativní kontratyp". Skupina je charakterizována především rozložením ambicí.

rodiče			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	1	-	1
S	4	3	5
U	-	-	-
0	1	1	-

děti			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	13 (2)	1
U	-	-	-
0	-	2	-

Specifickou charakteristikou je tu častá neshoda mezi ambicemi rodičů a dětí. Budeme-li se držet výše navrženého způsobu definování neshody, pak jich zde zjistíme 7 a naproti tomu jen 2 případy úplné shody. Obsahem neshod je především perspektiva VŠ (V+ u rodičů a V- u dětí - 6 případů).

Skupina jako celek se od předchozí poněkud liší v průměrném prospěchu - průměr předchozí skupiny byl 1.27, zde je průměr 1.49. Prospěchové pásmo, v němž v obou podsouborech můžeme nalézt kariérové volby pro skupinu charakteristické, je opět velmi široké. Zahnuje na jedné straně, i když spíše výjimečně, vynikající žáky se samými

jedničkami či jednou dvojkou na vysvědčení (4 případy, po 2 z každého backgroundového podsouboru), na druhé straně - ovšem také výjimečně - dívku s prospěchem 2.07.

Typy výchovného klimatu v rodině jsou tu zastoupeny v proporcii, která je analogická průměrným hodnotám ve vzorku. Také z hlediska ostatních charakteristik je skupina

"průměrná". Výraznější je tu snad jen převaha pozitivního "sociálního postoje" ke škole (průměr 3.0). Zajímavá by mohla být skutečnost, že průměr hodnot "výkonového postoje" je mírně nad průměrem vzorku (2.75) a také nad průměrem "děti vysokoškoláků".

D - "děti středoškoláků směřující na učební obor"

Poslední typovou skupinou jsou "děti středoškoláků s učňovskou perspektivou". Je to 25 dětí (16 chlapců a 9 dívek). Opět je tu rozdílné zastoupení obou "středoškolských" backgroundových podsouborů - 17 dětí z podsouboru "jeden SŠ" a 8 z podsouboru "oba SŠ".

Skupinu charakterizuje následující rozložení ambic:

r o d i č e			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	1	2
U	3	5	7
0	1	3	3

d ě t i			
SŠ/VŠ	V+	V-	0
G	-	-	-
S	-	1	-
U	1 (1)	14 (4)	1 (1)
0	-	5 (2)	3 (1)

Průměrný prospěch skupiny je 2.29, ale je viditelný rozdíl mezi oběma backgroundovými podsoubory. Zatímco z podsouboru "oba SŠ" je tu pouze jeden žák z 3. prospěchového pásma (zbývajících 7 ze 4. a 5. pásma), pak z podsouboru "jeden SŠ" jsou tu dokonce 2 děti ze 2. pásma (s prospěchem 1.54, resp. 1.60) a další 4 děti z 3. prospěchového pásma.

Jak se tato typová skupina odlišuje od typové skupiny dětí s vyučenými rodiči? Obě skupiny jsme odlišili především na základě určitých rozdílů rozložení ambic (hlavně perspektivy VŠ) jak rodičů tak dětí u "podprůměrných" žáků. Vedle těchto rozdílů však tu sledujeme značné podobnosti zvláště mezi backgroundovými podsoubory "jeden SŠ" a "vyučení". Nebylo by adekvátnější pojednat jako typovou skupinu "děti s učňovskou perspektivou" z obou těchto podsouborů a zároveň děti z backgroundového podsouboru "oba SŠ" s perspektivou učebního oboru vzít jako "negativní kontratyp"? Při tomto přeskupení zjišťujeme, že nepřinese vyšší stupeň homogenity z kteréhokoli hlediska, a to ani tehdy, rozdělíme-li skupinu na lepší a horší prospěchovou polovinu. Spíše se zdá, že rozdíly v hodnotách charakteristik rodinného prostředí přece jen svědčí pro odlišnosti v

rodinném prostředí a pro ponechání původně navrženého členění.

To je však jen dílčí argument. Základní argumentace pro odlišení backgroundových podsouborů spočívá v tom, co už bylo uvedeno výše: ve statisticky prokázané významnosti vlivu agregovaného znaku "status rodičů" na školní kariéru dítěte, přičemž vzdělání rodičů tvoří jádro tohoto znaku.

- Od ostatních se tato typová skupina odlišuje nejčastějším výskytem vyšších hodnot "výchovného tlaku" v rodině (průměr 2.92 je z typových skupin nejvyšší). Frekvence jednotlivých "výchovných stylů" v rodině však téměř odpovídá průměrným hodnotám ve vzorku.

- Nepřekvapuje převaha spíše pasivního "výkonového postoje" (nejnižší průměr: 1.92). Zdá se však, že charakteristický je tu také častější negativní "sociální postoj" (průměr 2.32 je také nejnižší). Mj. tomu odpovídá nejvyšší frekvence negativního "typu prožívání školy" (V-S-), který tu najdeme u 11 dětí (44%).

- Za charakteristickou můžeme patrně také považovat převahu spíše pasivnějšího "způsobu trávení volného času".

- V oblasti hodnotových deklarací je zajímavá nejnižší míra příklonu k "privátním hodnotám".

Rozdíly mezi typovými skupinami

Celkový přehled o rozdílech mezi typovými i kontratypovými skupinami dávají mj. tabulky, které uvádíme v příloze k této kapitole a na něž v textu odkazujeme.

Rozdíly v ambicích, které ukazuje tabulka č.2, jsou vlastně jedním z konstitučních znaků jednotlivých typových a kontratypových skupin a byly dostatečně komentovány v předchozím textu. Pokusme se nyní o shrnutí rozdílů mezi skupinami v dalších sledovaných znacích či charakteristikách.

Je zřejmé, že odlišnost skupiny od ostatních je výslednicí řady vlivů a vytváří konfiguraci charakteristik, o jejichž kauzálních vazbách spíše můžeme vytvářet hypotézy, které teprve musí být empiricky ověřeny, než abychom podávali konečné interpretace. Jsou např. charakteristiky typové skupiny "děti vyučených rodičů" dány "spíše" jejich rodinným původem nebo "spíše" tím, že tam převažují chlapci, nebo "spíše" tím, že jde převážně o podprůměrné žáky? V této

chvíli se neodvažujeme dát jasnou odpověď - "spíše" se však domníváme, že vysvětlení bude spočívat v tom, proč a jak je tato otázka falešná. Možná jde totiž "spíše" o to, jakým způsobem tyto dílčí atributy vytvářejí u jednotlivých případů vzájemně propojený celek biografických souvislostí a dále pak o to, zda lze v těchto individuálních komplexech nalézt obecnější, u různých dětí opakující se figury, které by mohly být traktovány možná jako svého druhu "skupinová subkultura".

Zde ovšem půjdeme klasickou cestou kvantitativního srovnávání. Komplexnější souvislosti se budeme snažit postihnout či naznačit jen tím, že tentýž znak budeme sledovat v kontextu několika kritérií: nejen z hlediska rozdílů mezi typovými skupinami, ale také mezi žáky s různým prospěchem, mezi backgroundovými podsoubory a zároveň uvnitř takto vytvořených členění mezi chlapci a dívkami.

Používáme při tom jen velmi jednoduchá kvantitativní srovnání jednak absolutních nebo relativních četností, jednak aritmetických průměrů. Jsme si vědomi, že patrně většina z nich nemá potřebnou statistickou průkaznost a ani jsme neprováděli testy významnosti rozdílů. Spokojujeme se tedy do jisté míry s obšírnou deskripcí našeho vzorku bez nároků na přílišné generalizace a extrapolace. Snažíme se spíše vytvořit co nejkompaktnější a zároveň co nejkonzistentnější popis možných souvislostí, který by mohl

generovat zajímavé hypotézy, než prokázat statistickou signifikanci a tedy "obecnou platnost" souvislosti některých partikulárních fenoménů.

Znovu na tomto místě připomínáme omezený konotační rámec námi používaných názvů agregovaných znaků, který je dán výše popsaným způsobem jejich konstrukce. Snažíme se proto dávat důsledně názvy znaků do uvozovek.

"Ekonomická úroveň"

typové skupiny	A		B		C		D		E		Celkem	
"ekon.úroveň"	2.66		2.50		2.25		2.12		2.00		2.41	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	12	17	8	8	6	10	16	9	16	9	58	53
"ekon.úroveň"	2.83	2.53	3.25	1.75	2.00	2.40	2.31	1.78	2.25	1.56		
prospěch. pásma	1.		2.		3.		4.		5.		Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	14	31	17	16	10	9	13	9	20	5	74	70
"ekon.úroveň"	2.86	2.23	2.71	2.38	2.40	2.11	2.69	1.22	2.30	2.60		
background	I		II		III		IV				Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D			CH	D
(počet případů)	28	27	15	14	18	17	21	20			82	78
"ekon.úroveň"	2.96	2.44	2.60	2.21	2.61	1.88	2.29	1.95				

Již jsme uvedli, že tento znak patrně "neměří" stejně pro obě pohlaví - nadhodnocuje pro chlapce a podhodnocuje pro dívky. Avšak i jejich oddělené srovnání opakuje do jisté míry celkové rozdíly mezi typovými skupinami, z nichž A je nad průměrem vzorku a skupiny C, D a E pod průměrem. Z tabulky je přitom patrné, že skupiny B a C se poněkud vymykají celkovému vzorku. Ve skupině B má rozdíl mezi chlapci a dívkami stejný směr jako jinde, ale je mnohem výraznější. Chlapci ze skupiny B mají nejvyšší "ekonomickou úroveň" ze všech, zatímco u dívek klesá na úroveň skupin s nižšími ambicemi. U skupiny C je atypicky vyšší úroveň u dívek než u chlapců.

Obdobný průběh můžeme sledovat i z hlediska prospěchových pásem (s prohloubením rozdílu mezi chlapci a dívkami ve 4.pásmu) i z hlediska rodinného backgroundu. Je pravděpodobné, že determinujícím činitelem je tu status rodičů. Ten se však může prosazovat různým způsobem. Jednak - i při všech známých problémech a deformacích - přece jen vzdělání rodičů jakožto součást jejich profesní kvalifikace patrně souvisí s vyšší příjmů. Jiným "mechanismem" - na příjmech do jisté míry nezávislým - však může být vyšší míra "investic do dítěte" u vzdělanějších rodičů. Každopádně by mohla vyšší "ekonomická úroveň" znamenat vyšší úroveň kulturní nabídky a tím rozvojových možností. V omezené míře by to mohl postihovat následující znak.

"Kulturnost rodinného prostředí"

typové skupiny	A		B		C		D		E		Celkem	
"kulturnost"	2.48		2.50		2.31		2.20		1.56		2.26	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	12	17	8	8	6	10	16	9	16	9	58	53
"kulturnost"	2.50	2.47	3.00	2.00	2.33	2.30	2.44	1.78	1.75	1.22		
prospěch. pásma	1.		2.		3.		4.		5.		Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	14	31	17	16	10	9	13	9	20	5	74	70
"kulturnost"	2.71	2.23	2.35	2.31	2.20	1.67	2.62	1.33	2.15	1.60		
background	I		II		III		IV				Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D			CH	D
(počet případů)	28	27	15	14	18	17	21	20			82	78
"kulturnost"	2.68	2.26	2.73	2.50	2.50	1.82	1.91	1.65				

Částečné překrývání výchozích položek se znakem "ekonomická úroveň" způsobuje, že se rozdíly v předchozím znaku v jisté míře automaticky odrážejí i zde. Vidíme však, že přítomnost dalších položek, reprezentujících vytváření jakési nemateriální kulturní nabídky v rodině, zmírňuje či odstraňuje rozdíly mezi chlapci a dívkami ve skupinách A, B a C. Ve skupině D jde naopak o rozdíl trochu větší než u předchozího znaku - chlapci jako by se tu vyrovnali předchozím skupinám, zatímco u dívek zůstal rozdíl jak oproti dívkám předchozích skupin, tak oproti chlapcům vlastní skupiny. "Kulturnost" u skupiny E je v průměru zřetelně nižší než u ostatních.

Porovnáme-li průběh hodnot z hlediska prospěchových pásem a z hlediska backgroundových podsouborů, vidíme, že s výjimkou 1.pásma nejsou - při porovnání chlapců a dívek zvlášť - rozdíly příliš výrazné (snad s výjimkou 1. pásma, které je "backgroundově nejvyhraněnější"). Naopak při analýze rozdílů mezi backgroundovými podsoubory vidíme obraz konzistentní s rozdíly mezi typovými skupinami: zřetelně nejnižší úroveň backgroundu "vyučení" (typová skupina očištěna od atypických a kontratypových případů má v průměru úroveň ještě nižší), nejvyšší úroveň chlapců s oběma rodiči středoškoláky (kteří "syti" skupinu B silněji než

chlapci s backgroundem III) a naopak největší rozdíl mezi chlapci a dívkami v rodinách s jedním rodičem středoškolákem, který se částečně přenáší do typové skupiny D.

Je-li tomu tak, pak sice docházíme ke zjištění (do jisté míry triviálnímu), že typ školní kariéry souvisí se znakem "kulturnost rodinného prostředí", avšak to je zjištění jen na první pohled jednoznačné. Např. "kulturnost" u chlapců s backgroundem I až III je nepříliš rozdílná, avšak typ kariéry se - zejména mezi I a III - liší. Nebo: mohli bychom očekávat, že kontratypové případy se budou odlišovat od ostatních v backgroundovém podsouboru právě v "kulturnosti". Platí to jen částečně (viz tabulky č.1 a 3 v přílohách kapitoly). Ale např. skupina ASN ("supernegativní") má vůbec nejvyšší úroveň znaku ze všech skupin a skupina ESP ("superpozitivní") má nižší úroveň znaku než skupina EP (pozitivní).

Druhým závěrem je, že tento znak patrně přímo nesouvisí se školním prospěchem, jinými slovy, že nepostihuje podstatné fenomény rodinného prostředí determinující školní kariéru. Poměrně jednoznačně můžeme pouze říci, že nízká "kulturnost" je výrazným atributem typové skupiny E.

"Participace"

typové skupiny	A		B		C		D		E		Celkem	
"participace"	2.66		2.88		2.69		2.72		2.00		2.59	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	12	17	8	8	6	10	16	9	16	9	58	53
"participace"	3.00 2.41		2.63 3.13		3.17 2.40		2.75 2.67		2.31 1.44			
prospěch. pásma	1.		2.		3.		4.		5.		Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	14	31	17	16	10	9	13	9	20	5	74	70
"participace"	2.86 2.58		2.76 2.50		2.80 2.22		2.92 2.33		2.35 1.60			
background	I		II		III		IV				Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D			CH	D
(počet případů)	28	27	15	14	18	17	21	20			82	78
"participace"	2.96 2.52		3.13 3.21		2.44 2.41		2.33 1.85					

Znak má některé výchozí položky společné se znakem "kulturnost rodinného prostředí" - ty, které předpokládají společné trávení času.

Průměry typových skupin A, B, C a D se příliš neliší, nižší hodnoty opět nacházíme u skupiny E. Porovnáme-li však chlapce a dívky zvlášť, je obraz dosti komplikovaný. Zdá se (pokud tu vůbec nějaká souvislost je), že u chlapců - pokud nepatří k nejhorším žákům - je úroveň znaku nad průměrem. Onu výjimku tvoří podprůměrní žáci (chlapci) s backgroundem III a IV, nikoli však s backgroundem I (tzn. chlapci z kontratypové skupiny ASN - tam patří naopak průměr k nejvyšším).

U dívek bychom mohli průběh hodnot označit za podobný, avšak na nižší úrovni než u chlapců - zhruba průměrné hodnoty u backgroundu I a III a jimi sycených typových skupin, podprůměr u backgroundu IV, zvýrazněný v typové skupině E.

Výjimku ovšem tvoří skupina dívek (především s backgroundem II, které pak zvyšují hodnotu znaku také v typové skupině B), u kterých znak dosahuje výrazně vyšších hodnot i ve srovnání s hodnotami chlapců. Převahou vysokých hodnot "participace" se však vyznačuje celý backgroundový podsoubor s oběma rodiči středoškoláky.

"Strategie rodičů" vůči škole

typové skupiny	A	B	C	D	E	Celkem
"škol.strateg."	2.24	2.13	2.31	2.40	2.32	2.36
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	12 17	8 8	6 10	16 9	16 9	58 53
"škol.strateg."	2.00 2.41	1.88 2.38	2.83 2.00	2.00 3.11	2.38 2.22	
prospěch. pásma	1.	2.	3.	4.	5.	Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	14 31	17 16	10 9	13 9	20 5	74 70
"škol.strateg."	1.86 2.29	2.47 2.44	2.10 2.44	3.00 2.78	2.05 2.40	
background	I	II	III	IV		Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D		CH D
(počet případů)	28 27	15 14	18 17	21 20		82 78
"škol.strateg."	2.36 2.59	2.40 2.86	1.89 2.24	2.48 2.10		

Vše nasvědčuje tomu, že aktivita rodičů se mění především v závislosti na prospěchu: u dobrých žáků je nejnižší, stoupá s horším prospěchem a vrchol má ve 4. prospěchovém pásmu. Zdá se tedy, že míra aktivity rodičů ve vztahu ke škole je spíše důsledkem úspěšnosti žáka než její příčinou. Nižší hodnoty v 5. prospěchovém pásmu jsou snad interpretovatelné jako svého druhu rezignace na možnosti zlepšení

Zajímavé je, že nejnižší míra proškolní aktivity není spojena s typovou skupinou E - přestože "nestudijní rodinná predestinace" je tu nejvýraznější, hodnoty "školní strategie" rodičů jsou průměrné. Nejnižší hodnoty nacházíme nejčastěji u chlapců s backgroundem III. Může to nějak souviset s tím, že v těchto rodinách je vyšší vzdělání častější u matky?

"Výchovný tlak"

typové skupiny	A	B	C	D	E	Celkem
"výchovný tlak"	2.03	2.06	2.31	2.92	2.32	2.43
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	12 17	8 8	6 10	16 9	16 9	58 53
"výchovný tlak"	2.17 1.94	1.63 2.50	2.67 2.10	2.75 3.22	2.38 2.22	
prospěch. pásma	1.	2.	3.	4.	5.	Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	14 31	17 16	10 9	13 9	20 5	74 70
"výchovný tlak"	1.86 2.10	2.82 2.25	2.00 2.56	3.00 3.11	2.60 2.20	
background	I	II	III	IV		Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D		CH D
(počet případů)	28 27	15 14	18 17	21 20		82 78
"výchovný tlak"	2.61 2.37	2.27 2.93	2.56 2.41	2.38 2.00		

Podobně jako u předchozího znaku, s nímž se "výchovný tlak" částečně překrývá v položkách týkajících se školních povinností, se zdá, že největšímu tlaku jsou vystaveny děti v souvislosti s prospěchem ve 4. pásmu. Z toho by zároveň vyplývalo, že jde o tlak právě na plnění školních povinností. Naopak velmi dobří žáci jsou patrně v rodině častěji tlaku rodičů ušetřeni.

Patrně specifickou podskupinu vytvářejí chlapci z typové skupiny B, kde po vysokých hodnotách "ekonomické" a "kulturní" úrovně nacházíme naopak nízké hodnoty "školní strategie" a "výchovného tlaku" rodičů. Zdá se, jako by šlo o rodiny s vysokou úrovní materiální nabídky a s nízkou mírou přímé výchovné aktivity rodičů, tedy charakterizované jakýmsi liberalismem(?).

"Výchovný styl"

Tuto charakteristiku jsme vytvořili ve snaze komplexněji postihnout převažující pedagogické kvality rodinného prostředí. Tři předchozí znaky ("participace", "školní strategie" a "výchovný tlak") tu redukuje na jednu charakteristiku "stylu" podle převahy, tzn. vyšší úrovně některého z nich:

1. Nedosahuje-li žádný ze znaků hodnoty vyšší než 2, označujeme styl za pasivní.
2. Dosahuje-li "participace" vyšších nebo alespoň stejných hodnot jako ostatní znaky, označujeme styl jako "participativní".
3. Dosahuje-li "školní strategie" vyšší hodnoty než ostatní znaky nebo alespoň stejné jako "výchovný tlak", označujeme styl jako "proškolní".
4. Nabývá-li nejvyšší hodnoty "výchovný tlak", označujeme styl jako nátlakový.

typové skupiny	A		B		C		D		E		Celkem	
"participativní styl"	18 (62%)		9 (56%)		8 (50%)		11 (44%)		6 (24%)		75 (47%)	
"proškolní styl"	3 (10%)		0		2 (13%)		4 (16%)		6 (24%)		24 (15%)	
"nátlakový styl"	1 (3%)		1 (6%)		3 (19%)		5 (20%)		5 (20%)		24 (15%)	
"pasivní styl"	7 (24%)		6 (38%)		3 (19%)		5 (20%)		8 (32%)		37 (23%)	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	12	17	8	8	6	10	16	9	16	9	58	53
- "participat."	9	9	4	5	4	4	8	3	6	0	31	21
- "proškolní"	0	3	0	0	1	1	0	4	4	2	5	10
- "nátlakový"	1	0	0	1	1	2	3	2	3	2	8	7
- "pasivní"	2	5	4	2	0	3	5	0	3	5	14	15

prospěch. pásma	1.		2.		3.		4.		5.		Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	14	31	17	16	10	9	13	9	20	5	74	70
- "participat."	10	17	8	7	5	3	9	2	6	0	38	29
	71%	55%	47%	44%	50%	33%	69%	22%	30%			
- "proškolní"	1	4	2	3	0	2	2	3	3	1	8	13
	7%	13%	12%	19%	22%		15%	33%	15%	20%		
- "nátlakový"	0	1	3	4	1	3	2	2	5	1	11	11
	3%		18%	25%	10%	33%	15%	22%	25%	20%		
- "pasivní"	3	9	4	2	4	1	0	2	6	3	17	17
	22%	29%	24%	13%	40%	9%	22%		30%	60%		

background	I		II		III		IV		Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	28	27	15	14	18	17	21	20	82	78
- "participat."	17	14	10	8	7	6	8	5	42	33
- "proškolní"	3	4	1	4	4	3	5	4	13	15
- "nátlakový"	3	4	1	1	0	4	3	4	7	13
- "pasivní"	5	5	3	1	7	4	5	7	20	17

Distribuce četností se nezdá nijak výmluvná a sotva lze za ní vidět nějaké zřetelné souvislosti. Nejvýraznější je nízká četnost "participativního stylu" ve skupině E, kde se navíc vůbec neobjevuje u dívek. Může to souviset s tím, že participativní styl vůbec vidíme poněkud méně často u dívek s horším prospěchem.

Celkově vzato se nezdá snaha postihnout v dotazníku podstatné pedagogické kvality rodinného prostředí příliš úspěšná, alespoň co se týče agregovaných znaků "participace", "školní strategie" a "výchovný tlak" nebo jejich kombinace "výchovný styl". Přece jen nejzřetelnější rozdíly jak mezi backgroundovými podsoubory tak mezi typovými skupinami, které integrují do jisté míry i prospěchové rozdíly, vykazuje fenomén participace. Jako samostatný agregovaný znak i jako převažující charakteristika v kombinaci "výchovný styl" se vyskytuje častěji jak v backgroundových podsouborech I a II, tak v typových skupinách syčených z těchto podsouborů, především A a B.

Charakteristikou, která by mohla tyto rozdíly poněkud dokreslit, je počet dětí, které neznají vzdělání jednoho nebo obou ze svých rodičů:

nezná vzdělání:	typová skupina				
	A	B	C	D	E
otce	2	1	-	4	2
matky	-	-	-	3	-
obou	-	-	-	5	9

Vidíme zřetelnou kumulaci dětí, které nevědí, jakého vzdělání dosáhli jejich rodiče, ve skupinách D a E. Pokud předpokládáme, že tato charakteristika by mohla do jisté míry postihovat frekventovanost tématu vzdělání v rodinném diskursu, pak je to zjištění zcela konzistentní s distribucí dalších vzdělávacích ambicí v těchto skupinách.

"Výkonový postoj"

typové skupiny	A	B	C	D	E	Celkem
"výkon.postoj"	2.66	3.00	2.75	1.92	2.00	2.40
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	12 17	8 8	6 10	16 9	16 9	58 53
"výkon.postoj"	2.92 2.47	2.75 3.25	3.33 2.40	2.19 1.44	2.00 2.00	
prospěch. pásma	1.	2.	3.	4.	5.	Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	14 31	17 16	10 9	13 9	20 5	74 70
"výkon.postoj"	3.00 2.58	3.06 2.44	2.40 2.44	2.00 1.56	1.90 1.80	
background	I	II	III	IV		Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D		CH D
(počet případů)	28 27	15 14	18 17	21 20		82 78
"výkon.postoj"	2.50 2.44	2.73 2.50	2.39 2.35	2.10 2.25		

Ukazuje se tu odlišnost typových skupin A, B, a C s převahou aktivního výkonového postoje od skupin D a E. Toto rozložení prakticky kopíruje rozdíly mezi prospěchovými pásmy. Zároveň jsou v každé typové skupině rozdíly mezi chlapci a dívkami, kromě skupiny E.

V těchto rozdílech se opět projevuje velká nejednoznačnost vztahu znaku ke školní kariéře. Zřetelný se tu jeví pouze fakt, že při rozdělení typových skupin na "studijní" a "nestudijní" najdeme v nestudijních skupinách (D, E) jasnou převahu pasivnějšího výkonového postoje. Nelze však přitom říci, že tu aktivnější postoj zcela absentuje.

Ve "studijních" skupinách pak už je obtížné formulovat jakoukoli tendenci. Zdá se, že dívky z obou středoškolských backgroundových podsouborů se diferencují na tři skupiny s odlišnou mírou aktivity ve vztahu ke školnímu výkonu. Tyto tři skupiny patrně také volí odlišné pokračování školní kariéry a sytí skupiny B, C a D. Pro chlapce se stejným rodinným zázemím však už tak zřetelná diferenciace do tří skupin neplatí, našli bychom tu spíše jen dvě skupiny, překrývající se do značné míry s dělením na "studenty" (B,C) a "nestudenty" (D).

Aby věc byla ještě komplikovanější, ve skupině A vidíme u dívek, tvořících větší část skupiny, průměr představující vlastně skoro rovnoměrnou distribuci všech hodnot znaku, a tedy absenci jakéhokoli náznaku jeho souvislosti se školní kariérou.

Kdybychom zde tedy měli formulovat závěr, který by co nejvíce vyhovoval všem uvedeným skutečnostem, mohl by snad znít: "výkonový postoj" ke škole ovlivňuje školní kariéru dětí tím více, čím nižší je vzdělání jejich rodičů. Jinými slovy, u "dětí vysokoškoláků" nemá výkonový postoj na jejich školní podstatný vliv, i při pasivním postoji najdeme často středoškolské a vysokoškolské ambice; naproti tomu u "dětí vyučených" - a především u chlapců - je málo pravděpodobné, že budou mít při pasivním "výkonovém postoji" studijní ambice.

Tato hypotéza nakonec působí poměrně elegantně, ale jen na první pohled. Studijní ambice jsou totiž u "dětí vyučených rodičů" vůbec málo pravděpodobné a pasivní "výkonový postoj" tu zase spíše jen doplňuje typovou konfiguraci, aniž bychom byli schopni říci, zda je příčinou, následkem nebo průvodním atributem školní kariéry.

"Sociální postoj"

typové skupiny	A	B	C	D	E	Celkem
"sociální postoj"	2.97	2.94	3.00	2.32	2.52	2.64
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	12 17	8 8	6 10	16 9	16 9	58 53
"sociální postoj"	2.67 3.18	2.75 3.13	2.67 3.20	2.00 2.89	2.19 3.11	
prospěch. pásma	1.	2.	3.	4.	5.	Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	14 31	17 16	10 9	13 9	20 5	74 70
"sociální postoj"	2.93 3.16	2.65 2.75	2.20 3.33	2.08 2.89	2.00 3.00	
background	I	II	III	IV		Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D		CH D
(počet případů)	28 27	15 14	18 17	21 20		82 78
"sociální postoj"	2.25 3.26	2.33 3.00	2.33 3.12	2.33 2.75		

V tomto znaku můžeme rozdíly označit za výmluvné. Ve všech typových skupinách jsou průměry dívek nad průměrem vzorku a zároveň vyšší než průměry chlapců. Průměry chlapců klesají výrazně v "nestudijních" skupinách C a D. Můžeme to shrnout tak, že pro většinu dívek je

charakteristicky spíše pozitivní "sociální postoj" ke škole bez ohledu na jejich prospěch, kdežto spíše negativní postoj nacházíme častěji u chlapců patřících mezi podprůměrné žáky.

"Typ prožívání školy"

typové skupiny	A		B		C		D		E		Celkem	
V+S+	12		8		7		2		6		35	
	(41%)		(50%)		(44%)		(8%)		(24%)			
V-S+	9		4		3		9		9		34	
	(31%)		(25%)		(19%)		(36%)		(36%)			
V+S-	5		2		3		3		1		14	
	(17%)		(13%)		(19%)		(12%)		(4%)			
V-S-	3		2		3		11		9		28	
	(10%)		(13%)		(19%)		(44%)		(36%)			
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	12	17	8	8	6	10	16	9	16	9	58	53
V+S+	5	7	3	5	3	4	2	0	3	3	16	19
V-S+	3	6	3	1	2	3	3	6	4	5	15	21
V+S-	3	2	1	1	0	1	3	0	1	0	8	4
V-S-	1	2	1	1	1	2	8	3	8	1	19	9

prospěch. pásma	1.		2.		3.		4.		5.		Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	14	31	17	16	10	9	13	9	20	5	74	70
V+S+	7	14	8	5	3	5	1	1	2	1	21	26
	50%	45%	47%	31%	30%	56%	8%	11%	10%	20%		
V-S+	4	9	3	4	1	3	3	6	5	2	16	24
	29%	29%	18%	25%	10%	33%	23%	67%	25%	40%		
V+S-	2	4	4	2	1	0	2	0	2	0	11	6
	14%	13%	24%	13%	10%		15%		10%			
V-S-	1	4	2	5	5	1	7	2	11	2	26	14
	7%	13%	12%	31%	50%	11%	54%	22%	55%	40%		

background	I		II		III		IV		Celkem	
	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
(počet případů)	28	27	15	14	18	17	21	20	82	78
V+S+	7	13	5	4	4	7	5	6	21	26
V-S+	6	8	2	5	4	6	5	7	17	26
V+S-	6	2	3	2	3	1	1	2	13	7
V-S-	9	4	5	3	7	3	10	5	31	15

Je dobře patrné, že poměrně řídký je typ V+S-. Pro jeho malou početnost nelze příliš spolehlivě usuzovat na rozdíly. Jen za určitý náznak můžeme snad považovat častější výskyt v typové skupině A (u chlapců i dívek) a obecně mezi chlapci.

Vyšší četnost pozitivnějšího "sociálního postoje" u dívek se u nich promítá do vyšší relativní četnosti kombinace V-S+ i při podprůměrném prospěchu, což se logicky projevuje v typových skupinách D a E.

Symptomaticky se jeví především rozdíly v četnosti typu V-S-, který vidíme u poloviny chlapců v typových skupinách D a E. Je to zřetelná a dosti početná skupina chlapců většinou s podprůměrným, ale částečně i průměrným prospěchem, u nichž by hypotetický závěr mohl být vyjádřen tak, že nenacházejí pro školní motivaci ani ve výkonové ani v sociální oblasti.

Při srovnání z hlediska prospěchových pásem či backgroundových podsouborů se rozdíly v četnosti typu V-S- u chlapců nezdaří tak vyhraněné. Vidíme, že takových chlapců najdeme ve všech backgroundových podsouborech aspoň třetinu, u backgroundu IV polovinu. Z hlediska prospěchu zase zjišťujeme vyšší četnost (kolem 50%) už od třetího pásma. Je však třeba si uvědomit, že v backgroundu I tuto četnost způsobuje kontratypová skupina ASN (složená výhradně z chlapců) a že ve středoškolských

backgroundových podsouborech chlapci s podprůměrným prospěchem a tedy častějším negativním vztahem ke škole sytí právě typovou skupinu D a konečně že také výskyt vyšší četnosti typu V-S- u chlapců už ve 3. prospěchovém pásmu je konzistentní s výše řečeným: už ve třetím pásmu někteří chlapci s backgroundem II a III a všichni s backgroundem IV směřují "do učení" a "scházejí se" tedy zase v typových skupinách D a E.

(Chtěli jsme si ověřit poněkud předpojatou hypotézu, která se vztahuje k následujícímu znaku "volný čas", že totiž problémovost této skupiny by mohla spočívat v současném pasivním trávení volného času. Analýzou jednotlivých případů jsme zjistili, že ze 16 těchto chlapců nabývá znak "volný čas" nižších hodnot u 11. Pokusili jsme se hledat souvislost s "výchovným stylem" rodičů a našli jsme tu jen 3 případy "participativního" stylu a v těch zase u 2 nízkou "ekonomickou" a "kulturní úroveň". Dělat z toho však jakýkoli závěr považujeme za nekorektní a celý postup spíše za ukázkou limitů dotazníku a kvantifikujících postupů při zkoumání souvislostí komplexnější povahy. Zahnutím vždy dalšího znaku se sice poněkud přiblížíme specifickému významu jednotlivých konfigurací znaků, ale četnost takto specifikovaných případů klesá natolik, že se ztrácejí výhody možnosti kvantitativního srovnání a zůstávají pouze nevhody.)

"Volný čas"

typové skupiny	A	B	C	D	E	Celkem
"volný čas"	3.14	2.94	2.31	1.80	1.84	2.43
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	12 17	8 8	6 10	16 9	16 9	58 53
"volný čas"	3.25 3.06	3.25 2.63	2.33 2.30	2.00 1.44	2.06 1.44	
prospěch. pásma	1.	2.	3.	4.	5.	Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	14 31	17 16	10 9	13 9	20 5	74 70
"volný čas"	3.07 3.00	2.71 2.44	2.30 1.44	2.46 1.78	2.05 1.20	
background	I	II	III	IV		Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D		CH D
(počet případů)	28 27	15 14	18 17	21 20		82 78
"volný čas"	2.75 2.77	2.73 2.50	2.22 1.88	2.24 2.00		

Zřetelnost, s jakou tu vystupují rozdíly mezi typovými skupinami, je až zarážející. Předpokládali jsme totiž, že znak postihuje skutečnou aktivitu ve volném čase jen v omezené míře a přitom zahrnutím primárních znaků V8 - V16 (otázky na frekvenci provozování různých sportů) příliš zdůrazňuje sport třeba na úkor možných intelektuálních aktivit.

Výsledky tu sice do jisté míry ovlivnila přítomnost sportovní třídy ve vzorku, ale samotná konstrukce agregovaného znaku by měla žáky této třídy automaticky zvýhodňovat jen ve 2 z 15 výchozích primárních znaků. Snad spíše zvyšuje tato třída ve vzorku počet žáků spojujících dobrý prospěch s orientací na sportovní činnost. Projevuje se to však jen v typové skupině A, kde najdeme 10 žáků z této třídy.

Průběh hodnot vypadá tak, že pro skupinu A je charakteristický aktivnější "způsob trávení volného času" a

počínaje dívkami skupiny B jeho četnost klesá k průměrným hodnotám u skupiny C a podprůměrným u skupin D a E. Zároveň tento průběh odráží rozdíly mezi jednotlivými prospěchovými pásmy, kde hodnoty klesají téměř rovnoměrně.

Jedinou výjimkou je průměr skupiny chlapců ve 4. prospěchovém pásmu, který je téměř shodný s průměrem vzorku a vyšší než u chlapců ve 3. a u dívek ve 2. pásmu. Tento výkyv je dán existencí skupinky 4 chlapců s vyššími hodnotami znaku. Tato skupinka se prakticky kryje se skupinou 5 chlapců z typových skupin D a E s negativním vztahem ke škole, o nichž jsme hovořili výše (pátý případ spadá do 5. pásma). Nejde však o skupinu reálnou, jsou to chlapci z různých tříd i škol a nejspíše tedy jde o náhodnou kumulaci jednotlivých případů.

Hodnotové preference

typové skupiny	A	B	C	D	E	Celkem
"obecné hodn."	2.79	2.56	2.88	2.72	2.48	2.71
"privát. hodn."	3.34	3.13	3.25	2.76	2.84	3.12
"hodn. úspěchu"	2.69	2.69	2.50	2.44	2.84	2.61
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	12 17	8 8	6 10	16 9	16 9	58 53
"obecné hodn."	3.00 2.65	2.13 3.00	2.67 3.00	2.94 2.33	2.56 2.33	
"privát. hodn."	3.75 3.06	2.63 3.63	3.00 3.40	2.69 2.89	2.88 2.77	
"hodn. úspěchu"	2.83 2.59	2.88 2.50	2.67 2.40	2.44 2.44	2.81 2.89	
prospěch. pásma	1.	2.	3.	4.	5.	Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D	CH D
(počet případů)	14 31	17 16	10 9	13 9	20 5	74 70
"obecné hodn."	2.79 2.84	2.82 3.19	2.40 2.33	2.54 2.44	2.65 2.20	
"privát. hodn."	3.29 3.36	3.41 3.38	3.00 3.11	2.69 2.89	2.60 2.80	
"hodn. úspěchu"	2.64 2.45	2.82 2.69	3.10 2.44	2.54 2.56	2.65 3.20	
background	I	II	III	IV		Celkem
	CH D	CH D	CH D	CH D		CH D
(počet případů)	28 27	15 14	18 17	21 20		82 78
"obecné hodn."	2.75 2.81	2.73 2.71	2.39 3.00		2.57 2.70	
"privát. hodn."	3.36 3.22	2.73 3.29	2.72 3.29		2.95 3.20	
"hodn. úspěchu"	2.68 2.26	2.33 2.57	2.56 2.53		2.86 2.75	

Pokud jde o "obecné hodnoty", za zaznamenání snad stojí skupinové průměry, které jsou pod průměrem celého vzorku. Týká se to jednak dívek v typových skupinách D a E, což je konzistentní s nižšími hodnotami dívek ve 3., 4. a 5. prospěchovém pásmu. Jestliže nejde o náhodný výkyv, v čem tento rozdíl oproti chlapcům spočívá? Může jít o pragmatismus, zúžené perspektivy uvažování o světě nebo např. jen o necitlivost na sociální desirabilitu tohoto druhu hodnotových deklarací? Na to zde nejsme schopni odpovědět.

V každém případě však předpokládáme, že jde o něco jiného než u chlapců z typové skupiny B. Již v souvislosti se znakem "výchovný tlak" jsme uvažovali o možné atmosféře výchovného liberalismu v rodinách některých chlapců ze skupiny B. Jde tu sice nanejvýš o čtyři případy (což ovšem tvoří polovinu chlapců ve skupině B), ale je zajímavé, že právě u nich se objevuje nejnížší úroveň preference obecných hodnot.

Rozdíly v preferenci privátních hodnot jako by nejlépe vysvětloval prospěch. Rozdíly mezi typovými skupinami tomu odpovídají, ale s jistými posuny. To, co jsme zmiňovali o chlapcích skupiny B výše, by mohlo souviset i s jejich podprůměrnou úrovní preference zde. Naopak výrazně nadprůměrný příklon k "privátním hodnotám" vidíme u chlapců skupiny A a dívek skupiny B. Mohlo by to souviset s představami vlastního rodinného života a mohl by v tom případě nižší průměr u dívek skupiny A znamenat častější orientaci na profesionální sebeuplatnění? Je to ovšem velmi vratká domněnka.

Nijak zvlášť plausibilní interpretace nejsme schopni poskytnout ani co se týče rozdílů mezi lepšími a horšími žáky. Domníváme se však, že pokud vůbec jsou hodnotové deklarace něčím víc než rozpoznáním sociálně či kulturně desirabilního diskursu a případně přihlášením se k němu nebo jeho odmítnutím, pak by možnou determinantu mohla být délka časových perspektiv, v nichž se uvažování dítěte pohybuje, tedy to, nakolik je schopno zvažovat svoji budoucnost jako kontext vlastního bytí "zde a nyní".

Průběh průměrných úrovní preference "hodnot úspěchu" tvoří od skupiny A až po skupinu D "úhledný" obraz, který nabízí snadné interpretace: preference "hodnot úspěchu" klesá s klesajícími ambicemi na další vzdělávací kariéru, přičemž u studijních skupin preferují chlapci úspěch více než dívky. To je zřejmě ve shodě s představami o kariéře v naší společnosti, resp. s kulturními vzory úspěchu a mužské a ženské role.

Ale co mohou znamenat vyšší průměry chlapců i dívek typové skupiny E, ale i backgroundu IV, z něhož je skupina sycena? Jde o deklaraci významu toho, co ve vlastním životě příliš nezažívají a také nepředpokládají? Nebo je to úplně jinak - bylo by např. možné, že se tady jedná o jiný vzorec úspěchu, byť vyjádřený týmiž deklaracemi? Jaký význam by pak v tomto vzorci měla škola, vzdělání a vůbec poznání?

Skončit tuto část výzkumné zprávy právě takovými otázkami nám připadá mnohoznačně symbolické.

Příloha ke kapitole "Dotazník- mapování"

TABULKA č.1

V této tabulce uvádíme přehled individuálních hodnot většiny agregovaných znaků. Respondenti jsou rozděleni do backgroundových podsouborů a seřazeni podle prospěchu.

Bg	KT	Ek	Ku	S	Pa	St	Tl	K	Prsp	AmR	AmZ	IdC	VP	SP	Proz	VC	HO	HP	HU
I		3	4	m	4	3	3	A	0.00	SV+	SV+	815	2	1	V-S-	4	1	3	2
I		2	2	ž	3	3	2	A	0.00	G0	SV+	207	3	4	V+S+	1	2	3	1
I		2	2	m	4	2	4	A	0.00	SV+	S0	234	1	1	V-S-	2	4	4	4
I		3	2	ž	2	2	4	C	0.00	U0	UV-	211	4	4	V+S+	1	4	4	2
I		4	3	m	3	4	3	B	0.00	SV+	SV+	249	4	2	V+S-	1	2	3	1
I		4	3	m	2	1	1	D	0.00	GV+	GV-	237	1	1	V-S-	2	3	4	2
I		4	4	m	4	3	2	A	0.00	SV+	GV+	804	3	2	V+S-	4	4	4	1
I	A	2	2	ž	3	3	1	A	1.00	GV+	GV+	886	3	4	V+S+	1	1	2	1
I	A	1	1	ž	3	1	1	A	1.00	GV+	SV+	852	1	4	V-S+	2	3	3	2
I	A	4	4	ž	4	4	4	A	1.00	GV+	GV+	851	4	2	V+S-	4	4	3	4
I	A	4	4	m	3	2	2	A	1.00	GV+	GV+	313	4	3	V+S+	4	1	2	4
I	A	1	1	ž	1	1	2	D	1.00	SV+	SV+	814	2	3	V-S+	3	1	1	1
I	A	3	3	ž	3	3	2	A	1.00	GV+	GV+	203	3	4	V+S+	4	2	3	3
I	A	2	1	ž	2	2	2	D	1.00	GV+	GV+	328	2	4	V-S+	3	3	4	3
I	A	2	2	m	3	1	1	A	1.00	GV+	GV+	213	3	3	V+S+	2	2	4	3
I	A	2	1	ž	1	1	2	D	1.00	GV+	GV+	247	3	3	V+S+	1	3	4	4
I	A	2	3	ž	4	4	3	A	1.00	GV+	GV+	811	4	3	V+S+	4	3	2	1
I	A	3	3	ž	3	2	2	A	1.00	GV+	GV+	302	2	4	V-S+	3	3	4	4
I	A	2	4	ž	3	2	1	A	1.00	SV+	SV+	890	1	2	V-S-	2	3	3	2
I	A	1	1	m	1	1	1	D	1.00	GV+	GV+	808	2	3	V-S+	4	4	4	1
I	A	4	4	m	4	2	1	A	1.07	GV+	GV+	238	2	1	V-S-	3	3	4	2
I	A	4	4	m	4	1	1	A	1.08	OV+	SV+	878	3	3	V+S+	2	2	3	1
I	A	3	2	ž	2	1	1	D	1.08	GV+	GV+	820	1	3	V-S+	4	1	2	2
I	A	4	4	m	4	3	2	A	1.08	OV+	OV+	806	4	4	V+S+	4	4	4	4
I	A	2	2	m	4	3	4	A	1.08	GV+	GV+	802	3	2	V+S-	3	4	4	4
I	A	3	3	ž	3	1	1	A	1.15	SV+	SV+	885	1	4	V-S+	3	2	3	2
I	AN	3	2	m	3	2	2	A	1.15	OV+	SV-	877	1	3	V-S+	1	4	3	2
I	AN	2	2	ž	4	3	3	A	1.23	SV+	SV-	329	3	4	V+S+	4	4	4	2
I	A	3	3	m	3	2	2	A	1.23	GV+	SV+	314	2	3	V-S+	4	2	4	2
I	AN	2	3	ž	4	4	4	A	1.30	SV+	SV-	235	1	2	V-S-	4	4	4	3
I	A	2	2	ž	1	2	1	D	1.31	GV+	GV+	816	3	1	V+S-	4	3	4	1
I	AN	4	3	ž	2	4	4	B	1.31	G0	SV-	818	3	4	V+S+	4	4	4	2
I	A	2	2	ž	1	3	2	B	1.31	SV+	OV+	322	3	3	V+S+	3	4	4	4
I	AN	2	1	m	1	1	2	D	1.31	S0	OV-	821	4	3	V+S+	4	2	2	2
I	A	1	1	m	1	1	2	D	1.38	SV+	SV+	319	4	1	V+S-	3	4	4	3
I	A	4	4	ž	4	4	2	A	1.39	SV+	SV+	848	4	4	V+S+	4	4	4	4
I	A	2	1	m	3	2	3	A	1.46	GV+	GV+	801	3	3	V+S+	4	2	4	3
I		2	1	ž	1	2	3	C	1.46	SV-	S0	236	2	2	V-S-	1	3	4	4
I	A	3	1	m	2	3	4	C	1.54	GV+	GV+	803	4	2	V+S-	4	4	4	3
I	A	4	3	m	4	3	3	A	1.54	GV+	SV+	232	1	4	V-S+	2	4	4	4
I	A	3	3	ž	1	3	2	B	1.56	SV+	SV+	834	1	2	V-S-	3	2	2	4
I		4	4	m	3	4	4	B	1.62	S0	S0	869	2	1	V-S-	2	3	4	4
I	A	4	3	ž	2	4	4	B	1.62	GV+	GV+	812	4	4	V+S+	4	3	4	2
I	AN	1	2	ž	4	3	1	A	1.62	GV+	SV-	833	1	3	V-S+	2	4	4	4
I		1	1	ž	2	2	3	C	1.77	U0	UV-	889	1	4	V-S+	2	1	1	2
I		3	1	ž	2	3	4	C	1.84	OV+	S0	259	3	4	V+S+	2	4	3	3
I		2	2	m	2	3	4	C	1.85	GV+	S0	215	4	4	V+S+	3	2	3	1
I		3	2	ž	3	3	3	A	1.92	S0	S0	210	3	3	V+S+	2	1	4	1
I	ASN	4	4	m	4	4	4	A	2.38	UV+	OV-	240	2	2	V-S-	3	3	4	3
I	ASN	4	4	m	4	4	4	A	2.46	OV+	OV-	837	2	1	V-S-	3	1	4	4
I	ASN	3	2	m	3	2	2	A	2.53	UV+	UV-	305	1	3	V-S+	3	1	2	3
I	ASN	3	4	m	3	2	3	A	2.54	GV+	GV+	879	2	1	V-S-	2	3	3	4
I	ASN	2	2	m	1	1	1	D	2.61	OV+	S0	258	1	1	V-S-	1	3	1	2
I	ASN	1	1	m	3	4	4	B	2.76	SV+	SV-	251	3	1	V+S-	2	4	4	4
I	ASN	4	3	m	3	2	4	C	2.85	UV+	U0	216	2	4	V-S+	1	1	1	2

Bg	KT	Ek	Ku	S	Pa	St	Tl	K	Prsp	AmR	AmZ	IdC	VP	SP	Proz	VC	HO	HP	HU
II		4	4	m	4	2	1	A	0.00	SV+	SV-	260	2	1	V-S-	2	2	3	1
II		1	2	ž	3	1	2	A	0.00	GV+	SV-	254	3	2	V+S-	1	3	3	1
II		3	3	ž	3	4	3	B	0.00	GV+	GV+	248	4	4	V+S+	3	3	4	4
II		2	3	ž	4	2	3	A	0.00	OV+	00	244	3	3	V+S+	2	4	4	4
II	B	3	3	m	4	2	3	A	1.00	OV+	OV+	807	4	4	V+S+	3	3	4	3
II	B	2	3	ž	4	3	3	A	1.00	GV+	GV+	843	2	4	V-S+	4	4	4	3
II	B	2	2	ž	4	3	3	A	1.00	GV+	GV+	212	4	3	V+S+	2	1	4	2
II	C	2	2	m	2	3	3	B	1.00	G0	SV-	309	4	4	V+S+	3	3	2	1
II	B	2	2	m	3	2	1	A	1.07	SV+	SV+	320	4	2	V+S-	3	4	4	4
II	C	3	3	ž	2	1	1	D	1.08	GV+	SV-	229	1	4	V-S+	3	4	4	4
II	B	1	2	ž	4	4	4	A	1.23	SV+	GV+	810	4	4	V+S+	4	3	4	3
II	B	1	1	ž	2	2	3	C	1.31	SV+	OV+	817	4	2	V+S-	3	4	4	1
II	B	4	4	m	3	3	3	A	1.39	S0	SV+	846	3	3	V+S+	4	2	3	2
II	B	4	4	m	4	2	2	A	1.46	SV+	SV+	805	2	3	V-S+	4	1	1	1
II	C	1	1	m	4	4	4	A	1.53	OV+	OV-	239	3	2	V+S-	2	4	4	3
II	C	4	4	ž	4	4	4	A	1.54	SV-	SV-	842	2	2	V-S-	4	4	4	2
II	B	3	2	m	2	1	1	D	1.54	SV+	SV+	893	1	3	V-S+	2	4	4	4
II	B	4	3	m	2	2	1	D	1.54	OV+	OV+	880	4	3	V+S+	3	1	2	1
II	B	4	4	ž	4	1	2	A	1.62	SV+	SV+	832	1	1	V-S-	3	3	3	3
II	C	3	4	m	4	3	2	A	1.69	S0	OV-	242	4	3	V+S+	2	3	3	3
II	B	2	2	m	2	2	1	D	1.77	OV+	00	214	2	1	V-S-	4	1	1	4
II	D	3	2	ž	1	3	2	B	1.92	U0	U0	888	2	4	V-S+	1	2	4	2
II	D	3	4	m	3	3	2	A	2.20	UV-	UV-	227	1	2	V-S-	3	4	1	4
II	D	2	3	m	4	3	3	A	2.23	00	UV-	876	2	1	V-S-	3	4	4	2
II	D	1	2	ž	4	4	4	A	2.31	OV-	OV-	830	1	3	V-S+	2	1	2	2
II	D	2	2	ž	3	4	4	B	2.38	U0	UV-	250	2	2	V-S-	2	1	1	1
II	D	1	2	m	4	2	4	A	2.53	00	OV-	256	4	1	V+S-	2	4	4	1
II	D	1	1	m	2	2	3	C	2.54	S0	UV-	892	1	2	V-S-	1	1	1	1
II	D	2	2	ž	3	4	3	B	2.76	S0	00	245	2	4	V-S+	1	1	1	4

Bg	KT	Ek	Ku	S	Pa	St	Tl	K	Prsp	AmR	AmZ	IdC	VP	SP	Proz	VC	HO	HP	HU
III		3	3	ž	3	4	4	B	0.00	SV+	SV+	854	2	3	V-S+	4	4	2	4
III		4	3	m	1	2	2	D	0.00	UV-	UV-	228	1	2	V-S-	3	1	1	1
III	B	1	1	ž	2	1	1	D	1.00	SV+	SV+	204	3	4	V+S+	2	3	3	3
III	C	3	2	ž	2	4	3	B	1.00	S0	SV-	312	1	3	V-S+	4	2	4	1
III	B	1	1	ž	1	1	1	D	1.00	S0	SV+	202	4	4	V+S+	1	2	3	1
III	C	1	1	ž	1	1	1	D	1.08	OV-	SV-	884	3	4	V+S+	1	3	2	2
III	B	4	4	m	1	1	1	D	1.08	SV+	SV+	829	2	3	V-S+	3	1	2	4
III	B	2	2	ž	4	4	3	A	1.38	00	OV+	321	4	3	V+S+	2	4	4	4
III	C	2	2	ž	2	2	4	C	1.39	S0	SV-	872	3	3	V+S+	1	4	3	3
III		3	2	m	2	2	4	C	1.54	S0	G0	809	4	4	V+S+	4	1	4	1
III	C	2	2	ž	3	1	1	A	1.54	S0	SV-	853	2	4	V-S+	4	3	3	3
III	C	2	3	ž	2	2	1	D	1.54	SV+	SV-	205	4	2	V+S-	2	2	3	2
III	D	1	1	m	2	2	2	D	1.54	UV+	UV-	827	3	2	V+S-	2	4	4	4
III	C	1	1	m	2	2	3	C	1.54	SV+	SV-	836	2	2	V-S-	2	2	1	2
III	D	1	2	ž	3	1	1	A	1.60	UV-	UV-	318	1	3	V-S+	1	3	3	1
III	C	1	2	m	3	2	3	A	1.61	SV+	SV-	310	4	3	V+S+	1	2	4	3
III	C	1	1	ž	2	2	3	C	1.62	SV+	SV-	209	3	4	V+S+	1	2	3	1
III	C	4	4	m	4	3	1	A	1.77	S0	SV-	840	3	2	V+S-	4	2	4	4
III	C	3	3	ž	3	2	1	A	1.77	SV-	S0	303	4	4	V+S+	2	4	4	4
III	D	4	4	m	2	1	1	D	1.80	OV-	OV-	226	1	2	V-S-	2	1	4	4
III	D	3	3	m	4	2	2	A	1.92	UV-	UV-	233	2	1	V-S-	2	3	3	4
III	D	2	1	m	1	1	2	D	2.00	UV+	UV-	326	2	3	V-S+	3	3	4	2
III	D	2	2	m	4	2	3	A	2.07	OV-	00	327	3	4	V+S+	1	4	3	3
III	C	3	2	ž	3	1	2	A	2.07	SV-	SV-	317	1	2	V-S-	1	2	4	2

Bg	KT	Ek	Ku	S	Pa	St	Tl	K	Prsp	AmR	AmZ	IdC	VP	SP	Proz	VC	HO	HP	HU
III	D	2	2	ž	3	2	4	C	2.15	U0	UV-	230	1	3	V-S+	3	4	4	4
III	D	1	1	m	3	2	4	C	2.23	00	00	881	3	3	V+S+	2	1	2	1
III	D	1	1	m	3	2	3	A	2.23	0V+	0V-	847	2	4	V-S+	2	2	2	1
III	D	1	1	ž	4	3	3	A	2.31	U0	UV-	208	2	3	V-S+	1	3	3	1
III	D	4	4	m	3	3	3	A	2.31	U0	UV-	838	2	1	V-S-	4	3	2	1
III	D	1	1	ž	1	4	4	B	2.38	U0	UV-	206	1	2	V-S-	1	4	4	3
III	D	3	2	m	4	4	4	A	2.46	UV-	SV-	241	3	1	V+S-	1	4	3	4
III	D	3	2	ž	2	3	4	C	2.69	U0	UV-	257	1	2	V-S-	1	2	4	4
III	D	1	2	m	2	1	2	D	2.77	UV-	UV-	218	2	1	V-S-	1	4	3	3
III	D	4	4	m	2	1	2	D	2.92	UV+	UV+	835	2	1	V-S-	2	3	1	3
III	D	4	4	m	1	1	4	C	3.08	SV-	OV-	871	2	3	V-S+	1	2	2	1

Bg	KT	Ek	Ku	S	Pa	St	Tl	K	Prsp	AmR	AmZ	IdC	VP	SP	Proz	VC	HO	HP	HU
IV		3	3	ž	3	3	1	A	0.00	SV+	SV-	200	1	2	V-S-	2	2	3	2
IV		1	1	ž	1	2	4	C	0.00	00	00	252	2	3	V-S+	1	4	4	4
IV		1	1	m	1	2	2	D	0.00	UV-	UV-	231	2	4	V-S+	2	1	3	2
IV	ESP	2	2	ž	3	2	1	A	1.00	SV+	SV+	849	4	4	V+S+	3	4	4	4
IV	ESP	4	4	ž	4	1	1	A	1.00	GV+	GV+	850	4	4	V+S+	4	3	4	3
IV	ESP	3	1	ž	1	3	3	B	1.08	SV+	GV+	813	2	2	V-S-	2	3	4	4
IV	EP	4	4	ž	3	3	1	A	1.15	S0	SV-	891	1	1	V-S-	3	2	2	3
IV		1	2	ž	3	1	3	A	1.30	S0	UV-	253	3	1	V+S-	4	2	4	1
IV	EP	1	1	ž	1	1	1	D	1.38	SV-	SV-	246	2	3	V-S+	2	3	3	4
IV	E	3	3	m	3	2	3	A	1.46	UV-	UV-	324	4	3	V+S+	2	4	4	3
IV	EP	3	2	ž	2	3	1	B	1.62	0V+	SV-	201	2	2	V-S-	3	3	3	1
IV	ESP	2	1	ž	1	2	3	C	1.69	SV+	GV+	819	3	2	V+S-	2	4	4	1
IV		4	3	m	3	4	4	B	1.69	UV+	UV-	828	4	3	V+S+	3	3	4	4
IV	E	2	2	m	4	3	3	A	1.84	UV-	U0	323	4	3	V+S+	2	4	4	3
IV	E	2	1	m	2	2	1	D	1.85	UV-	UV-	217	1	1	V-S-	1	2	2	4
IV		1	1	ž	2	1	1	D	1.92	SV+	0V-	255	3	3	V+S+	1	3	4	2
IV	E	1	2	ž	3	3	4	C	2.00	0V-	0V-	831	2	3	V-S+	1	1	2	3
IV	E	1	1	m	3	2	2	A	2.00	U0	UV-	243	2	1	V-S-	1	2	2	2
IV	E	1	1	ž	1	4	3	B	2.00	U0	UV-	887	3	3	V+S+	1	3	2	3
IV	E	2	2	m	1	3	2	B	2.23	0V-	0V-	867	1	2	V-S-	2	3	4	2
IV	E	1	1	ž	1	1	1	D	2.23	U0	UV-	301	2	3	V-S+	3	2	3	3
IV	E	3	2	m	1	4	2	B	2.30	U0	UV-	308	2	3	V-S+	2	4	2	4
IV	E	1	1	ž	3	3	4	C	2.31	UV-	U0	882	3	3	V+S+	1	3	4	4
IV	E	1	1	ž	1	3	3	B	2.39	UV-	0V-	873	1	4	V-S+	2	2	4	4
IV	E	1	1	m	3	1	1	A	2.40	UV-	UV-	316	1	3	V-S+	2	1	1	3
IV	E	3	2	m	3	3	3	A	2.46	0V-	0V-	845	3	2	V+S-	1	2	4	2
IV	E	1	1	ž	1	1	1	D	2.46	U0	U0	883	1	3	V-S+	1	2	1	1
IV	E	4	4	m	2	3	4	C	2.46	UV-	U0	865	2	2	V-S-	4	1	2	2
IV	E	3	1	ž	1	2	1	D	2.53	0V-	0V-	304	3	4	V+S+	1	4	3	4
IV		2	1	m	1	1	1	D	2.54	gv+	0V-	866	1	1	V-S-	3	1	1	1
IV	E	3	1	m	2	3	2	B	2.62	00	U0	870	1	3	V-S+	2	2	4	4
IV		4	4	m	4	4	4	A	2.69	SV+	S0	875	2	2	V-S-	3	4	4	4
IV	E	2	1	m	1	1	1	D	2.77	UV-	UV-	841	2	2	V-S-	2	3	2	2
IV	E	3	2	ž	1	1	1	D	2.84	U0	UV-	311	1	3	V-S+	1	1	3	2
IV	E	2	1	ž	1	2	2	D	2.85	U0	UV-	874	2	2	V-S-	2	3	3	2
IV	E	3	3	m	3	4	4	B	2.92	0V-	0V-	306	2	1	V-S-	4	1	2	4
IV	E	2	2	m	3	2	4	C	2.92	U0	U0	219	1	2	V-S-	1	4	4	2
IV		1	3	m	3	3	1	A	3.00	UV+	UV-	839	3	4	V+S+	3	4	4	4
IV	E	2	1	m	1	1	1	D	3.07	UV-	UV-	315	1	3	V-S+	1	1	1	3
IV	E	2	1	m	2	1	3	C	3.08	00	0V-	868	4	3	V+S+	4	4	4	3
IV	E	1	1	m	3	3	2	A	3.31	U0	U0	844	1	1	V-S-	2	3	4	2

Vysvětlivky k označení sloupců:

Bg - backgroundový podsoubor
 KT - "typová (ev. kontratypová) skupina"
 Ek - "Ekonomická úroveň"
 Ku - "Kulturní úroveň"
 S - pohlaví
 Pa - "participace rodičů"
 St - "školní strategie rodičů"
 Tl - "výchovný tlak"
 K - "výchovný styl" v rodině (kombinace předchozích tří znaků)
 Prsp - prospěch
 AmR - "typ ambicí rodičů"
 AmZ - "typ ambicí žáka"
 IdC - identifikační číslo dotazníku
 VP - "výkonový postoj" ke škole
 SP - "sociální postoj" ke škole
 Proz - "typ prožívání školy" (kombinace předchozích dvou znaků)
 VC - "způsob trávení volného času"
 HO - preference "obecných hodnot"
 HP - preference "privátních hodnot"
 HU - "preferenze "hodnot úspěchu"

TABULKA č.2 (Rozložení ambicí rodičů a dětí v typových skupinách)

rodiče

	GV+	SV+	UV+	OV+	GV-	SV-	UV-	OV-	G0	S0	U0	00	Celkem
A	20	7		2									29
B	2	8		3						2		1	16
C	1	4		1		3		1	1	5			16
D			3	1		1	5	3		2	7	3	25
E							9	5			9	2	25
AN	1	2		1					1	1	1		7
ASN	1	1	3	2									7
EP				1		1				1			3
ESP	1	3											4

děti

	GV+	SV+	UV+	OV+	GV-	SV-	UV-	OV-	G0	S0	U0	00	Celkem
A	17	10		2									29
B	3	8		4								1	16
C						13		2		1			16
D			1			1	14	5			1	3	25
E							11	7			7		25
AN						5	1	1					7
ASN	1					1	1	2		1	1		7
EP						3							3
ESP	3	1											4

TABULKA č.3 (Srovnání typových skupin)

	A	B	C	D	E	AN	ASN	EP	ESP	prům. vzorku
"ekon.úroveň"	2.66	2.50	2.25	2.12	2.00	2.33	3.00	2.67	2.75	2.41
"kult.úroveň"	2.48	2.50	2.31	2.20	1.56	2.17	2.86	2.33	2.00	2.26
"participace"	2.66	2.88	2.69	2.72	2.00	3.00	3.00	2.00	2.25	2.59
"škol.strateg."	2.24	2.13	2.31	2.40	2.32	2.83	2.71	2.33	2.00	2.36
"výchov.tlak"	2.03	2.06	2.31	2.92	2.32	2.67	3.14	1.00	2.00	2.43
"výkon.postoj"	2.66	3.00	2.75	1.92	2.00	2.17	1.86	1.67	3.25	2.40
"sociál.postoj"	2.97	2.94	3.00	2.32	2.52	3.17	1.86	2.00	3.00	2.64
"volný čas"	3.14	2.94	2.31	1.80	1.84	3.17	2.14	2.67	2.75	2.43
"obecné hodn."	2.79	2.56	2.88	2.72	2.48	3.67	2.29	2.67	3.50	2.71
"privát. hodn."	3.34	3.13	3.25	2.76	2.84	3.50	2.71	2.67	4.00	3.12
"hodn. úspěchu"	2.69	2.69	2.50	2.44	2.84	2.50	3.14	2.67	3.00	2.61
"prům.prospěch"	1.17	1.28	1.49	2.29	2.45	1.32	2.24	1.38	1.19	1.78
"sebezař."(V59)	1.66	1.63	1.81	3.04	3.08	2.33	3.14	2.00	2.25	2.37

Frekvence "stylů rodinné výchovy" v typových skupinách:

"styl výchovy"	A	B	C	D	E	vzorek celkem
"participativní"	18 (62%)	9 (56%)	8 (50%)	11 (44%)	6 (24%)	75 (47%)
"proškolní"	3 (10%)	0	2 (13%)	4 (16%)	6 (24%)	24 (15%)
"nátlakový"	1 (3%)	1 (6%)	3 (19%)	5 (20%)	5 (20%)	24 (15%)
"pasivní"	7 (24%)	6 (38%)	3 (19%)	5 (20%)	8 (32%)	37 (23%)
celkem	29	16	16	25	25	

Frekvence "typu prožívání školy" v "typových skupinách":

	A	B	C	D	E
V+S+	12 (41%)	8 (50%)	7 (44%)	2 (8%)	6 (24%)
V-S+	9 (31%)	4 (25%)	3 (19%)	9 (36%)	9 (36%)
V+S-	5 (17%)	2 (13%)	3 (19%)	3 (12%)	1 (4%)
V-S-	3 (10%)	2 (13%)	3 (19%)	11 (44%)	9 (36%)
celkem	29	16	16	25	25

Grafy statistických vazeb

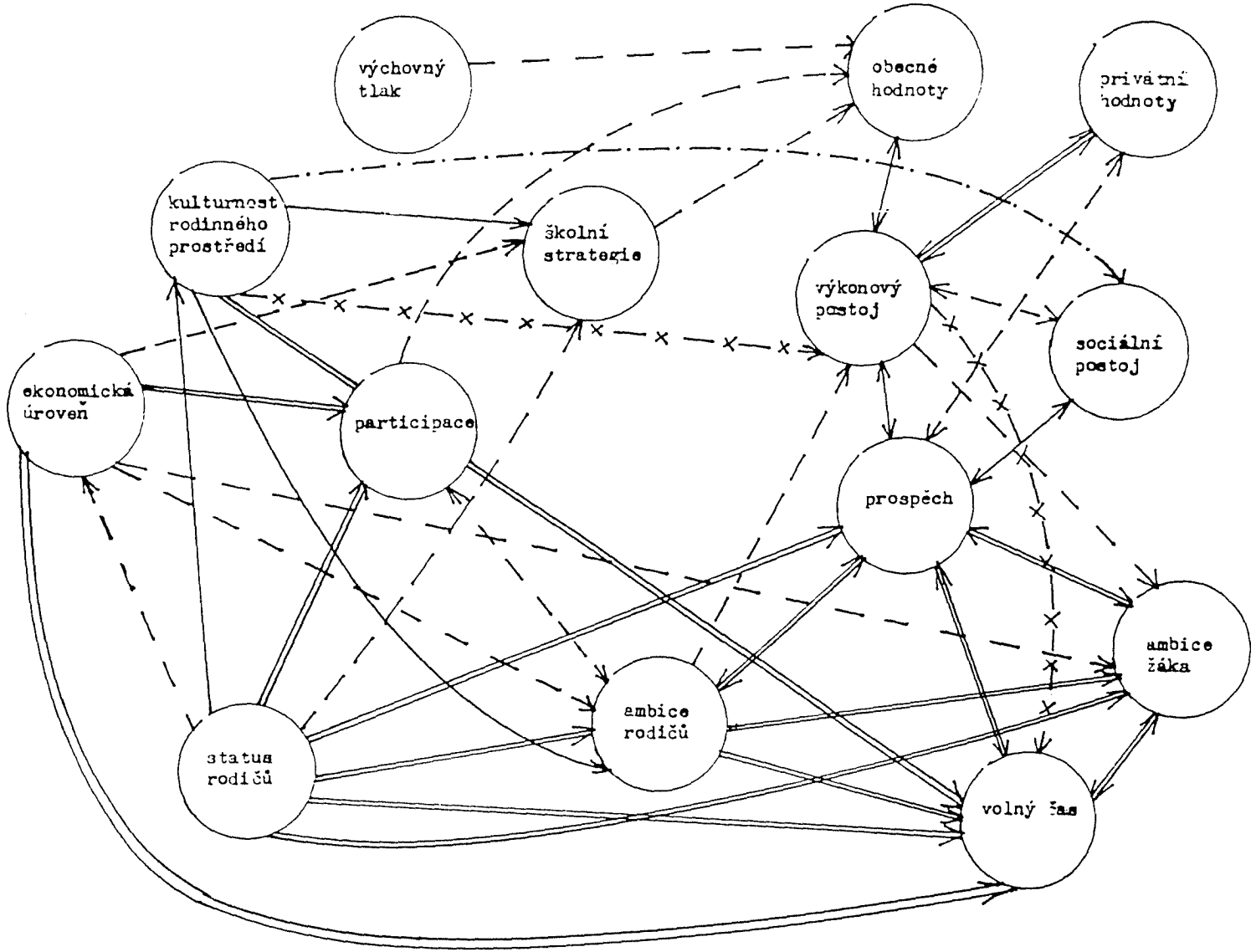
Následující tři grafy mají přehlednějším způsobem zachytit výše popsanou síť statistických vazeb. Pro zjednodušení nezakreslujeme vazby mezi těmi agregovanými znaky, které se výrazněji překrývají.

Graf č. 1 se týká vazeb ve výzkumném vzorku jako celku, graf č. 2 vazeb v podsouboru chlapců a graf č. 3 vazeb v podsouboru dívek.

Šipky mají vyjádřit předpokládaný směr ovlivnění. Charakter a signifikance jednotlivých vazeb pak jsou vyjádřeny odlišným grafickým značením.

Legenda:

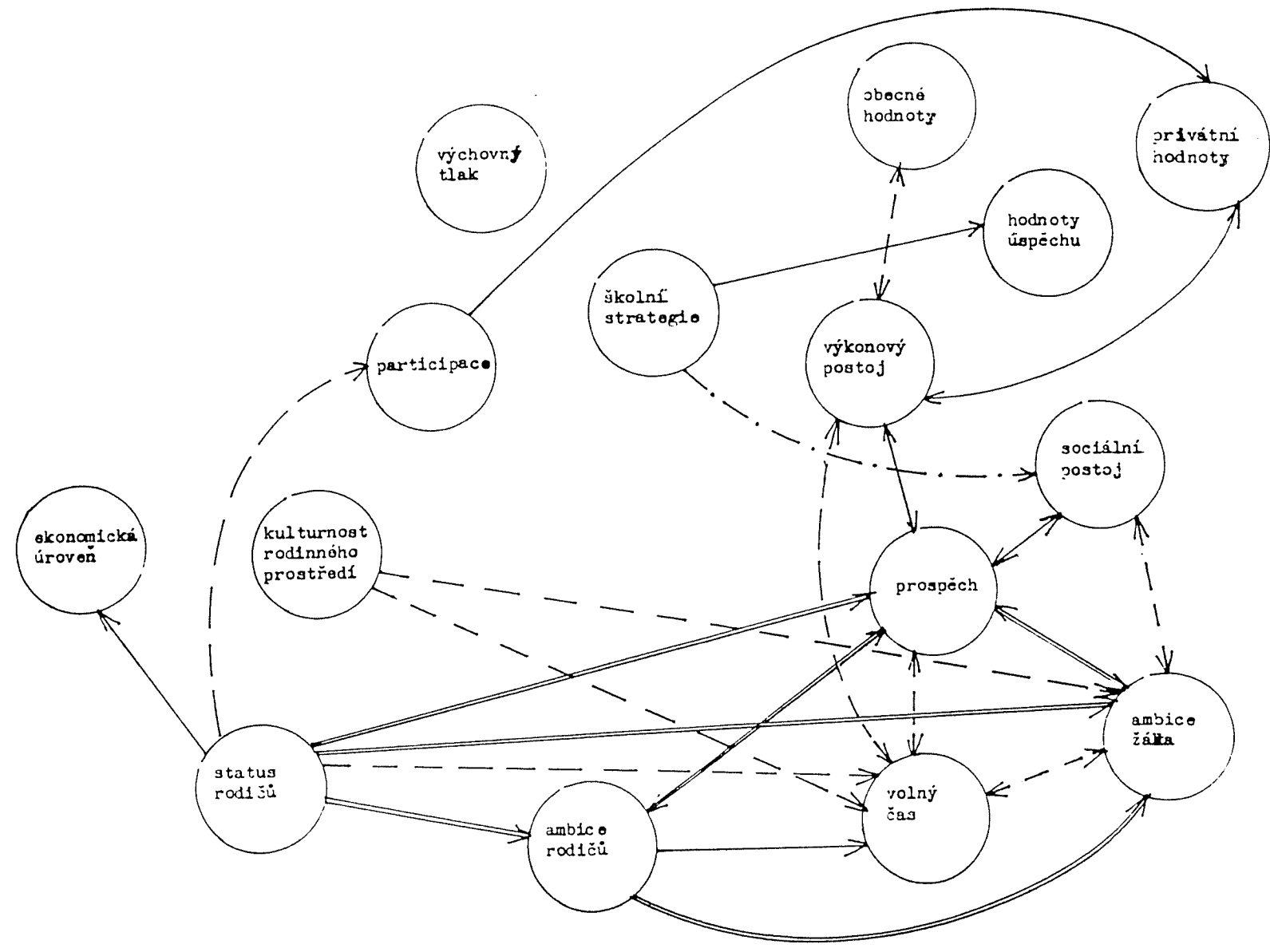
=====	vazby s vysokou statistickou významností ($p \leq 0.01$)
—————	vazby se střední významností ($p = 0.01 - 0.04$)
-----	vazby na hranici statistické významnosti ($p = 0.05$)
-.-.-.-..	vazby s převráceným směrem souvislosti
-x-x-x-x	vazby s rozporným charakterem souvislosti

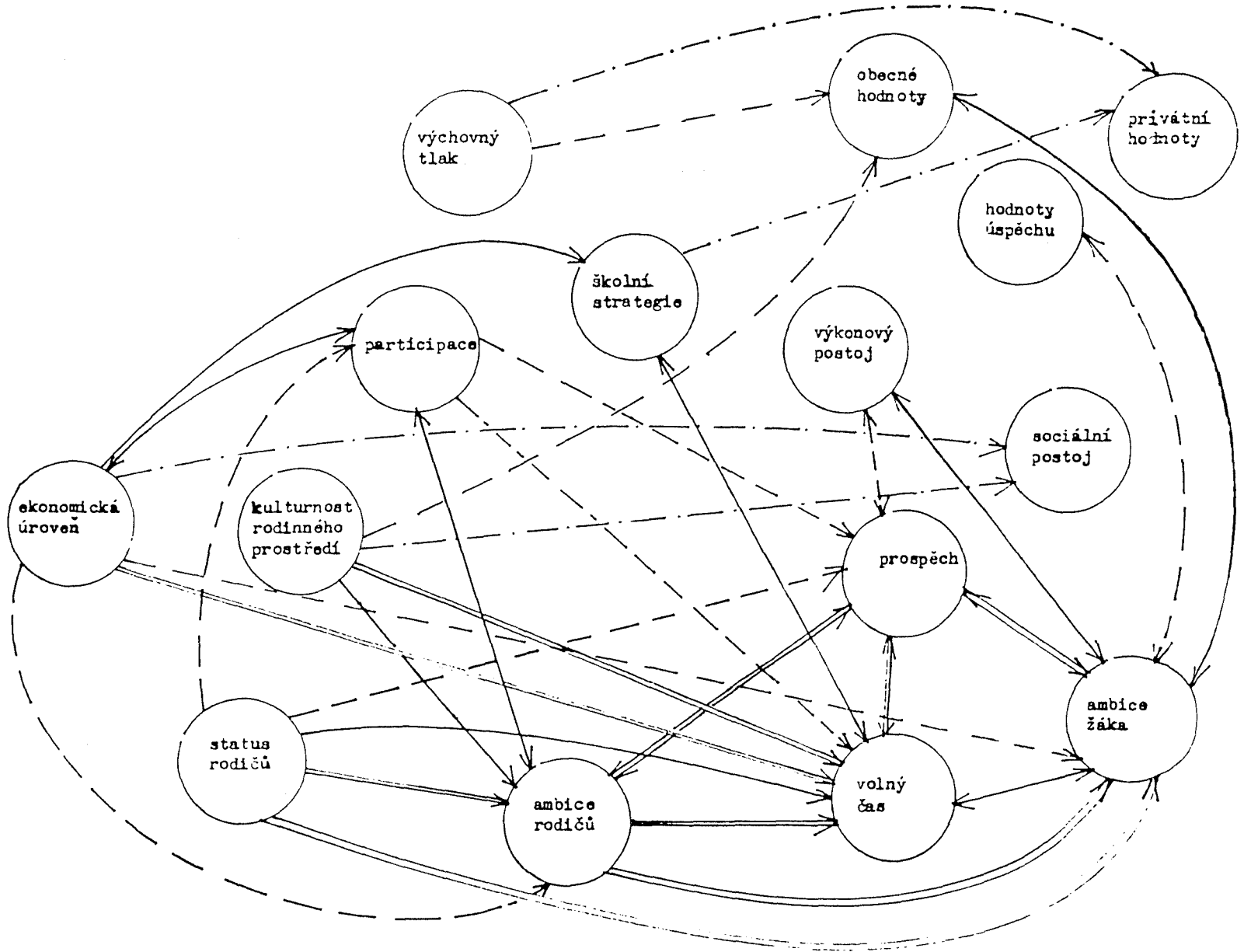

Graf č. 1 (vzorek celkem)

Graf 8. 2 (chlapeci)

Graf 8. 3 (dívky)